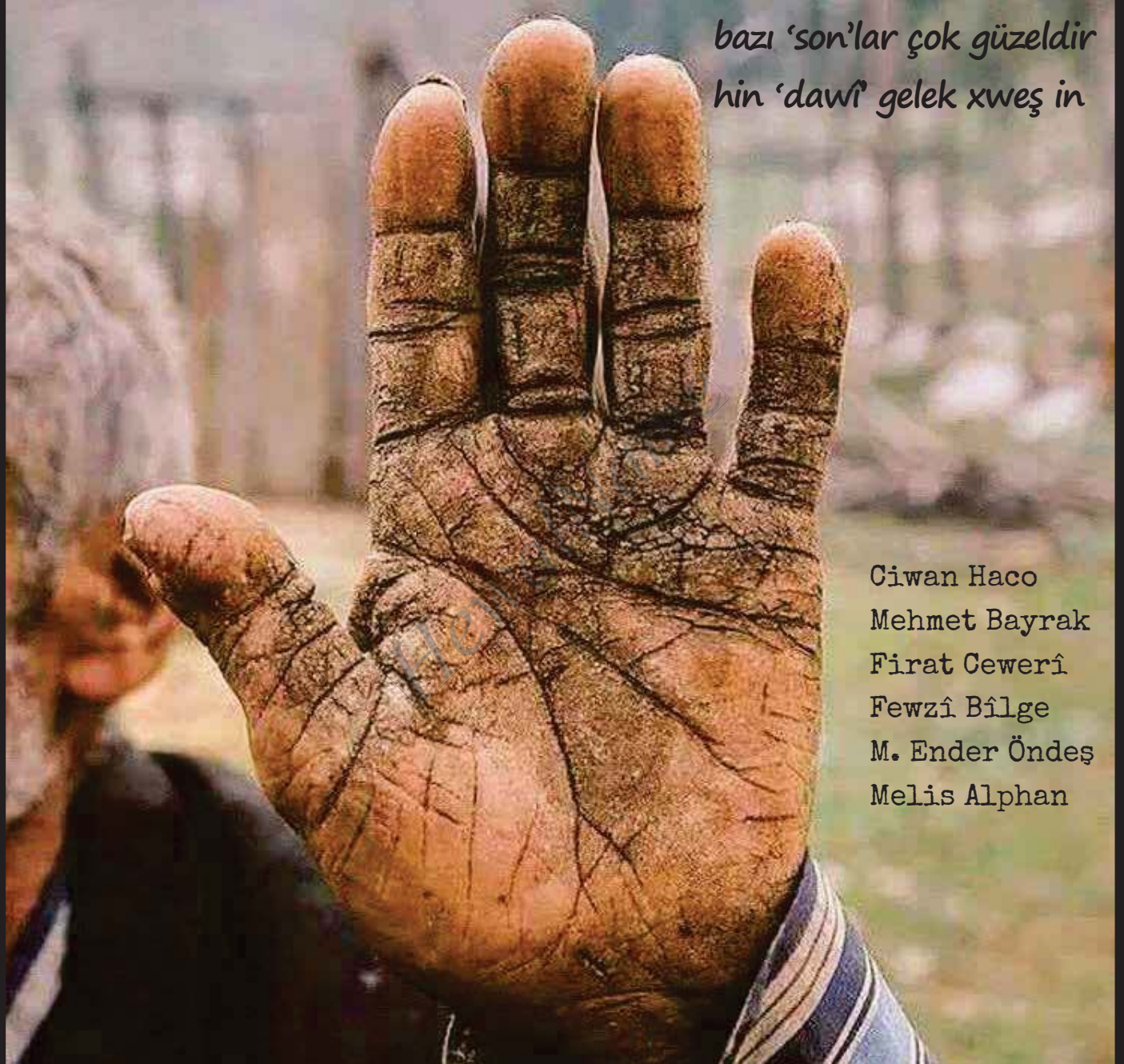

dilop

kovara du mehî • çand huner polîtîka

*bazî 'son'lar çok güzeldir
hin 'dawî' gelek xweş in*

Ciwan Haco
Mehmet Bayrak
Firat Cewerî
Fewzî Bîlge
M. Ender Öndeş
Melis Alphan

dosya

HASANKEYF'ten SUR'a...

tarihsel mekân-kültürel miras yıkımı!

NE oldu NE yapmalı?

Şeyhmus Diken
Necati Pirinçoğlu
Emin Bulut
Büşra Cizrelioğlu Sadak

Bazı 'son'lar güzeldir! ▼

Devlet politikaları bir toplum ve gelecek kurgusunu hayata geçirmenin araçlarıdır aslında. Siyasal iktidar, kendi niteliğine göre giriştiği 'toplum mühendisliği' için politikalar saptar ve devletin yasal-fiili gücünü seferber eder. Sermaye birikim güdüsünün de asla eksik olmadığı bu 'mühendisliğin', özellikle 'bölge'de sistematik hale gelmiş, oldukça 'özgün' biçimiyle karşı karşıyayız. Yüz yıllık bir sorunun çözümünü "güvenlik" politikalarında arama ısrarı, hiç 'değişmeyen'in hep 'değişen hayat' karşısındaki çaresizliğidir bu özgünlüğü temellendiren.

Sorunu çözemiyorsunuz, o sorunu yaşayan toplumu kendi meşrebimize göre dönüştürmeye çalışıyorsunuz, bunu yapmak için tarihsel mekânları da vurup binlerce yılın kültürel mirasına kıyıyorsunuz! Şark Islahat Planı'ndan Zorunlu İskân Kanunu'na, köy boşaltmalarından 'güvenlikli bölge' uygulamalarına, Hasankeyf'ten Sur'a... işleye gelen bu 'ekonomi-politik' dosya sayfalarımızda okuyacağınız tahammül ötesi sonuçlara yol açmakta. Tarihsel dokuyu, kültürel mirası sıfırlayıp 'betona', 'baraja' sığınmak, geleceğinizi de betondan yapıların ya da barajların ömrü kadar kısaltmaktır oysa.

Yüzyıllar öncesinde Moğolların vurduğu, Artukluların onardığı Hasankeyf'i bu kez sulara boğmak; onca medeniyetin iz bıraktığı Sur'u düzleyip arsaştırarak, betonla (ille de) Osmanlı kostümü biçip giydirmeye çalışmak, sadece tarihinden değil, insanın geleceğinden de çalmaktır.

Temmuz-Ağustos sayısını, tarihimizden ve geleceğimize çalan bu arsızlığa, kapağa taşıdığımız emekçinin nasırlı elinin imlediği gibi, 'tamam, dur!' deme olasılığının giderek güçlendiği koşullarda hazırladık. Öncesinde 'ölüler diyarı'na hapsedilmiş Tammuz'un, Yerleşik Sümer'de hayatın akışı için kurtulup geri dönmesi nasıl bir zorunluluk idiyse; tarihsel-kültürel değerlerimizin, mekânlarımızın yok edilmesiyle bir tür 'ölüler diyarı'na mahkûm edilmemizin de bir sonu vardır elbet!

Yeni bir başlangıç için bazı 'son'lar kaçınılmazdır ve de çok güzeldir!

Hin 'dawî' xweş in! ▼

A rast, polîtîkayên dewletê navgîn in bo honaka jîn û civakekê bête pê. Desthilatiya siyasî, gorî wêfên xwe bo 'muhendisiya civakê' polîtîkayan tespît dike û hêza qanûnî û kiryarî ya dewletê seferber dike. Vê 'muhendisiya' ku ajoya daneheviya sermayeyê jî jê kê nabe, nemaze li 'herêmê' xwedan awayeke 'resen' e. Pirsgirêkeke ne nû ye jî; sed sal in heye û bo çareserkirina wê israra di polîtîkayên "ewlehiyê" de, neçariya 'ya neguhêrbar' li hemberî 'jîna guhêrbar'... Ev e ya ku vê reseniyê xurt dike.

Hûn nikarin pirsgirêkeke çareser bikin, hûn hewl didin ku 'zemîna' xwedî wê pirsgirêke yanê civakê li gorî xuyê xwe veguherînin, bo ku hûn vê pêk bînin hûn mekanên tarîxî jî hildiwêşînin û pêhn li mîrateya wê ya çandî dikin! Ji Plana Islehatê ya Şerqê ta bi Qanûna Îskanê ya Mecbûrî, ji valakirin û şewitandina gundan ta bi 'herêmên ewle', ji Heskîfê ta bi Sûrê... Gava we dosyeya me xwend hûn ê bibînin ku evê 'aborî û polîtîkayê' dibe sedema encamên ku meriv nikare tehemûl bike. Lê tunekirina vehûna tarîxî û mîrateya çandî û xwespartina bextê beton û bendavan tê wê maneyê ku hûn dahatûya xwe jî bi qasî emrê avahiyên beton an bendavan kin dikin.

Hûn vê carê, Heskîfa ku sedan sal berê ji aliyê moxolan ve hat xerakirin û ji aliyê artûkiyan ve hat restorekirin, dixin avê û dixeniqînin; hûn Sûra ku bi dehan şaristaniyan şopa xwe lê hiştiye dikin erse, bi betonê(îlla) kostumê osmaniyan lê dikin. Hûn bi vê yekê ne tenê ji tarîxa insanan, ji dahatûya wan jî didizin.

Şert û merc xurt bûne ku em çerxa vê dizîtiyê, ya ku ji tarîxa me û ji dahatûya me didize, ters bigerînin. Me hejmara xwe ya tîrmeh û teboxê jî di van şert û mercan de hazir kir. Berê mecbûriyetek bû ku Tammûzê li 'welatê miriyan' hepskirî, li cem Someriyên cîwarbûyî bo herka jînê, xwe xilas bike û vegere; îro em jî bi şer, bi tunekirina nirx û mekanên xwe yên tarîxî û çandî li 'welfare miriyan' hepskirî ne. Vegera Tammûz çawa mecburiyetek be dawiya vê rewşa me jî helbet heye!

Bo destpêkeke nû hin 'dawî' çarenîn in û gelek xweş in!

Yıl: 1 - Sayı: 3 - Temmuz-Ağustos 2018
İki Aylık Kültür Sanat Politika Dergisi
Badayay Basın Yayın San. ve Tic.Ltd. Şti. adına

Sahibi ve Yazışları Müdürü: Cemal Çoban
Sal: 1 - Hejmar: 3 - Tirmeh-Tebax 2018
Kovara Du Mehi ya Çandeyi, Huneri, Siyasi
Li Ser Navê Badayay Basın Yayın San. ve Tic.Ltd. Şti.

Xwedî û Berpîrsê Nivîseran: Cemal Çoban
Adres (Navnîşan): Sarigazi mah. Poyraz sok. No: 1-4
Sancaktepe-İstanbul

Diyarbakır Temsilciliği (Nüneriya Diyarbakir):
Reşo Ronahî

İletişim: 0541 514 54 97

Yayın Türü: Yerel Süreli

Baskı (Çapxane): Ezgi Matbaacılık Sanayi Caddesi
Altay Sokak No: 10 Çobançeşme - Yenibosna-İstanbul

Abone Koşulları: 6 sayı: 50 ₺ - 12 sayı: 100 ₺

Yurtdışı Abone Dağıtım: dergiler@hotmail.com

Tel: 0049 1634744277

e-mail: dilopdergisi@gmail.com

3 Barış Avşar **Tammuz ölmez!**

5 Ciwan Haco: **Hatina welêt dîsa bû xewnek ji min re**

9 Nalî **Eger nemirim**

10 Eyşana Beravî **Rojavayî • Rojavalı**

13 Fırat Cewerî **Edebiyata modern û ferdiyet**

15 Dûrzan Cîrano **Teyr û tûr • Kund**

17 Mehmet Bayrak **Kuvâ-yı Milliye'nin Alevi-Bektaşî alayı**

22 M. Ender Öndeş **Yerlilik, millilik, 'telebelik'**

26 Rêdûr Dîjle **Ûsivê Beko**

28 Cegerxwîn **Agirê evîndarî**

41 Fehim Işık **Kürt 'basınının' ya da 'tebliğinin' serencamı**

45 Weysel Tirpan **Şevên payî**

46 Rehmî Kurdziman **Analîza xewnekê**

49 Nevzat Onaran **Zorla göçün yüz yılı! - 3**

55 Okay Deprem **Çarlıktan Sovyetlere Kürtler... - 2**

60 Cemil Oguz **M.I.A yan jî tamîliyeke navdar**

62 Muslum Aslan **Şikeştım**

63 İsmail Dîndar **Gêjevang**

64 Casimê Celîl **Kilama qîza kurda**

65 Melîs Alphan **Li Mêrdînê rastî û huner di nav hev de**

68 Erdal Sîpan **Tenduristî û keleşor**

70 Fatime Tekin **Kapanmaz bir yanık iziyle yaşayanlar**

74 Mîna Acer **Best û helbest • Celadet Elî Bedirxan**

76 Tarihte o gün • **Di dîrokê de we rojê**

79 Reşo Ronahî **Zêmara partîzanek**

DOSYA

29-40 **Tarihsel mekân-kültürel miras yıkımı!**

Necati Pırınçoğlu • Emin Bulut • Büşra Cizrelioğlu Sadak • Şeyhmus Diken

Tammuz ölmez!

BARIŞ AVŞAR

“Sümer'in 'dağdan inip' Dicle ile Fırat arasında balık kaynayan dereler arasında uzanan alüvyonlu topraklarda yerleşik hayata ve ekip biçmeye başlaması, Mezopotamya'da insan uygarlığının ufkunun nasıl bir ilerleme sağladığını gösterir.

Tanrıça İştar'ın (Inanna) neden ölümler dünyasına inmeye karar verdiği bilinmez. Canlılar arasındaki gücünün büyüklüğüne güvenerek, kendisinin hâkim olmadığı hiçbir yer kalmasın mı istemiştir, yoksa ölümün kendisine mi kırgındır? Başka bir tanrıça olan Ereşkigal'in hâkim olduğu öteki dünyaya neden gitmek istediğinin kesin bilgisi yok elimizde. Ancak Sümer'in 'dağdan inip' Dicle ile Fırat arasında balık kaynayan dereler arasında

uzanan alüvyonlu topraklarda yerleşik hayata ve ekip biçmeye başlaması öncesine ait bu mitolojik anlatı, Mezopotamya'da insan uygarlığının ufkunun nasıl bir ilerleme sağladığını gösterir: Henüz, dağlarda göçebe yaşayan bir halkın dünyaya ve korkularına hâkim olabilme ufkunu...

İştar'ın öteki dünya gezisi çeşitli engelleri aşsa da sonunda felâketle sonuçlanır ve 'ölür'. Ancak o bunu düşünmüştür ve geziye çıkmadan

önce bazı tanrılara haber yollamıştır:

"Ölüler diyarına gidiyorum, üç güne dönmezsem bana yardıma gelin..."

Söz konusu ilginç ve zorlu çağrıya sadece 'bilgelik tanrısı' Enki yanıt verir. Diğerleri bu 'pis' işe karışmak ve Ereşkigal'le karşı karşıya gelmek istemez. Enki müdahil olur olmasına ancak son noktada onun gücü de kurtuluş için gerekli kuralı değiştirmeye yetmez: İştâr ölümler arasından kurtulmak için yerine 'birini' bırakmak zorundadır!

Yanında gardiyanlığını yapan 'cin'lerle insanların arasına geri dönüp yerine ölecek birini ararken kocası Tammuz'la karşılaşır. Ancak hiç kimsenin önünde diz çökmeyen gururlu Tammuz onun önünde de diz çökmez. Bunun üzerine İştâr, o an kızar ve cinlere kendisinin yerine Tammuz'u götürmelerini ister. Tammuz ölümler diyarına götürülür. Ancak sonrası bilinmez...

Daha doğrusu Sümer halkları dağdan inip yerleşmeye, tarım yapmaya, şehir kurmaya başlayana kadar bilinmezdi. Anlatının daha önceden bir sonu varsa da o unutulur ve 'yerleşik' halkların döneminde ortaya çıkan 'son' anlatılır. Bu 'yerleşme'nin nesilden nesile sürdüğü bölgelerin en eskilerinden biri olan ve yüksekliği 18 metreyi bulan Ereşkigal'deki ilk 'şehir' yerleşiminde çok büyük bir İştâr tapınağını bulunuyordu...

Biz Tammuz'un öyküsünün sonuna dönelim...

Tammuz'un dönüşü hayattır. İnsanın insan gibi yaşaması için... Ve 'tanrılar dünyası' da buna uygun hareket etmek durumundadır. Yoksa nasıl umut besleyecek o tanrılar dahil her şeyi yaratan insan? Kaostan kaçış olmadığını, buna mahkûm olduğunu, mecbur olduğunu, bunun 'ilahi emir' olduğunu, değiştirilemez olduğunu düşünürse nasıl yaşasın, ne kadar aklını koruyabilsin?

İnsanın insan gibi yaşaması için...

Yerleşik Sümerde anlatılan bu sona göre Tammuz, türlü maceraların ardından ölümler diyarından kurtulmayı başarır. Ve insanlar arasına geri döner. Zaten dönmek zorundadır. Çünkü o yokken 'mevsimler hep karışmıştır'... Oysa yerleşik hayatta ekip biçip ürün almak için mevsimlerin düzenli olması şarttır. 'Huzur ve barış' gereklidir böyle yaşayabilmek için. Aksi kaostur. O yüzden dağda göç halinde yaşarken akıbeti belirsiz kalan Tammuz, uygarlığın bu yeni evresinde gidilip hapsedildiği yerde bulunup, çıkarılıp, geri getirilir.

O artık insanların yöneticisidir. 'Hayat' ona göre düzenlenmiştir çünkü ve hatta onu ölümler diyarına gönderten İştâr da geri gelmesi için elinden geleni yapmıştır. Onsuz kendisinin de çaresiz kalacağını görmüştür.

Tammuz'un dönüşü hayattır. İnsanın insan gibi yaşaması için... Ve 'tanrılar dünyası' da buna uygun hareket etmek durumundadır. Yoksa nasıl umut besleyecek o tanrılar dahil her şeyi yaratan insan? Kaostan kaçış olmadığını, buna mahkûm olduğunu, mecbur olduğunu, bunun 'ilahi emir' olduğunu, değiştirilemez olduğunu düşünürse nasıl yaşasın, ne kadar aklını koruyabilsin?

O yüzden Tammuz ayı nasıl her seferinde, hayata canlılık veren baharın elinden tutup onu yaza, yeniden ekip biçmeye, yeniden can vermeye, kurup geliştirmeye taşıyorsa, ona adını veren Tammuz da insanın tek çaresi olduğu için 'bilinmeyenler diyarı' içinde yitip gidemez...

Bu anlatının ilk versiyonunun bugün bilemediğimiz sonunda belki de Tammuz, ölümler diyarından geri dönemiyordu. İştâr belki yana yakıla onu anıyor ancak geri alamıyordu. Fakat tanrılar çaresiz kalsa da birincil güdüsü nefes almak olan insanoğlu için bu kabul edilemezdi. Ve belki de o yüzden Tammuz ve İştâr'ın öyküsüne yeni bir son yazıldı. Bütün diğer tanrılar da buna göre yeni görevler üstlendi ve rollerini oynadı.

Ne yapacaklardı ya?

İnsanın yaşama hakkından daha büyük, ona ilelebet hükmedecek, «tanrısal» bile olsa sürekli teslim alacak kadar yenilmez bir güç olabilir mi hiç? Tammuz o yüzden ölmez işte... Hikâyenin bir yerinde tamamen ümitsiz vaziyette görünse de vaziyeti, bir gün hiç olmadığı kadar güçlü şekilde çıkar gelir... 🌙

Ciwan Haco:

Hatina welêt dîsa bû xewnek ji min re

HEVPEYVÎN: ÎNANÇ YILDIZ

Ciwan Haco yê ku di warê muzîkê de li dinyayê deng vedaye, piştî şeş salan, di wexteke nêz de bi albûma xwe yî bi navê "Felek" dîsa xuya bû. Ciwan Haco heta niha 15 albûm derxistine lê vê carê berovajî yên berê, bi etiketa Red Muzîkê, albûma xwe li ser platformên dijîtal belav kir. Di albûma nû de besteyên hemû stranan aîdî Ciwan Haco ne, gotin jî bi piranî yên Dîlber Haco, Cegerxwîn, Cano Şakir û Çelebî Haco ne.

Derheqê albûma wî ya nû de û derheqê jiyana wî ya di nav muzîkê de, me ligel wî sohbeteke xweş li dar xist. Ciwan Haco kela dilê xwe bo xwînerên Dilopê rijand. Got "Ez bêyî milletê xwe ne tiştek im" û kesera xwe yî bo hatina welêt wiha der bir "Ez dixwazim werim. Hatina welêt dîsa bû xewnek ji min re; weke mesela hatina min a Batmanê." Sohbeta me li ser rexneyên bo guherîna şêwaza muzîka wî, li ser bazara muzîkê ya dijîtal, li ser jiyana wî yî taybet, li ser zaroktiya wî û helbet li ser fikrên wî yên derheqê rewşa welêt de, welhasil derbarê gelek meseleyan de tiştin balkêş derxistin holê.

Di albûmeke te yî berê de jî stranek hebû bi navê Felek. Navê vê albûma te yî nû jî Felek e. Çima navê vê albûmê Felek e? Ti têtîliya xwe bi wê stranê re heye yan na? Ango ev çi xema felekê ye di dilê Ciwan Haco de?

Yaw te weke şairekî got ha!(-Dikene) Çi eleqeya vê strana min bi strana min î kevn a ku navê wê Felek bû nîne. Zaten ew stran straneke bi tirkî ye; ew a bi navê Dostum Dostum. Min navê Felek lê kir, ji ber ku rewşa kurdan rewşeke kambax e, rewşeke ne baş e, ji ber wê jî min got ê Felek li vê demê, li vê rewşê bê. Ji loma min navê wê xiste Felek.

Di albûma nû de hinek rengê muzîka pop, rock û caz hene. Lê ji hêlekî ve jî rengê motîfên muzîka arabesk jî hene. Hinekî wek rexne jî tê gotin. Hin kes dibêjin, Ciwan Haco li rojên xwe yî berê vedigere, nemaze piştî albûmên bi navê Derya û Na Na. Dibêjin normên muzîka wî guherîn. Lê tu dibêji ez her hewl didim ku tiştin nû ava bikim, biafirînim. Tu çi difikirî derheqê van gotinan de, derheqê van rexneyan de?

Lazim e rexne hebe. Hurmeta min ji her rexneyekê re heye. Rast e, di her albûmeke xwe de ez dixwazim tiştin nû biceribînim. Muzîk wilo tecrubeyeke jiyane ye. Rast e di vê albûmê de motîfên muzîka pop hene, yê muzîka rock hene, motîfên muzîka arabesk jî hene. Bingeha muzîka arabesk xwedî bingehêke Rojhilatnavînî ye, ne erebî ye. Muzîkeke kurdî ye, tirkî ye, farisî ye, ermenî ye, azerî ye. Muzîkeke tevlihev e. Belkî her kes vîna nizanibe lê yê min

bixwe jî kêfa min ji arabeskê re tê. Lê kêfa min ji her renga muzîkê re jî tê. Kêfa min ji popê re jî tê, ji blues û cazê re jî tê. Yanê wexta ez tişteki çêdikim ez dixwazim tiştan tevlihev bikim. Ez dixwazim bi şeweyê melodî jî, bi rîtm jî tevlihevî hebe. Bala xwe bidê di rîtmê de jî tevlihevî heye. Ez feydeyê ji her meseleyê dibînim. Min dixwest her kes xwe di vê albûmê de bibîne bi rastî. Lê wekî min got dîsa heqê alemê heye ku rexneyê li min bike. Serçavan.

Bo muzîka kurdî stranên gelêrî weke deryayekê ye, gelekî dewlemend e. Lê li ser wan têra xwe xebat nayêne kirin ji aliye muzîkjenên kurd ve. Ez bawer im heke li ser vê meseleyê xebat bêne kirin wê gelek berhem jê derkevin. Bi vê ve jî girêdayî, tu rewşa muzîka kurdî ya îroyîn çawa dibîni gelo?

Rewşa muzîka kurdî girêdayî ye bi rewşa kurdan ve. Yanî halo ye; em kurd îro ne azad in. Ev rastiyeke me ye. Te fêhm kir? Ev çend sal in zilm û tehde hene li ser miletê kurd û ev hê jî berdewam e, neskiniye. Ê di rewşeke halo de kurd ê çi bikin, feqîran? Tu ji min bipirsî dengbêj û stranbêj û muzîkjenên kurdan teksîr nekirine. Gora rewşa xwe ez dibêjim tişteke baş afirandine. Spasiya wan dikim, mala wan hezar carî ava. Ya diduwan; rast e bingehê xurt a muzîka folklorîk a kurdan heye. Ê min, min bixwe her dem feydeyê ji wê muzîkê dîtîye. Lê di vê dema nû de têr nake. Heke em hemû muzîka folklorîk bibêjin, tişteke neafirînin êdî ew ê bibe katastrof.

Divê em feydeyê jê bibînin, divê em reformek di muzîka folklorîk a kurdî de çêbikin. Gelek kes dibêjin çênabe, divê muzîka folklorîk wekî xwe bimîne. Na, ez dibêmin na! Tu nikarî muzîkeke folklorîk a beriya sed salî weke ya vê deme bibêji!

Bi ya te çima stranên te ewqas têne gundarkirin, ewqas têne hezkirin?

(Dikene) Ez çi bêjime te? Divê tu ji wan bipirsî. Min her tim li ser derd û êş û kulên kurdan gotiye. Vêna weke şerefek e ji min re. Min xwe tu carî ji miletê xwe dûr nexistiye. Insan talî bi miletê xwe heye. Yanî ez bêyî miletê xwe ne tişteki im. Rast e; jiyana min li Ewropayê ye. Lê ez ti car jî miletê xwe dûr neketim û dûr nakevim jî. Ez dibêmin sebeb naverok bû. Ji ber ku min li ser rewşa miletê xwe distrand. A diduwan jî ez gava stranên xwe dibêjim, ez ji dilê xwe dibêjim.

Baş e, wextê hin stranbêj stranên te distrên tu çi hîs dikî? Bi ya te ev tişteke baş e ku stranbêj stranên hev weke tiştin nû, bi teknîkên dîtir, bi terzên dîtir bistrên?

Belê ez baş dibînim. Lê sê daxwaziyên min ji wana hene. Yek; weke hurmet divê pêşiyê telefonêkî ji min re yan ji Ayhanê menajerê min re vekin. A diduwan; divê wê stranê weke xwe bihêlin; min çawa gotibe ti guhertinê nexinê de ji aliyê naverok û muzîkê de. Ya sisêyan; gelek stranên xwe min nenivîsiye bi rastî. Muzîkên wan axlebe ez çêdikim. Divê navê min were nivîsandin. Lê

min heta niha ti heq ji kesekî nexwestiye û naxwazim jî. Ji ber ku ev stran, stranên gel in. Min ji gel re çêkirine. Kî bixwaze bila bibêje, ser çavan. Lê ev her sê tiştên min gotî divê ji bîr nekin.

Tu derheqê albûmên dijîtal de çi difikirî? Te heta niha li ser platforma dijîtal albûm çênêkiribûn. Bi ya te, ji bo te ne dereng e?

Na, her çi qas dereng be jî ez baş dibînim. Ji ber ku vê dijîtalê gelek tiştên baş bi xwe re anîn. CD, kaset namînin li bazarê. Bawer dikim piştî du-sê salan insan hew lê guhdarî dîkin. Heta niha her tim hîle li me dibûn. Heya îro ewqas albûmên min derketine lê yek qurûşek jî fêde negihaye min. Gelek insan bawer jî nakin. Lê hey a îro her tim heqê me xwarine. Li ser platforma dijîtal her tişt diyar e; li ser kîjan

malperê çiqas hatiye guhdarkirin li ortê ye. Yanî kesek nikare heqê kesek bixwe. Ji loma jî ez dibêjime xortan bila albûmên xwe nedine kesekî, bixwe derxin. Niha ez dibînim li Ewropa jî û li Tirkîyeyê jî stranbêj albûmên xwe, bixwe derdixin. Nadine ti şîrketekê û serkeftî ne. Yanî ew heqê ku ne yê me bû hêdî hêdî li me vedigere. Ji min re çiqas dereng be jî ji xortan re tiştêkî baş e, tiştêkî pîroz e.

Bo karê hunerî ez naxwazim werim

Em ji xeynî albûman te nabînin. Ev sekneke bi zanebûn e, tu bi zanebûn vê dikî û xwe didî alî?

Bel ê, rast e.

Çima? Ji ber çi?

Ez ji her welatî bêhtir li Tirkîyeyê bûm, li Stenbolê bûm,

li Diyarbekirê bûm. Lê rewş xirab bû. Bû şer, bû pevçûn, bû qiyamet. Insanên me ketin hepsan, xelkê me di hepsan de ne. Ekonomî xirab bû. Tê fêhm kir? Her tişt xirab e. Ê ez çawa bêm û karê muzîkê bikim di rewşeke halo de? Ji ber wê jî min bi zanebûn kir. Min got hela bisekine niha. Ez ê albûmên xwe derxim. Yanî heta rewş halo xerab be ez bawer nakim ez bêm kareke wekî konsertan bikim. Ez bi serê xwe werim ew tiştêke dî ye. Lê bo karê hunerî ez naxwazim werim. Niha wekî protestoyek e li dijî rewşê. Ez hêvîdar im şer raweste, diyalog dest pê bike di navbera kurdan û tirkan de wekî çawa dest pê kiribû. Talî ti rê li ber me nîne. Divê diyalog hebe, aştî dîsa were pêş. Ji ber ku xêra me hemûyan di aştîyê de, di biratîyê de, di demok-

rasiyê de heye. Ku ev çêbû Ciwan wê dîsa li Diyarbekirê be, li Stenbolê be ji sedî sed!

Dostaniya ligel Êzdiyan û sazbandî

Te bi xwe jî got; Dîlbera xwişk-ka te heya niha bi gotinan cih girtiye di albûmên te de. Di vê albûmê de jî ew heye. Ev meseleya muzîkê di koka malbata we de heye qey? Ev xêr e yaw?

(Dikene) Malbat ewil li Torê bû. Li wê cografyê kurdên me yî Êzdî hebûn, di nav malbatê de bûn. Li cem kurdên Êzdî jî saz her tim hebû, li malê her tim hebû. Wexta ku êdî nefiya malbatê hat û çûne Sûrî, nefiya wan jî rabû. Em her roj li cem hev bûn. Saz li cem wan tişteke miqedes e. Ji ber vê min çavên xwe vekirin, min di mal de saz dît. Ji lewma jî min rahişte sazê. Min ji Dîlbera xwişka xwe re digot ez dixwazim tu gotinên stranên binivîsî. Stranên ku tirkan digot kêfa min ji melodiya wan re dihat; weka Dostum Dostum mesela. Pêşiyê min digot gotinên vana jiber binivîse, digote min ez ê çawa binivîsim, ez nizanîm. Min digot na, tu dizanî. Ji ber ku min çend caran dît dini-vîsand min got tu zanî, tu yê binivîsî. Ez wê çaxê 14 salî bûm. Xwişka min jî dora 8 salan ji min mezintir e. Ji ber wê henekê xwe bi min dikir, bi min dikeniya, digot kuro ez nizanîm filan bêvan. Min digot tu zanî. Vêca wilo dest pê kir û gelek tiştên xweş dinivîsandin Dîlberê; wekî Di-

yarbekir Mala Min e, Nisêbîna Rengîn, Emîne Emîne û gelek tiştên balkêş. Spasiya wê jî dikim.

Di vê albûmê de du stran hene ku bala mirov dikêşin; yek li ser Arîn Mîrkan û ya dî jî li ser Şîfa Gerdî ye. Çima tu bi taybetî li ser van strî?

Ji ber ku ez bi her du jinên kurd bi tesîr bûm. Yek jê Şîfa Gerdî ye ku bi şexsî min ew nas dikir; li Hewlêrê hevpeyvîna min î pêşîn di Rûdaw de

wê çêkir. Ez pir êşiyam gava ku min bihîst hatiye şehîdkirin. Loma jî min dixwest ez li ser bistrêm. A duduyan jî Arîn Mîrkan... Di şerê dijî DAIŞ de li dinyayê deng veda wê jina kurd. Hemû dinyayê behsa wê kir. Min dixwest ku stranek li ser wê jî hebe. Bi rastî ez rehet bûm ku ez li ser wan strîm.

Ez dibêjim ev wexteke dûdirêj e ku tu nehatîyî bakûrê Kurdistanê û Tirkiyeyê. Ev şer û pevçûnên

li bakûr, tesîr li nehatina te kirine ez bawer im. Tu çi difikirî? Niyeta te heye ku tu bi vir de bê yan na?

(Keserek vedide) Birayê hêja ez dixwazim werim. Dîsa bû xewnek ji min re ez werim; weke mesela hatina min a Batmanê. Wexta cara pêşî ji min pirsin; gotin ma tu dikarî werî Batmanê, (sal 2003 bû) bi rastî min bawer nekir ji kêfan. Min digot ez karibim herim wir, bi zimanê xwe yê kurdî herime ser sehnê û ji xelkê xwe re li Batmanê stranên xwe pêşkêş bikim... Min bawer nedikir. Rewşeke wilo bû. Lê çêbû û ez çûm. Ez nikarim ti car vê meseleye jî bîr jî bikim; heta hetayê wê bi min re bimîne, tiştêkî herî xweş bû di jiyana min de. Wek min got her insan bi millete xwe ye. Ez dixwazim dîsa herime Diyarbekirê, Batmanê, Dêrsimê, Nisêbînê, Stenbolê. Bajarên Tirkiyeyê jî bala xwe bidê êdî bajarên kurdan in; em dîsa li Stenbolê, li Enqereyê, li Îzmîrê konsertên xwe li dar bixin. Lê rewş xirab e. Hêvîdar im rewş baş bibe dîsa.

Wekî te got hin rojên aram derbas bûn li van deran. Derheqê zimanê kurdan de, derheqê kultura wan de hin gav hatin avêtin. Paşê hin ji van gavan bi paş ve hatin kêşan. Wê çaxê dewletê bixwe televizyonek ava kir ku bi kurdî weşanê bike. Wê çaxê navê te jî derbas dibû. Digotin ewê televizyonê bangî Ciwan Haco jî kiriye. Lê tu neçû wê derê.

Te xwe jê dûr da. Tu çi difikirî derheqê van gavên dewletê de?

Wexta ku dest pê kir weke hemû kurdan min baş dît. Şer sekinibû, aştî hebû, demokrasî hebû, zimanê kurdî serbest bûbû, ekonomiya xelkê me baş bûbû, her kes bûbû xwedî kar. Rewş pir pir baş bûbû. Lê mixabin rewş xirab bû. Îro bala xwe bidê gelek insanan ji ber tiştên ku di facebookê de, di twitterê de nivîsîne tînin û dixin hepsê. Tiştên halo çawa çêdibin yanî? Tîrkiye ne wilo bû. Gavên gelek pîroz avêtibûn. Dû re me dît ji nişkê ve her tişt li bin guhê hevdû ket.

Miletê kurd amade ye. Miletê kurd naxwaze ev şer hebe. Fermo dîsa pêvajoya aştiyê bide destpêkirin. Weke şexs baweriya min ew e ku ev gav mecbûr were avêtin. Talî diyalog e, talî lihevrûniştin e, talî hurmet e ji hevdû re. Kurd weke her milletî dawa heqê xwe dikin bi riyeke aştiyane û demokratîk.

Keko weke pirsaw dawîn; li Swêdê rojê te çawa derbas dibe? Tu çi dikî? Tu dikarî hinekî ji me re behsa xwe bikî?

Ez bi xanimeke Îzlandî re zewicîme. Ev 20 sal in em bi hevdû re ne. Her daîm ji min re bû alîkar. Du keçikên me hene; Lorîn û Roza. Ez bi wan re roja xwe diqedînim. Wan dibim medreseyê, ji wan re xwarinê çêdikim. Li malê bêhtir ez xwarinê çêdikim. Jina min karên dî dîke. Karên paqijkirinê, karên şuştina cilan... Me wilo li hev kir. Di destpêkê de min got xwarinê ez karim çêbikim. Kêfa min ji xwarinê re tê. Ne xwarinê kurdî; kutilkan û şamborekan nizanîm(dikene), lê weke pasta, tirşikê mesela ez karim. Tiştê fantazî ez karim çêbikim. Kûçikeke min jî heye; navê wî Vîdî ye. Berê yê zarokan bû bi rastî. Vîdî xistine bela ser qehfê min. Ev tişteke baş bû. Ez ji xwe re rojê du saetan dimeşim bi xêra wî kûçikî. Wexta zarokan dixwest min zanîbû mesûliyet e kûçik. Ne weke cem me ye. Li gund jî kûçikê me hebû. 8 salan bi min re ma. Li wir ne mesûliyet e. Tu wî derdixî ji der ve zatten. Li vir ne wilo ye. Divê tu pê re bimeşî, divê tu xwarina wî bidîyê, divê tu bibî cem dixtor. Halo ye, wilo jiyana xwe berdewam dikim.

Em spasiya te dikin keko. Mala te ava be!

Wey ez jî spasiya we dikim. Serkeftinê dixwazim bo we. 🌹

Eger nemirim

Eger ez nemirim vê carê bê te,
Şert be naçim vê jêrê bê te.

Hinavê min xalî ye, mîna ney dinale,
Hewareke çi pir e, hewarê bê te.

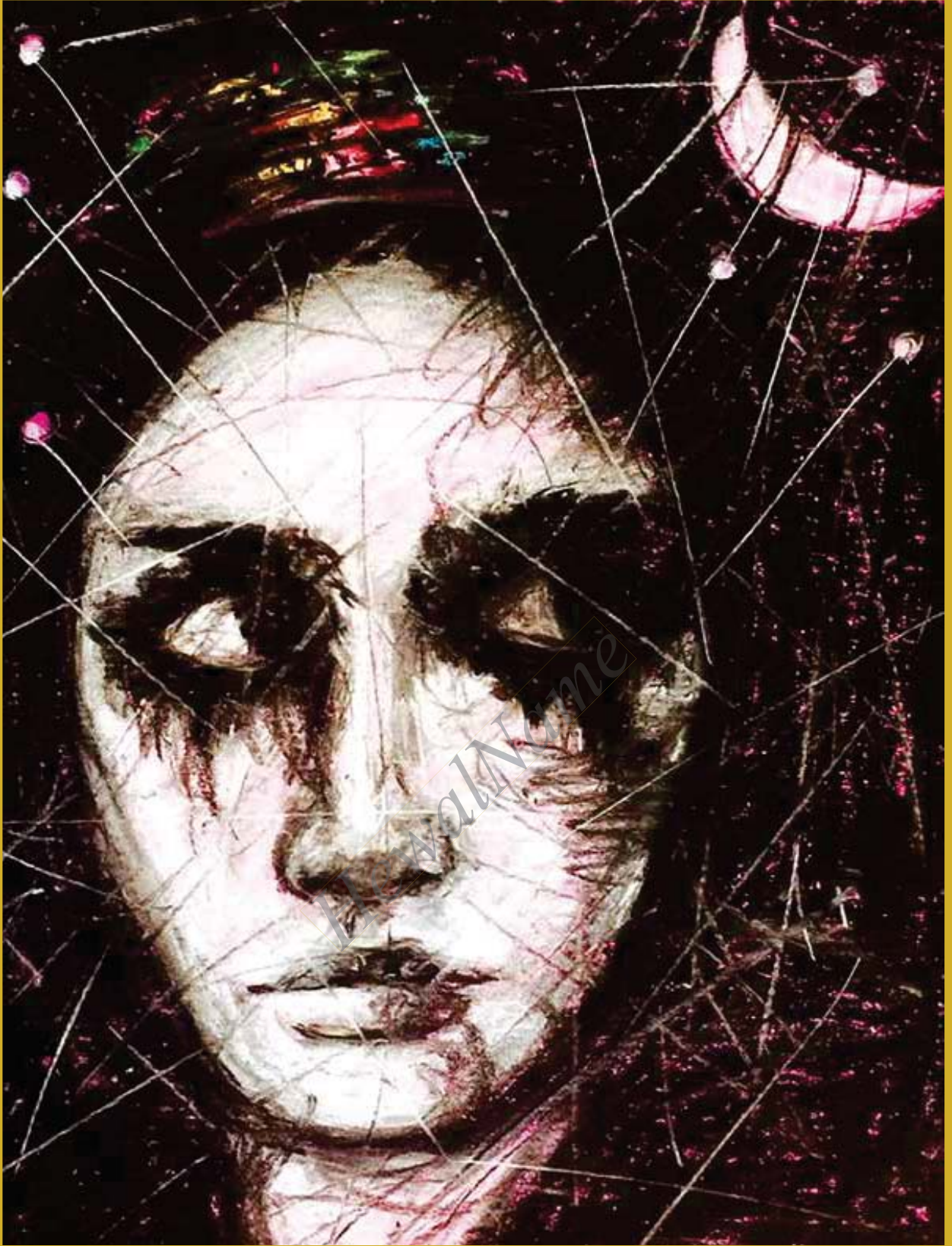
Qesem bi vî şertî be, didara te gulal e,
Şeraba min eynî jehra mar e bê te.

Li cem te xar û xes gulzar e bê te,
Li cem min xirmanê gulxar e bê te.

Çavê min kor in, nabînin tu kes,
Birûyê min yek-kek tîrê bizmar in bê te.

Bira li cem te bibin nas û ecnas,
Kes liv î şehrî da nîn e bê te.

Nalî (1797-1855)

Fewzî Bîlge, Rojavayê

ROJAVAYÎ

EYŞANA BERAVÎ

Dîrokê di nava pêvajoya xwe de hemû taybetiyên mirovbûnê bexşî mêran kiriye. Lê di nava he-man pêvajoyê de jî jin hêdî hêdî virvirandiye, avêtiye pîleya duyemîn. Ango di asta "yên din" de ew rawestandiye. Ji heyama şazdemîn heta aniha; ma gelo jinek dikare bibe helbestkar? Ma gelo jinek dikare bibe zan-yarek, dikare bibe filozof û bi felsefeyê bilebike? Dikare bi qasî mêran xwedî aqil û feraset be?

Ev pirs û diyardeyên mîna van giş jixwe bingeha têgiha "yên din" xwedî kirine û dike. Mixabin îja pirsê herî sosret jî ev e ku dibêjin gelo jin jî mirov e? Tê zanîn ku sazûmana bavkanî di nava pêvajoya dirokê de hemû taybetiyên mirovbûnê bexşî mêran kiriye û berovajiyê mêran bi qasî ku jin neyê xuyakirin ew bi ber tunebûnê ve dehf daye. Helwestên wiha yê mêran, jinan anîne ser tapanê, ew ajotîne nava şer, têkoşîn û berxwedanê; şerê xweheyî-kirinê, bidestxistina nasnameyê, mafên wekhevîyê û bi dehan tiştên din ku jin bi ber şer, têkoşîn û berxwedanê ve herikandiye.

Sazûmana kapîtalîst bi hemû sazî û dezgehên xwe jinan weke amûrekê dîtîye û her xwestine mafên wê yê takekesî jê bistîne; ew mec-bûr hiştiye ku serî bitewîne. A rast ew e ku hîn di serdema navîn de Chrîstîna de Pîsan a helbestkar li hember wê bîr û baweriyê têkoşîya-yê û têkoşerîya wê hiştiye ku navê wê bi tîpên zêrîn li rûpela dîrokê bê nivîsandin.

De ka bila hemû sazûmana mîrkanî hîn li dû pirsê "Ma gelo jin jî mirov e?" bigere. Û em jin jî bawer bikin ku em xwedawend in. Divê em bawer bikin; ji ber ku hêza jinan a afirandin û parastinê taybetiyeke xwedayî ye. Jin bi saya wê hêza xwe dikarin bizên, hez bikin, xwedî bikin û veguhezînin.

Di nava jinan de her çî qasî hebûna gelek nivîskar, wênesaz, peykertraş, stranbêjên baş, qewîn û bi hêz hebin û di her qadên hunerê de xwe dabîn pejirandin jî ew bîr û bawerîya, ew hişmendîya hîn gerdûnî nebûye. Cudabûna hest û ramanên jinê di rastîya xwe de xwe dispêre vê sedemê; ku ew "bi dozînen xwe tevdişerî, bi wan dijîn." Bo mînak; hemû zindiyên mê di parastin û xwedîkirina cêlikên xwe de ji nêran cuda ne û ji wan bêtir di nava lebatekî de ne. Statuya wê ku civakê lê bar kiriye ji hêza beden û hişê wê bêtir ew xistiye binê barekî giran. Jinan ji hêza xwe bêtir li ber xwe dane ku wî barê giran ku li wan bar kirine bikaribin hilgirin û her tim ji hêza xwe bêtir hêz serf kiribin jî mixabin keda wan a bêhempa ew jî "yên din" cuda nekirine.

De baş e naxwe sedem çî ye ku jinê naxin dewsa mirovan? Jin bedewî ye, estetîk e, hest e, deng e, reng e. Jin xwedawendeke xwedî wê hêzê ye ku dikare bizê, biafirîne lê têra wê nekiriye ku wê bixin dewsa mirovan ku neyê kuştin, êrîş lê neyê kirin.

Hêza mîrkanî li gor dilê xwe her dem kirasekî teng li jinê kiriye, dike. Lê jin divê bi her awayî têbikoşe ku ji wî

kirasê lê kirine, ji wî kirasê teng xwe rizgar bike û kirasên li gor xwe li xwe bike. De baş e naxwe gelo hûn dizanin hemû hestên ku jin hîs dikin erênî an neyînî bi her awayî diteyîse rûyê wê, tevgerên wê, dengên wê, tenê wê, çavên wê hetta kenê wê û ya herî girîng awirên wê.

Ger îja em dorê bidin vê portreya ku wêneyê jineke "Rojavayî" ya birêz Fewzî Bîlge ye bê tirs û pirs dikarim bêjim ku bersivên pirsên min di nava xwe de veşartî ye. Ev wêneyê teyîsîna hemû hestên ku hatiye jiyîn ku bê çawa bi wateyên cuda, bi hestên cuda teyîsiye rûyê wê. Rastiyek jî ev e ku jina bi tundbûnê, bi zordariyê re rû bi rû mabe, bê çawa tund dinêre. Awirên wê tirs û xofê bera nava dilê mirov dide. Hemû tiştên hatine jiyîn yê neyînî didarizîne û eşkere mîna awineyekê rê dide ku wê her bitekoşe, tu carî serê xwe netewîne. Bedewiya jîyanê bi bedewiya xwe re hevta bike û her bixwaze jîyanê bi hemû rengên xwe yê cuda û bedew birengîne. Awirên wê mîna awên-neyeke mezin e. Di awirên wê de hemû êşên ku jiyaye bê çawa veguhezandiye berxwedariyê, bedewiyê, serkeftinê, bê tirs rê mirov dide û ji mirov re tu yê bêjî qey dibêje; hûn netirsî ez heme û hûn bi tirsî ez heme.

Weke encam dikarim bêjim ku wênesaz bi çend derbeyên firçeya xwe, hemû encamên neyînî yê sazûmana mîrkanî û teyîsînen wê yê ku teyîsîne awirên jinê, jineke rojavayî bi awayekî serkeftî pêşî mirov û mirovatiyê dike. 🌹

ROJAVALI

EYŞANA BERAVÎ

Tarih insan olma vasfını erkeğe 'bağışlarken', zaman içinde kadını ikincil duruma yani 'öteki' konumuna getirdi. 16.yy'dan bu güne kadar tartışma konusu olan; "*Kadından şair olur mu?... Kadın bilimle uğraşabilir mi, felsefe yapabilir mi?... Erkeklerle aynı zihin donanımına sahip mi?...*" vb. sorular, kadının 'ikincilleşme' sürecini ifade yansıtıyor zaten. Lakin bu sürecin dayattığı en can yakıcı 'tartışma' konusu ise şudur: "*Kadın insan mıdır?!*" İnsan olma erdemini sadece erkeğe bahşeden ataerkil sistem kadını görünmez kılmıştır.

İşte tam da bu noktada, kendilerini görünür kılma mücadelesi cinsiyet, kimlik, rol, eşit haklar ve daha irili ufaklı bir çok sorunu içinde barındıran bir savaşa sürükleli kadınları. Kadın düşmanlığı, kapitalist sistemden onun medyatik düzenine kadar kadının bir nesne olarak kullanılıyor olması, kadını özne olmaktan çıkarıp onu boyun eğen bir 'nesne' durumuyla başbaşa bırakıyor. Buna rağmen, Orta Çağ'ın karanlığında bile kadın düşmanlığına karşı mücadele eden ilk kadın şair olarak adını tarihe yazdıran Christina de Pisan gibiler de

hiç eksik olmadı. Sistem kadının hâlâ insan olup olmadığı sorusuyla meşgul olup dursun. Biz kadınların birer yaşayan 'tanrıça' olduklarına inanalım. Kadınların yaratma ve koruma yetenek ve güçleri adeta 'tanrisal' nitelikte. Kadınlar bu güçle doğurabiliyor, sevebiliyor, büyütüp kazandırabiliyor.

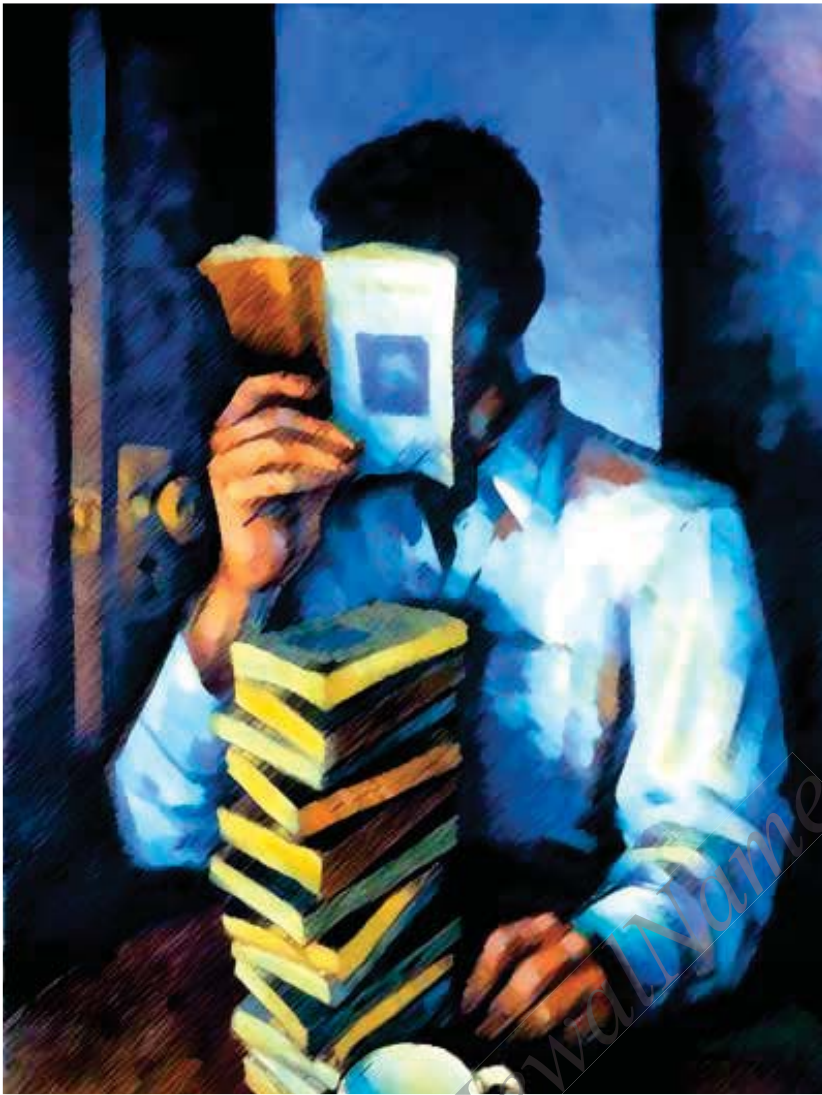
Kalemlerinin, fırçalarının çok güçlü, seslerinin güzel olması, sanatta, edebiyatta güçlü kılrsa bile tek tek kadınları, evrensel ölçekte hayata geçemedi bu potansiyel. Kadınların erkeklerden farklı duygu ve düşünce dünyalarının olması, onların "iç güdüsel" gelişkinliğiyle de ilintilidir. Kendi beden ve beyin gücünün çok daha üzerinde yük bindirilmiş olması, gücünün çok üstünde çaba ve emek sarfetmesi, kadının toplumda görülmemeyen karşılıksız emeği, 'ötekileştirilmişliğin' biçimleridir.

Kadın güzellik demek, estetik demek, duygu demek... Ses demek kadın, yaratan demek... Ama bunlar yetmedi kadını insan kılmaya, öldürülmekten, şiddetten, tecavüzdən, eril dilden kurtarmaya! Erkek egemenliğinin diliyle dikilmiş 'eril' kostümün içine sıkıştırılmış kadının kendisine yeni bir giysi dikmesi gerekiyor.

Peki ya kadının yaşadığı her duygunun, kadının yüzüne, jestlerine, sesine, tenine, gözlerine ve hatta gülüşüne ve en önemlisi de bakışlarına yansıdığını biliyor muydunuz?

Ressam Fewzi Bilge'nin 'Rojavayê' isimli kadın portresi, tam da bu noktada ipuçları veriyor bize. Yaşadığı her duygu, kadının yüzünde farklı bir anlam ve farklı bir jestle yansıyor. Aslında şiddet gören kadın 'şiddetle' bakıyor. Yaşanmışlıkları, geride kalmışlıkları, birbirinden farklı kadınlık hallerini şiddetle yerle bir eden bir sisteme ve üzerine yönelmiş tüm karanlık gözlere karşı, hâlâ direncinden ödün vermeden bakıyor. Ayın güzelliğini kendi düşünsel dünyasıyla bütünleştirip hâlâ varması gereken bir yer olduğunu söylüyor...

Kadının kendi içinde yaşadığı bu duygular; acısıyla, kederiyle, umuduyla, inancı ve hıncıyla Rojavali kadının bakışlarında bir araya gelmiştir. Denilebilir ki, kadını ikincilleştiren bu sistem, ressamın birkaç fırça darbesiyle tuvale aksettirilmiş okunmayı beklemektedir. ♪

Edebiyata modern û ferdiyet

FIRAT CEWERÎ

Em dibînin ku hem edebiyata me ya devkî, hem jî ya nivîskî mirov navend girtine û li ser mirovan hûr bûne. Yanî ferdiyet xistine navendê, xwe di kolektivîzmê de nefetisandine. Ji xwe romana modern jî, bêtir konsantreyî ferdiyetê ye.

Herçiqas bi nêrîn û perspektîfên cihê tarîfa edebiyata modern were kirin jî, bi ya min edebiyata modern ew edebiyat e ku di qaliban de hîlnayê, bi dîwarê azadiya fikrê ve radipelike, ferdiyetê navend digire, qeyd û merbendên dîlîtiyê dişikîne, xwe nake hêsîra teolojî û îdeolojiyan, bi fermana desthilatdarî û dîktatoran tevnagere, sînoran gav dike û cihêkî xwe di dilên xwendevanan de çêdike.

Yek ji nîşanên bîngêhîn ên edebiyata modern bêguman roman e. Herçiqas dîroka helbestê bi hezarsalan be jî, lê roman wek şaxekî edebiyatê di dema bajarvaniyê

de derketiye û temenê wê bi tenê sêsed-çarsed sal in; bi xurtî jî dused salên dawî ne. Mîna hemû şaxên edebiyatê, hunera romanê jî li ser bingeha zimên tê avakirin. Lê hin ziman dewlemend bin jî, ji ber hin sebebên bi pêş neketine, ji gotin û formula-siyonên ku bi jiyana bajarvaniyê ve li zimên zêde bûne, bêpar mane. Zimanê kurdî jî zimanekî welê ye. Rast e, ji ber sebebên diyar zêde bi pêş neketiye, lê bingehê zimanê kurdî yê qewîn heye. Gelek destanên kurdî ku bi pesin û wesfên karakteran di rengê romanê de ne, pir dewlemend in. Memê Alan, Siyabendê Silîvî, Ker û Kulik û bi dehan destanên kurdî bi hunereke welê hatine pê ku mirov ji ziman û taswîra wan ecêbmayî dimîne. Digel vê, dîsa tradisyoneke edebiyata me ya klasîk ya sedsalane heye ku bi tasawif û evîn û taswîrên xwezayê ve xemilandiye. Em dibînin ku hem edebiyata me ya devkî, hem jî ya nivîskî mirov navend girtine û li ser mirovan hûr bûne. Yanî ferdiyet xistine navendê, xwe di kolektivîzmê de nefetisandine. Ji xwe romana modern jî, bêtir konsantreyî ferdiyetê ye. Ji ber ku bajarvanî jiyana kolektîv a ku berhema civata gundîtî an derebegiyê ye, ji hev difeşkilîne, mirov li bajarvanî mezîna ji komê diqete, bi tenê dimîne û dibe ferd. Ew ferdiyet e ku xwe dirêjî naveroka romanê dibe û bi destên romannivîsên hoste dibin karakter û ew karakter in ku ji civatê re dibin nimûne.

Ji bo romannivîsekî modern qehremanên herî resen ev mirov in, yên mayinde jî her ev in. Ji ber ku mirovek xwe di jiyana hezarî de nabîne, lê hezar dikarin xwe di jiyana yek mirovî de bibînin.

Herçî civata kurdî ye, herçiqas êdî ew jî rengê bajarvaniyê werdigire, dîsa jî xwe bi temamî ji civata feodaliyê, eşîriyê, tarîqatê, partîtiyê û komê rizgar nekiriye; ferdiyet neaniye pê. Loma, di civata me de ferd nikarin bi ferdtî tevbigerin; an jî gava bi ferdtî tevdigerin, kirasekî din li wan tê kirin; ew li ku xuya bikin, bi wî cihî ve tîn girêdan.

Gava romannivîsên me di romanên xwe de bi dû nêçîra kesan, kesên reben dîkînim û wan jî quncikên wan ên xalî derdixin, rewşa wan êşkere dikin û balê dikişînin ser wan, ew hingî dikarin tûşî rexneyan jî bibim. Dikare ji wan re bê gotin ku çima ew bi taybetî li dû mirovên welê digerin û li ser qehremaniya heyî nanivîsîn. Ji bo romannivîsekî modern qehremanên herî resen ev mirov in, yên mayinde jî her ev in. Ji ber ku mirovek xwe di jiyana hezarî de nabîne, lê hezar dikarin xwe di jiyana yek mirovî de bibînin. Dibe ku jiyana hezarî wek nûçeyekê li ber çavên mirov bikeve û derbas bibe, lê mirov li jiyana kesekî radiweste, pê re digirî, pê re dikene. Kêf be mirov kêfê dijî, hizin be mirov dikeve kûraniya xemgîniyê. Bi gotineke din empatiya jiyana hezarî ji ya

yekî/yeke zehmettir e. Yan jî mirov nikare empatiyê bi jiyana hezarî re bike, lê empatiya bi jiyana û rewşa kesekî yan kesekê hêsantir e.

Ji xwe avakirin û afirandina bi giştî hunerê û bi taybetî jî edebiyatê karê takekesî ye. Ew cîhan û jiyana ku hêdî hêdî di serê afirandinê de dikemile, bi laş û gewde dibe û xwe dide der, tavilê dikare têkeve jiyana me û ji me re bibe nimûne. Hin nivîskar hene ku xwe dixin qalibên pêxemberan û bawer dikin ku dengê di guhên wan de dike pistîni û ew jî radixin ser kaxezê. Di eslê xwe de prosesa afirandina berhemekê hinekî weha ye. Herçiqas jî îlhamê bêtir disiplîneke xurt jê re lazim be jî, ew hinekî jî bi îlhamê ve girêdayî ye; îlham takekesî ku bi disiplînê hûnan û digihîje me.

Gava ez behsa takekes dikim û bi edebiyata modern ve girê didim, ez nabêjim ku romanên li ser bûyerên komî tîn û hatine nivîsandin ne romanên modern in. Bo nimûne heke romanek li ser berxwedan, serhildan an jî şerê kurdan were nivîsandin û bi tenê behsa girseyê bike û ferdiyetê navend negire, ew belkî ji aliyê dîrokî ve wek belgenameyekê bimîne. Lê romanek ku ji nav wê zilma nedîtî behsa zarokekî, behsa jinekê, behsa evîna jin û mîrekî, an jî behsa rizgariya kesekî ji wê zilmê bike, hingî bêtir xwe dirêjî dilê xwendevan dibe.

Bi kurtî, hem afirandina berhemekê edebî karê takekesî ye, hem jî xwendina wê...

Kund

Li gorî dihê qalê li dinyayê 130 cure kund hene.

Lê li welatê me 8 cure hene. Li gorî navê zanistî ên ku li welatê me dihên dîtin ev in: Asio otus, Asio flammeus, Tyto alba, Strix aluco, Bubo bubo, Otus scops, Otus brucei û Athene noctua... Yê ku berbelav e yanî yê ku herî zêde dihê dîtin û dihê zanîn û li serê efsane hatine hûnandin ê dawî ye; kundê biçûk (athene noctua) e. Em ê jî vê carê di vê rûpelê de qala wî bikin.

Ev ji koma Strigiformes (-dirrindeyên şevê), ji malbata Strigidae (kund) ye. Şevger e; bi roj radiweste û radizê lê bi şev derdikeve nêçîrê. Taybetiya wî ya herî sereke serê wî

yê mezin û çavên wî yên zer in ku li dora wan kilorek reş heye. Çavên wî weke çûkên din ne li kelekê ne, li pêş serê wî ne. Ji ber ku dikare serê xwe 180 derece bizivîrîne ev jê re nabe pirsgirêk. Rengê piştê wî qehweyî ye deq spî ye. Binê nava wî berspî ye. Bejna wî 23-27 cm ye. Firehiya baskên wî yên vekirî: 54-58 cm ye. Graniya wî jî ji 140 graman heta 200 graman diguhere.

Niştêcih e; havîn, zivistan her demsal; li deşt û çiyayan, li her derê dikare bihê dîtin. Li ser daran, dîwaran, komên keviran, pirên biçûk û li baniyên axur û xaniyên xerabe dihê dîtin. Ji avahiyên xerabe pîrr hezdike. Lewra wan

weke wargeh bi kar dihêne, hêlîna xwe li van ciyan çêdike û çêlikên xwe li van deran xwedî û mezin dike. Bi tenê mê li ser hêkan dimîne, axilbe di navbera 3 û 5 heban de hêkan dike. 28 roj qurp dimîne. Mezinahiya hêkan: 34-29 mm ye. Rojên pêşî bi tenê dê çêlikan xwedî dike, piştê bav jî wî barî hildigire.

Bi kêzan, kurman, mahşot û dûvpişkan xwedî dibe. Lê çûkên biçûk û guhandarên biçûk jî, ku bi pirranî ji famîleya kojeran in, dixwe.

Di gelek mîtolojiyan de behsa wî dihê kirin.

Di mîtolojiya yûnanan de weke sembola Athenaya keça Zeus a ku xwedawenda jîr, huner û aştîyê ye, dihê

nasîn. Dibêjin Athena di dirûvê kund e dadiket dunyayê.

Ji xwe navê xwe yê latînî (athena) jî jê stendiye.

Li gorî mîtolojiya Romayê ew ji welatê miriyan dihê û fiqur (bêyom) e. Evê bawerîya Romayîyan derbasî gelek çandên din jî bû ye û vê çûka rind, Kurdistan jî di nav de, li gelek deveran weke çûkekî fiqur û biqeda (lanetî) hatiye pejirandin.

Li gorî çanda kurdan ev çûk xwe li ser kîjan avahiyê deyne ev îşaret e ku ew avahî wê xera bibe û belayên mezin bihê serê xwediyê wê avahiyê. Lewma jî jê nayê hezkirin; li ku derê bihê dîtin, dihê qewirandin. Di ziman de jî bi wateyêke pirr neyênî; weke «kundê fiqur», «kundê kor» cî girtiye. Ev gotin wî biçûk dixînin û wî weke sedema rewş û karên neçê nîşan didin; bi van armancan dihên bikaranîn.

Di dîne îslamê de jî bi meseleya qesra perîkan navdar e. Li gorî dihê qalê dema ku Silêman pêxember wê bi Belqis re bi zewice, Belqisa keybanû daxwazekê ji Silêman dike û dibêje:

– Ez weke xelata vê zewacê diyariyekê ji te dixwazim. Ew jî qesrek ji perîkan e.

Silêman pêxember vê daxwazê dipejirîne û bi rêya Silêmanê dunikul agahiyê dişîne ji firrîndeyan re ku bicivin û ji bo çêkirina qesrê perîkên xwe ji xwe biweşînin û bidin.

Gişê firrîndeyan dihên û diciivin û li bendeyî emirê pêxember dimînin ku perîkên xwe biweşînin. Silêman pêxember dihê û sehtiya derdorê dike ka giş hatine yan na. Dipirse: – Kî hatiye, kî nehatiye?

– Dibêjin welleh kund nehatiye.

Silêman pêxember bang postevanê xwe yanî Silêmanê dunikul dike û jê dipirse:

– Te ew agahdar nekir qey?

– Belê, min kir.

– Ê çima nehat?

– Nizanim, gote ez nayê.

Silêman Pêxember dîsa ew dişîne û dibêje:

– Biçe û jê re bêje bila zûka bihê yan na ez ê serê wî jêkim.

Di vê navbêhnê de pirçîmok (-şevşevok) dihê û dibêje:

– Çêlikên min birçî ne, ez nikarim zêde li vê derê rawestim, divê biçim çêlikên xwe xwedî bikim. Ji bo vê jî ez ê perîkên xwe deynim û biçim.

Û werê jî dike, perîkên xwe datîne û diçe.

Silêmanê dunikul agahiyê dihêne ku kund gotiye:

– Ez nayê, bila ew bi xwe were.

Silêman pêxember aciz dibe, Belqisê jî dixê tengala xwe û bi hêrs ber bi ciyê kund ve diçe.

Dema ku digihêje ba wî jê dipirse:

– Ez pêxemberê Xweda me û sermiyanê we gişa me, min şand pey te, tu çima nehatî?

Kund wuha dibersivîne:

– Ya pêxemberê Xweda, tiştê ku ez pê hesiya me ev daxwaza ku tu yê ji me bikî ber bi aqil ve nayê.

Pêxember:

– Çewa (çi hawe) ber bi qail ve nayê?

Kund dibêje:

– Bi vî hawayî: Tu jî dizanî ku hebûna me bi tevahî bi

perîkên me ve girêdayî ye. Yên ku me dikin çûk ew in, em bi saya wan difirin. Havînan bi saya wan xwe ji germê, zivistanan jî xwe ji sermê diparêzin. Em guneh in. Ji bo ku tu dilê hevala xwe xweş bikî tu yê me ji perîkên me mehrûm bikî. Lê ma qet tu nafikirî ku bayek, babîsokek rabe wê qesr xera bibe û em ê belheq û belasebeb jî rût û tazî bimînin.

Ka ev karê aqilan e, tu çewa bi ya vê pîreka han dikî?

Silêman Pêxember piçekî difikire û dibêje:

– Kund mafdar e, rast dibêje. Heyfa vê fedakariya mezin ku bi bayekî xera bibe.

Dev ji vê biryarê berdide. Lê ev pirr li zora Belqisê diçe û bi hêrs, gotinên çors û qeşmerî dike ji kund re:

– Tu ji xwe'r li serê wî yê mezin?

Kund bersivê dide:

– Giş heş û aqil

Belqis:

– Tu ji xwe'r li çavên wî yê zer

Kund dibêje:

– Giş nûr û nezer

Belqis dibêje:

– Tu ji xwe'r li qûna wî ya rût

Kund dibêje:

– Hişş, ew eyb û ar be ya me gişa ye.

Belqis dinêre ku nikare bi ser kund bixe, dev jê berdide û vedigere û diçe.

Dibêjin, ji wê rojê ve tevekê firrîndeyan bi saya kund ji bêperikîyê û ji tazîbûnê rizgar bûne. Lê mixabin ji ber ku firrîndeya şevê yanî pirçîmokê perîkên xwe zû daniye ji wê rojê vir ve ew bêperîk e.

► Kuvâ-yı Milliye'nin Alevi-Bektaşî alayı ve şair Sıdkı Baba

MEHMET BAYRAK

Bazı tarihçiler ve araştırmacılar, haklı olarak 1876 Meşrutiyet'ini 1'inci, 1908 Meşrutiyet'ini 2'nci, 1923 Kemalist Cumhuriyetini 3'üncü Meşrutiyet olarak adlandırırlar.

Gerçekten de bu üç yenilenme çabası birbirinin devamı niteliğinde olduğu gibi, aralarında bir diyalektik birlik de vardır. Nitekim, bunların tümü Batılılaşma ve yenileşme çabaları sonucu doğmuşlardır. Daha 16. yüzyılda reformunu ve rönesansını tamamlayan Batı karşısında tutunamayan Osmanlı Devleti; özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren yenilenme çabalarına girişmiş ve Tanzimat hareketiyle bu konuda önemli bir dönemece girmiştir.

II. Meşrutiyet'ten III. Meşrutiyet'e...

II. Abdülhamid, bu gelişmeler sonucu kurulan 1876 Meşrutiyet'ini, 93 Harbi'ni bahane ederek 1878'de boğmuşsa da, toplumsal gelişmenin seline kapılmaktan kurtulamamıştır. Nitekim, daha bu tarihten itibaren Osmanlı-İslam burjuvazisini koruma ve güçlendirme çabalarına girişmiş, bu uğurda kimi radikal

► Kürtçe-Türkçe deyişleri
İçtoroslara kadar yayılan Axuçan
Piri Seyid Aziz'in 1890'da bir
Amerikan dergisinde yayınlanmış
fotoğrafi

önlemler almaya çalışmışsa da kendi paralarını da Rum ve Ermeni borsalarına yatırmaktan geri durmamıştır!

Öte yandan, onun Osmanlı-İslam belgisi de Balkan halklarının peyderpey kopmasını engelleyememiştir. Bunları, Doğu cenahındaki Ermeni, Süryani ve Kürt milliyetçi hareketleri izlemiş ve bu gelişmeler giderek Abdülhamid saltanatını sonlandıracak bir devrime dönüşmüştür. Ülke dışında ve içinde örgütlenen İttihad ve Terakki Örgütü'nün kurucu üyelerinden ikisi de Kürt'tür: Dr. Abdullah Cevdet Bey, Dr. İshak Sükuti Bey.

Dr. Abdullah Cevdet Bey, 1908 Meşrutiyet Devrimi üzerine kaleme aldığı "Hutbe"sinde şu çağrıda bulunuyordu:

"Hemşehrilerim! Bugün Hürriyet Bayramı'dır, haydi herkes barışın! Umum vatandaşlar; Türk, Arap, Kürt, Arnavut, Ermeni, Rum, Bulgar, Yahudi hasılı Müslim ve Gayrimüslim bütün vatandaşlar; birbirinizi kucaklayın. (...)

Ey Türkiyeli vatandaşlar; diri diri mezara sokulan Türkiye, üzerine yatırılan ağır mer-

"Hemşehrilerim! Bugün Hürriyet Bayramı'dır, haydi herkes barışın! Umum vatandaşlar; Türk, Arap, Kürt, Arnavut, Ermeni, Rum, Bulgar, Yahudi hasılı Müslim ve Gayrimüslim bütün vatandaşlar; birbirinizi kucaklayın. (...)

► İç-Toroslar'daki Sinemilli aşiretinden Mehmet Kâhyaoğlu Abdullah, milli giysileriyle Alevi Bektaşî Alayı'nda...

mer taşlarını başıyla kırarak mezarından dışarı fırladı. Türkiye tekrar uyumak, ölmek için değil; uyanık kalmak, yaşamak ve yaşatmak içindir ki kanlı mezarından fırladı ve zorla sarıldığı kefeni zâlimlerin, hâinlerin boynuna doladı. (...) Çünkü Hürriyet, canımızın canı; hürriyet, hayatın hayatıdır..." (Bkz. Kürdoloji Belgeleri)

Fakat bu devrim çağrısı, 1912 sonunda Selanik'te yapılan

parti kongresi ve ardından Babiâli baskınıyla yönetimin Balkanlı ve Kafkaslı dönme 'Türkçüler'in eline geçmesiyle kesintiye ve giderek ihanete uğradı. O tarihten sonra Türk-İslâm ideolojisini esas alan etno-dinsel tasfiyeci, tek-tiplendirici ve Türk-İslamcı bir politika ikâme edilmeye çalışıldığı içindir ki, bu Hutbe'nin sahibi ve ideolojik öncülerden Dr. Abdullah Cevdet dahil, çoğu devrimci aydın hareket-

İttihad-Terakki yönetimi, Şeyhülislamlik'tan fetva çıkararak, bu emperyalist savaşı bir din savaşı, bir Harb-ı Mukaddes (Kutsal Savaş) olarak ilân ediyordu. Buna karşılık Tefvik Fikret gibi hümanist şairler, bu savaşa şiddetle karşı çıkıyor ve şöyle sesleniyorlardı: Lânet sana! Lânet sana! ey Harb-ı Mukaddes / Sensin bütün ekvânı eden böyle mülevves. (Ey Kutsal Savaş, sana lânet olsun! Bütün insanlığı kirleten sensin!)

ten koptu. Başka bir deyişle, bu devrim hareketi ihanete uğradı.

İttihad-Terakki'nin takiiyecici pragmatizmi

Talat Paşa, Enver Paşa, Nesimi Paşa gibi Türkçüler, Abdülhamid yönetimini devirmiş ancak onun başlattığı ilişkiler üzerinden yeni bir müttefik bulmuşlardı: Alman militarizmi!

Nitekim, Osmanlı'nın yıkımını getirecek ve büyük katliamlara sahne olacak olan I. Dünya Savaşı'na birlikte girmişlerdi. Hanefi Müslümanlığı kulvarı kullanılmakla birlikte yeni alternatif yandaş güçlere de ihtiyaç duyuluyordu. Bir yandan Mehmed Akif gibi İslamcı şairler, savaş propagandasına girerken; bir yandan da Halife- Padişahlığa bir alternatif olarak ortaya çıkan yeni 'Türk' burjuvazisi, her

açıdan yönetimden memnun olmayan kitlelere dayanmak zorundaydı. Bunun içindir ki, gerek İttihad-Terakki önderleri, gerekse Kemalistler, samimi olarak inanmaktan öte Mevlevi, Bektaşî ve Alevi gibi alternatif güçleri kullanmaya çalışıyorlardı. Nitekim, gerek İttihad-Terakki önderlerinin kendilerini Bektaşî gibi sunup bu kitleyi Dünya Savaşı'na sokma çabaları, gerekse Kuva-yı Milliyeciler'in Alevi-Bektaşî tekkelerinden yararlanarak Anadolu'ya kaçmaları (İsmet Paşa, Fevzi Çakmak, Halide Edib gibi); özellikle de Kürt-Alevi aşiretlerin Milli Mücadele'ye sokulma çabaları, hep yararçı bir anlayıştan kaynaklanıyordu.

İttihad-Terakki yönetimi, Şeyhülislamlik'tan fetva çıkararak, bu emperyalist savaşı bir din savaşı, bir Harb-ı Mukaddes (Kutsal Savaş) olarak ilân ediyordu. Buna karşılık Tefvik Fikret gibi hümanist şairler, bu savaşa şiddetle karşı çıkıyor ve şöyle sesleniyorlardı:

Lânet sana! Lânet sana! ey Harb-ı Mukaddes/ Sensin bütün ekvânı eden böyle mülevves. (Ey Kutsal Savaş, sana lânet olsun! Bütün insanlığı kirleten sensin!)

İttihadçılar ile başlayan bu "saptırma ve kullanma" süreci Kemalistler'ce de sürdürülmeye çalışıldı. Bu anlamda, tasavvuf bilgini Abdülbaki Gölpınarlı'nın şu belirlemeleri önemlidir:

"İttihad ve Terakki erkânı, bir yandan Mason localarına kaydedilmiş, bir yandan Bektaşîliğe girmiş, bir yandan da üçüncü devre

Melâmiliğine intisab etmişti. Nerede çevresine adam toplamış, tanınmış, sevilmiş birini duyarlarsa, onu içlerine almaya uğraşıyorlardı. Talat (Paşa), Enver (Paşa), Nesimi ve daha birçoğu Bektaşî olmuşlardı. Sultan Mehmed Reşad'ın Mevlevi olması dolayısıyla, Almanya ile müttefik olarak girdikleri Dünya Savaşı'na dinî bir veche (görünüm) verebilmek için, Çelebilik makamının da tensibiyle bir Mevlevi Alayı teşkil edilmiş; Bektaşî Çelebisi Cemaleddin Çelebi de hükümetin teşviğiyle Aleviler'den bir Gönüllü Ordusu toplamaya kalkmış, fakat sonra bundan vazgeçilmişti" (Bkz. 100 Soruda Tavavvuf, Gerçek yay. İst. 1985, s. 154).

Nuri Dersimi anlatıyor; Cemaleddin Efendi'nin Dersim ziyareti

Nuri Dersimi'nin 1952'de Halep'de yayımlanan *Kürdistan Tarihinde Dersim* kitabı ile 1. Basımı 1987'de İsveç'te yapıldıktan sonra bizim 1992'de Türkiye'de ilk kez yayımladığımız *Hatırat'ı* (Dersim ve Kürt Ulusal Mücadelesine Dair Hatıratım, Özge yay. Ank. 1992; yeni bas. Dam yay. İst. 2014), başta Dersim olmak üzere 20. yüzyıl Kürt ve Alevi tarihini anlamak açısından son derece önemlidir. Hatıralarını son derece sınırlı yazan Kürt aydınları içinde Nuri Dersimi'nin hatıraları "içerden gözlem" niteliği taşıdığı için büyük öneme sahiptir. Nitekim, işlediğimiz konuda da birinci elden bir kaynaktır.

"Dersimlilerin Alevi olmaları sebebiyle Hacı Bektaş Veli evlatlarına bağlılıkları bulunduğunu ve Hacı Bektaş evlatlarından Çelebi Cemaleddin Efendi'nin Dersim'e gelmesiyle bütün Dersimlilerin cihada iştirak etmelerinin şüphesiz bulunduğu ileri sürülerek Enver ve Talat Paşa'lar iğfal edilmişlerdi.

Enver Paşa'nın verdiği emir üzerine, Çelebi Cemaleddin Efendi bulunduğu Kırşehir merkezinden hareketle etrafına topladığı külliyetli Alevi müridi, subayı ve Alay efradı ile evvela Sivas'a gelmişti. Sivas'ın Hafik kazasının Cevalı nahiyesine bağlı Yalınca köyünde oturan, Dersimlilerce tanınan ve Dersimliler'in mürşidi olan Axuçanlı (Ağuçan)

Seyid Aziz'i de yanına alarak Koçgiri mıntikasına vasıl olmuş ve savaşa davet etmişti. (...) Koçgirililer, evvelemlerde Dersim aşiretlerinin harbe iştiraklerinin teminini Çelebi Efendi'den talep ederek, daha sonra kendilerinin de iştirak edeceklerini vaad etmişlerdi. Bu suretle Çelebi Efendi, büyük bir debdebe ve saltanatla Erzincan'a vasıl olarak Hükümetin resmi misafiri olmuştu. Menzil Müfettişliği Kurmay Kaymakamı Ali Rıza Bey, beni Ordu emri ile Çelebi Cemaleddin Efendi'ye müşavir tayin etmişti. Çelebi Cemaleddin Efendi'nin, Seyid Aziz'le birlikte Kürt-Alevi aşiretleri arasında bazı tarikat davaları ileri sürmeleri yüzünden arada bir soğukluk

havası da esmeye başlamıştı. (...) Çelebi Efendi, Dersimliler'in Harbe hemen hemen hiç iştirak etmediklerini artık tamamen anlamıştı. Nitekim, zorunlu olarak yalnız maiyetindeki bazı alaylarla Erzurum cephesine hareket etmişti. Ne yazık ki çok geçmeden Erzurum 14 Şubat 1916'da Ruslar tarafından zabt edildiğinden Çelebi Efendi Erzincan'a geri dönmek mecburiyetinde kalmıştı. Erzincan bir mahşer halinde idi. Erzincan'a dönen Çelebi Efendi'yi kendi konağına yerleştirdim. Mumaileyh, durumun pek feci olduğunu anlatıyordu.

Çelebi Efendi, sağlık sebeplerinedn dolayı Sivas'a döneceğini ve benim fahri yüzbaşı rütbesiyle aşiretleri

► M. Kemal'in Sivas Kongresi sonrasında (22-23 Aralık 1919) Cemalettin Çelebi Efendi'yi Hacibektaş'ta ziyaret etmesinin temsili resmi. Bu görüşmeden 6 yıl sonra Hacı Bektaş Dergâhı da kapatılacaktı!

sükûnete davet etmek üzere Dersim'e gideceğimi bildirerek, 15 Mart 1916'da Sivas'a hareket etmişti.

Çelebi Efendi'nin benden ayrılırken söyledikleri son derece manidardır: Dersim'e gidiyorsunuz, Ceddin Hacı Bektaş size daima yardımcı olsun. Sizden çok memnunuz. Dersimliler'e selam söyleyiniz. Harbe iştirak etmediklerinden ve gelmediklerinden memnun kaldım. Bu sözümü mahrem (gizli) tutunuz. Sizi Dersim'e göndermekliğim de yine mecburiyetimdir. Sivas'ta durmayıp Hacıbektaş'a Tekke'ye gideceğim diye bana çokça dua etmişti..." (Bkz. Hatıratım, 1992, s. 83-84).

Âşık Sıdkı Baba ve Şiir-Mektubu

Nuri Dersimi'nin de burada ve hatıralarının başkaca bölümlerinde vurguladığı gibi, burada toplanan gönüllü birliklerin önemli bir bölümü dağılır, geriye kalanların bir bölümü ise daha sonra Kuva-yı Milliye'ye katılır.

Cemaleddin Çelebi'ye eşlik eden ve onunla Erzincan bölgesinde gönüllü yüzbaşı rütbesiyle görev yapanlardan biri de Pervane, Kul Pervane, Fakir Pervane, Sefil Sıdkı ve Sıdkı mahlaslarıyla şiir yazan ünlü Bektaşî şairi Sıdkı Baba'dır.

1863 yılında Tarsus'un Yenice köyünde doğan ve asıl adı Zeynel Abidin olan Sıdkı Baba, küçük yaşta babasını yitirir, Hacı Bektaş kasabasına giderek Bektaşî Babası

1863 yılında Tarsus'un Yenice köyünde doğan ve asıl adı Zeynel Abidin olan Sıdkı Baba, Çelebi Efendi'nin yanında gönüllü olarak I. Dünya Savaşı'na, ardından da Kuva-yı Milliye'ye katılır ve çeşitli cephelerde bulunur. Savaştan sonra Hacıbektaş Dergâhı'na döner, ardından Merzifon'un Harız köyüne yerleşir ve orada vefat eder.

Feyzullah Efendi'nin himayesine girer. Feyzullah Efendi 1879'da vefat edince de oğlu Cemaleddin Efendi'ye sığınır. Kendisine "Sıdkı" mahlasını o verir.

Üstte de vurgulandığı gibi, önce Çelebi Efendi'nin yanında gönüllü olarak I. Dünya Savaşı'na, ardından da Kuva-yı Milliye'ye katılır ve çeşitli cephelerde bulunur. Savaştan sonra Hacıbektaş Dergâhı'na döner, ardından Merzifon'un Harız köyüne yerleşir ve orada vefat eder.

Âşık Sıdkı Baba üzerinde durmamızın asıl nedeni, onun da burada adı geçen Seyid Aziz gibi İçtoroslar bölgesinde bilinmesi ve eserlerinin icra edilmesidir. Buradaki süreci daha yakından takip eden, akrabalarımın Seydi Özcan, "Alevilik ve Hakikatliler" (Ank. 2009) konulu bir çalışmasında; geçmişten beri Erdem Baba'nın okuduğu bir deyişin hikâyesini anlatır. Cemaleddin

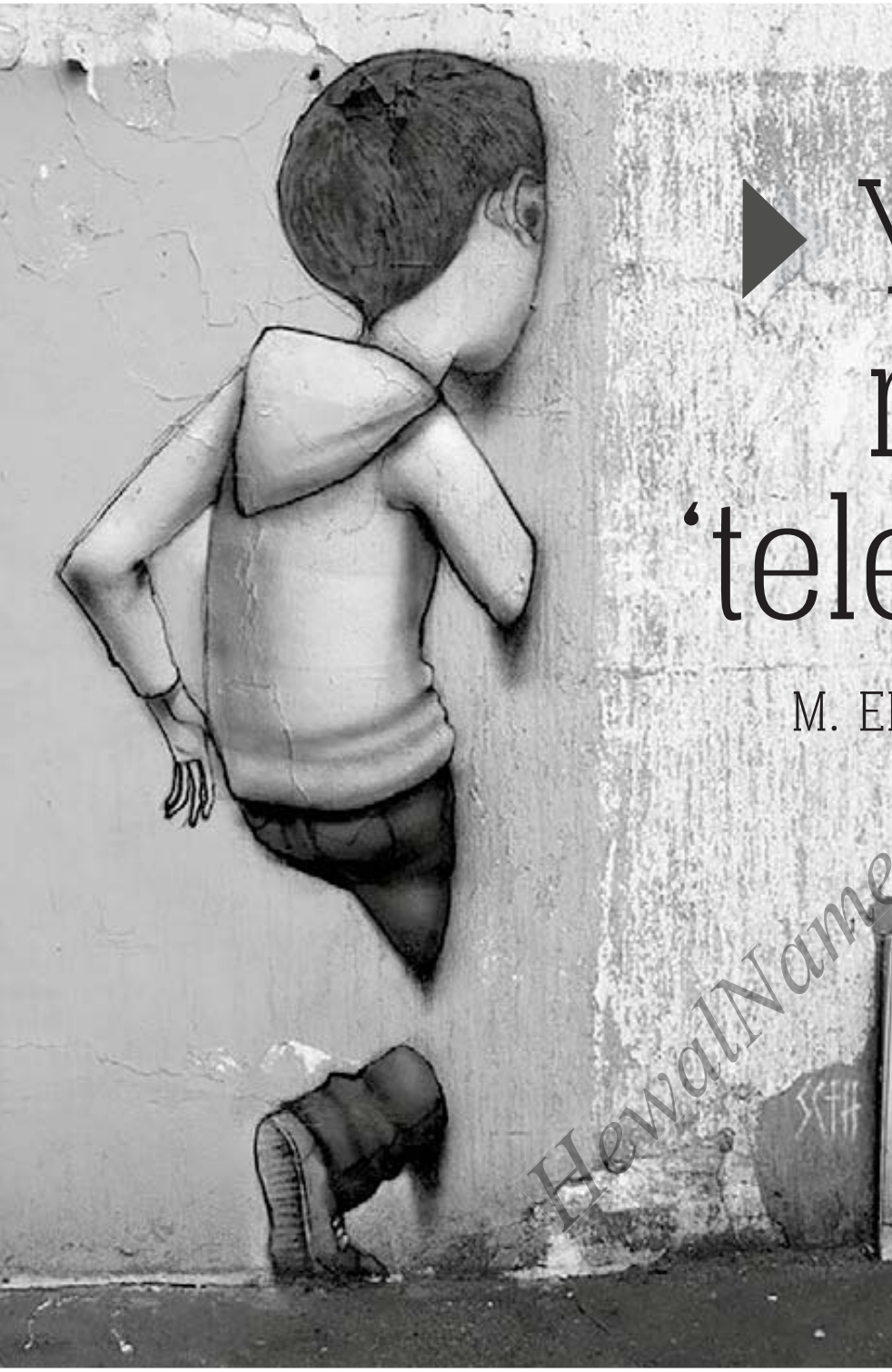
Çelebi Efendi, Erzincan'dan Hacıbektaş'a döndükten sonra orada kalan Sıdkı Baba, dedem Abdullah aracılığıyla kendisine bir şiir-mektup yollar. Gerisini Seydi Özcan'dan dinleyelim:

"Birinci Cihan Harbi'nin daha başlarında, Osmanlı'nın Kafkas cephesinde çarpışan Üçüncü Ordusu başarılı olmayınca geri çekilir. Saray'ın çare olarak başvurduğu Hacı Bektaş Tekkesi Postnişini Cemaleddin Efendi'nin çağrısı üzerine Anadolu'nun her yerinden gönüllülerin katılımıyla Erzincan'da (Alevi Alayları) oluşur. Hacı Bektaş Tekkesi'nden bu alayların birisine yüzbaşı rütbesiyle katılan ünlü şair Sıdkı Baba, Cemaleddin Efendi'nin sözkonusu alayları teftiş edip moral verdikten sonra Hacı Bektaş'a dönmesi üzerine yazdığı deyişi, gönüllü süvarilerden Abdullah Mehmet'e (dedem MB), o da askerlik dönüşünde eniştesi Aziz Baba'ya verir." (Age, s.44)

İçtoroslar Hakikatçı-Alevi ozan ve müzik icracılarından Erdem Baba tarafından topluma maledilen bu ünlü deyişle sözlerimizi noktalayalım:

Azm-ı rah eyledi gurbet elleri
Eğlenme efendim sultanım tez gel
Bunca muhiblerin gözler yolları
Alın güneş mah-ı tabanım tez gel
Dolaşma gurbeti ey Şah-ı cihan
Yanıktır yüreğim, ciğerim büryan
Aldı yüreğimi dert ile hicran
Derdimin dermanı Lokman'ım tez gel

Bize çevreleme ey nesl-i Ali
Koyma yüreğime derd ü melâli
Ağlatma Sıdkı'yı Yakup misali
Gözleri Yusuf-i Kenan'ım tez gel

► Yerlilik millilik 'telebelik'

M. ENDER ÖNDEŞ

Şansımıza lanet! İki kıtanın arasında bir yerde bi sürü sperm bi sürü yumurtayla buluşmuş, bi sürü bi sürü doğmuşuz, doğar doğmaz da karmaşanın içine atılmışız, atılmaya da devam ediyoruz. Taş fazla, pirinç yok! Yolgeçen hanı bir coğrafyadayız...

İstemiyorsam namerdim bak, kim istemez ki şöyle ağız tadıyla sınıf mücadelesi verilip akşamları evde iç huzuruyla yatılacak bir ülkeyi? Yani öyle çok uluslu, çok dinli filan olmayan, homojen, yekpare, steril yerlerden söz ediyorum. Yok Ahmet özerklik istermiş, Mehmet başka bir dil konuşmuş... Aha şu yanda işçi-

ler, aha öte yanda patronlar, karışık kuruşuk işler yok hiç; sınıf bilinci de kolay, ne var ki anlatmaya: A-B-C!

Var mıdır öyle ülkeler? Vardır herhalde, daha doğrusu vardı da şimdi şu lanet olası mülteci akınları yüzünden bozuldu oraları da. Mesela belki İsveç filan öyleydi; bildiğimden değil, sallıyorum. Ya da belki öyle cep gibi, geleni

gideni fazla olmayan mazbut bazı ülkeler vardır veya vardı...

Şansımıza lanet! İki kıtanın arasında bir yerde bi sürü sperm bi sürü yumurtayla buluşmuş, bi sürü bi sürü doğmuşuz, doğar doğmaz da karmaşanın içine atılmışız, atılmaya da devam ediyoruz. Taş fazla, pirinç yok! Yolgeçen hanı bir coğrafyadayız;

evrende yaşayıp da buralara uğramamış kimse yok gibi, bir belki Afrikalılar filan diyeceğim, ondan da şüpheliyim. Tamam, Ahmed Arif "Ne İskender takmışım ne Sultan Murat" diyor ama sonuçta sen takmasan da geçip gitmiş adamlar işte.

Buradayım, buradayız. Kavafis'in dediği gibi başka da bir yer yok bizim için bu karmaşanın dışında.

Çocukluk Diyarbakır'a kadarmış!

Çelimsiz, kütüphane delisi bir genç düşünün, hadi lafı uzatmayalım, beni düşünün. Daha liseye başlamışken, tam Denizlerin idam gününde, kendisinden iki kat iri Ülkü Ocaklı tiplere çatıp bir araba dayak yemiş, üstüne yakasındaki Atatürk rozetini de almışlar ve ona da sövmüşler bi güzel. Ortaokulda zaten "Türk genci namuslu ve düzgün olur" diyen güzel adamlar büyütmüş onu; iyi de yapmışlar, neyse. Sonra işte liseye gelmiş de Huberman'lar, Politzer'ler girmiş hayatına. Akşamları üç kafadar bir yerlerde toplanıp o zamanlar firarda olan Mahir'ler şaşırp da buraya gelirse nasıl saklarız diye komik komik şeyler planlamaktalar.

Sonra, lise bitmiş, büyümüşler. Nedendir bilinmez, (sonradan 'Kasabalılar' diye anılacak olan) arkadaşlarının hepsinde bir Diyarbakır Eğitim Enstitüsü takıntısı var. İstanbul'un ilk gecekonducuları gibi bi'sey; biri önden gidince ayağını sürüyüp ötekileri de çekmiş yanına. Tercih listeleri

hazırlanırken hepsi Diyarbakır'ı yazmış, ona da "Oğlum sen kekemesin almazlar oraya" demişler, ol sebeple Sakarya Mühendislik'te bir yıl boyunca sabah akşam dayak yemiş! Neyse karıştırmayalım eski mevzuları ama içime de oturmuştur hep, fırsat bulmuşken söyleyeyim dedim.

İlk o zaman işte, arkadaşların yanına gitmişim Diyarbakır'a. 23 Nisan filan günleri. Ben alışmışım ilkokulda şapşık şapşık törende geçip Tahir Amca'nın dükkânının önünde konuşlanmış aile efradına gülücükler göndermeye. Çocuk bayramı işte! Başka nedir ki?

İlk o zaman işte, 1976'da filan, bir 23 Nisan'da Diyarbakır'da bayramın bile bayram olmadığını gördüm. İlk o zaman, bir 23 Nisan'da bir sürü zırhlı aracın gacıdayıp, yüzlerce askerin rap rap yürüdüğünü, jetlerin de havadan "biz buradayız ha" diyerek kente gözdağı verdi-

“ Sonraları da hep iç içe olduk Kürt işçilerle. Onlardan olan yoldaşlarımızın isminin başında hep "Kürt..." lakabı olurdu nedense.

Turgutlu tuğla fabrikalarında devrimci çalışma yaparken hep karşılaşılan durumlardan biri, şehirde tutunabilmek için acil işe ihtiyacı olan ve ailecek çalışabilen Kürtlerin ücretleri sürekli aşağıya çekilmesiydi.

ğini gördüm. Çocukluk oraya kadarmış! Bitti!

Sonra, Körhat'taki o küçücük öğrenci evi. Sabahlara kadar yapılan ciddi tartışmalar, Sur dibindeki Töb-Der binasında ateşli seminerler...

Körhat... Yoksul ama müthiş Körhat! Yolunu kaybetsen de evi sorsan söylemezler, öyle bir yer. Bir arkadaşın babası gelmiş bir defasında da tipini beğenmedikleri için adamı saatlerce süründürmüşler: "Telebelerin evi herkese söylenir?!"

O güne kadar hep biz "yerli"ydik. Devrimciydik, iyi insanlardık ama "yerli" olmak başka bir şey. Yazın Manisa istasyonuna mevsimlik işçiler gelirdi, meydanın bir köşesine eşyalarıyla yayılıp dayışıklarını beklerlerdi. Koşup giderdik, Memet diye Kürt bir yoldaşımız vardı sağolsun, onun sayesinde anlaşabiliydik biraz. Gurbette olmanın, hor görülmenin, üç kuruşa çalıştırılmanın ne olduğunu anlamaya çalışırdık, anlardık da. Devrimci fikirlerimiz sağlamdı, heves filan değildi bizimkisi; nazlı nazenin evlerden gelmiyorduk zaten ve ayrıca Kürt sorunu üzerine de kafa yoran çocuklardık. Ama yine de gurbette olan onlardı, "yerli" olan bizdik. Başka bir şeydi o. Akşamları gidecek evimiz vardı, henüz çalışmasak da dayandığımız ailemiz vardı. Biz oralıydık.

Sonraları da hep iç içe olduk Kürt işçilerle. Onlardan olan yoldaşlarımızın isminin başında hep "Kürt..." lakabı olurdu nedense. Zor bir ilişkiydi ama. Turgutlu tuğla

“Daha Diyarbakır'a girerken "başka bir ülkeye" girdiğinizi hissetmemeniz imkânsızdı zaten ama Suriçi'ne girmek, Bağlar'da, Körhat'ta olmak başka bir şeydi. Yine de farkında değildik tam olarak.

fabrikalarında devrimci çalışma yaparken hep karşılaşılan durumlardan biri, şehirde tutunabilmek için acil işe ihtiyacı olan ve ailecek çalışabilen Kürtlerin ücretleri sürekli aşağıya çekilmesi idi. Kavga çıkmazdı pek, o vakitler şimdiki abuk sabuk ulusalcılık türleri pek zayıftı; şöyle ya da böyle devrimci çalışma çözerdi o tür sorunları, en azından çözmeye çalışırdık.

'Telebe'nin derin anlamı...

Bir defasında, gecenin bir vaktiydi, hiç unutmam, ilçenin

kenarlarında bir evde, ertesi günün tarım işçileri grevinin son ayrıntıları konuşulmuştu. Sendika mendika yok; bildiğin kara düzen! Geceyarısından sonra, evden yüzlerini poşular/sarıklarla sarmış adamlar, ceketlerinin altında sopalar ve başka şeylerle ikişerli üçerli çıktılar. Ovaya giden bütün yollar planlı biçimde paylaşılmıştı gece. Bütün ova yollarında, işçi taşıyan bütün traktörler durduruldu o sabah. Yalvar yakar para etmedi. Yer yer küçük kavgalar da oldu, yer yer poşular bir işe yaramadı; herkesin birbirini yürüyüşünden tanıdığı

bir kasabada poşu da ne ki? Neyse işte, birkaç gün sonra, belleğim beni yanıltmıyorsa eğer, Kaymakam, işçiler, devrimciler, Ziraat Odası filan oturup bir anlaşma yaptılar, bitti. Traktörlerde muhtemelen yine epey bir Kürt vardı; o zaman da aman aman bir sorun çıkmadı.

Yine de "yerli"ydik ama. Tamam, karakolda bunu taktıkları yoktu; 12 Eylül'de yemediğimiz dayağı yedik zaman zaman ama toprağımızın üstündeydik her şeye rağmen.

Körhat öyle değildi ama. Daha Diyarbakır'a girerken "başka bir ülkeye" girdiğinizi hissetmemeniz imkânsızdı zaten ama Suriçi'ne girmek, Bağlar'da, Körhat'ta olmak başka bir şeydi. Yine de farkında değildik tam olarak. Şimdi düşününce komik geliyor ama bu satırların yazarının bir gece vakti Diyarbakır Eğitim Enstitüsü'nün duvarına "Bağımsız Türkiye" yazmışlığı bile vardır! Tamam, komik ama yaşadığımız karmaşayı da anlatıyor yaptığım şey. Senin ülken var, emperyalizme bağımlı; bir da başka bir ülke var sana bağımlı ve sen gidip o ülkenin duvarına kendi ülkenin bağımsız olması gerektiğini yazıyorsun. Uff, anlatırken başı dönüyor insanın! Hemen öyle "işte Kemalist sol" diye ayağa kalkmasın kimse ama. O kadar basit değil. Devrimci insanlardan söz ediyoruz ve bu insanlardan çoğu yaşadıklarının bedelini hayatlarıyla

“Evet, etnik kimlik vardır; evet, "yerli" ve "yabancı" olmak bir olgudur ama "beynelmilel" bir vaka olarak "telebe" olmak, "yerli ama kötü" olana tercih edilmek, bütün o rütbelerin üstünde bir rütbedir. Gencecik bir adam olarak Diyarbakır sokaklarında bunu yaşamış olmak, ömrümün varıdır.

ödediler. Bazılarının delik deşik edilmiş gövdelerini gördüm. Oyun değildi oynadığımız; doğru ya da yanlıştı ama oyun değildi.

Orada farkettilim işte "telebe"nin derin anlamını... Melik Ahmet'te kazık yiyerek! Beğendiğim bir parkanın parasını ödedim, paketi alıp eve geldim. Gördük ki, paketteki parka, benim seçtiğim parka değil, eski, yırtık pırtık bir şey. Eh, normal. Ben 'yabancı' bir sarışındım orada, o da 'yerli'ydi. Sonra, tanıdığımız bir terzi yoldaşımızı devreye soktuk filan, gerçek parka hemen geldi; küçük bir özürle birlikte: Biz 'telebe' olduğumu bilmiyorduk!

Telebe! Sihirli bir sözcüktü o zamanlar. "Yerli" ya da "yabancı" olmakla ilgisi olmayan bir şey... Sur'da, Dağkapı'da, Bağlar'da "telebe" olmak ve başının polisle dertte olması (ikisi çoğu zaman aynı anlama geliyordu!) bütün kapıların açılması için yeterliydi. Tevatür değil, evi basılıp bir hafta Sur'da misafir edilen insanlar tanıyorum; tek keli-

me Kürtçe bilmeden, bütün dertlerini işaretlerle anlatarak geçen bir hafta!

Yerlilik, millilik, yabancılık...

Şimdi aradan yıllar ve yıllar geçtikten sonra, orta yaşlı bir adam olarak geriye dönüp baktığımda, ne çok şey öğrenmişim iki tarafta da, "yerli" ve "yabancı" olarak...

Ama en çok şunu öğrenmişim: Yüzyıllar, binyıllar boyunca "Yedi Kocalı Hürmüz"e dönmüş bu topraklarda, kimin "yerli" kimin "yabancı" olduğu zaman zaman birbirine karışsa da, yoksul insanların "devrimci" kavramının birebir karşılığı olarak "telebe" kavramına duyduğu derin saygı başka bir şeydi. Yoksulların derin sağduyusu onu başka şeylerle hiç karıştırmadı. Evet, etnik kimlik vardır; evet, "yerli" ve "yabancı" olmak bir olgudur ama "beynelmilel" bir vaka olarak "telebe" olmak, "yerli ama kötü" olana tercih edilmek, bütün o rütbelerin üstünde bir rütbedir.

Gencecik bir adam olarak Diyarbakır sokaklarında bunu yaşamış olmak, ömrümün varıdır. Kürtleri tanıdım orada ama kendimi de, "telebe" olarak kendi değerimi de tanıdım. O gün bugündür, hep inandım ki, kendi hayatımda da, bu toprakların hayatında da her ne olduysa ve gelecekte ne olacaksa, o "telebelik" denilen şeyin yüzü suyu hürmetine olacaktır yine. ♪

dadwer, leşker û nivîskarê komunîst...

► Ûsivê Beko

RÊDÛR DÎJLE

Ûsivê Beko di sala 1909an de li gundê Qûçê yê Îdirê tê dinê. Ji malbata kurdên êzidî ya Şêx Şemsa ye. Di dema Herba Cîhanê ya Yekemîn de, di warê aborî de rewşa malbata wî xirab dibe û malbat mecbûr dimîne ku berê xwe bide Îdirê. Dema diçin wir, piştî demeke kurt dê û bavê wî dimirin û Ûsivê Beko di temenekî biçûk de sêwî dimîne û di neh-deh saliya xwe de li mala ermenekî dewlemend xulamtiyê dike.

Piştî ku li herêmê tirk dibin serdest û ûris ji qawetê dikevin, li herêmê zext û zorî xwe didin der. Ji ber vê gelek ermen û êzidî mecbûr dimînin ku birevin. Malbata ku Ûsivê Beko li cem wan xulamti dikir jî berê xwe dide Yêrîvanê û wî jî bi xwe re dibin. Piştî malbata ermen wî bi xwe re tîne Yêrîvanê, li vir diçe dibistana ermenî û xwendina xwe ya navîn li vir temam dike û paşê jî diçe zanîngehê, li fakulteya palan dixwîne û di sala 1929an de jî diçe Lenîngradê û li wir beşa zimanên rojhilatî dixwîne. Di sala 1932yan de dema ji Lenîngradê vedigere li ser pêşniyara Komîteya Navendî

ya Partiya Komunîst a Ermenîstanê dibe dadwer.

Di navbera salên 1933-35an de li Lênînanakê leşkeriyê dike. Piştî leşkeriyê di sala 1935an de dîsa dadweriyê dike û vê carê li navçeya Telînê karê xwe yê dadweriyê berdewam dike. Di dema dadweriya xwe de, ji ber ku mafan baş diparêze di demeke kurt de li Ermenîstanê navê wî belav dibe û ji ber vê dibe endamê Dadweriya Bilind ê Komara Ermenîstanê.

Lê belê di sala 1941ê de ji ber ku Hitler davêje ser welatên Sovyetê, Ûsivê Beko jî wê demê berê xwe dide şer. Di vê pêvajoya şer de heta Îran û Macarîstanê diçe. Di dema şer de gelek madalya distîne. Di sala 1944an de, di şerekî nêzî bajarê Bûdapeşteyê de Ûsivê Beko birîndar dibe û piştî şer diqede êdî bi awayekî seqet vedigere Yêrîvanê.

Piştî vegera ji şer Ûsivê Beko, li Zanîngeha Yêrîvanê, Fakulteya Extiyarzanebûnê kuta dike û dîsa karê xwe yê huqûq û dadê didomîne. Di 4ê Cotmeha 1969an de diçe ser dilovaniya xwe.

Li gor agahiyên ku Eskerê Boykî di berhema xwe

ya Çanda Kurdên Sovetê de dide, Ûsivê Beko li gor helbestvan û nivîskarên din hinekî dereng berê xwe dide qada wêjeyê. Her çî qas dereng berê xwe bidê jî, lê di demek kurt de di wêjeya kurdî ya Qafqasyayê de dibe navekî naskirî û gelek berhemên hêja jî dide. Yek ji hosteyê helbesta vekirî Ûsivê Beko xwedî gelek berhemên e.

Digel hin berhemên wî yên ermenkî, berhemên wî yên kurdî ev in: "Keskesor" (1961), "Hisreta Min" (1963), "Mêvanê Royê" (1966), "Efrandinê Teze" (1969), "Payîz" (1971) û "Berxvan" (1978).

Kurteçîrokek wî: Paşla tebiyetê da¹

Min keriyê pezê xwe berda-
bû paşla tebiyetê ya xemilî.
Ew xwe ra şîrîn diçêriyan,
ez jî qasekê hênijîm. Hew
pê hesiyam, yek sûretê min
radimûse...

– A, sebra dilê min, tu hatî?

Min tirê gumana dilê min he-
vala ra hatiye çinîna pincarê,
cûrekî mecal dîtiye, hatiye bal
min.

1 Ji berhema wî ya bi navê "Berxvan", ji Kirilî veguhastina ji bo Latînî: Rêdûr Dijle

Lê çi dît?

Qoloyê min î amin ser lepê
xwe yê paşin ketî, mînanî
meriya rast çavê min dinihêrî.

– Çi, Qolocan, çi heye? min
jê pirsî. Ew î dêla xwe zûzû
hejand, çend cara kire ewtînî,
zimanê xwe derxist û ber bi
jêrê nihêrî.

Min jî wê tangê nihêrî, dît
çend siyar dûrva ber bi me
tên. Ez û Qolo paşla tebiyetê
da bûn, him wextê oxirmê
giran, him jî wextê şayê.

"Hey dinya, çi qas ecêbê te
hene!.." Min xwe xwera got û
rabûme piya.

Ji helbesteke wî çend rist:

*Sûretê te hîva zer e,
Ramûsane hê wê ser e,
Te çavreşê, heba tirî,
Şivanê xerîb hat tu birî,
Ax de lê, li dilo, rebeno...*

Ûsivê Beko yê bi ruhê xwe ve şair û xwedî lîrîzmeke nazik¹

Ûsivê Beko bi ruhê xwe ve
eynîsî şair bû. Lîrîzma wî
ya nazik, hub hezkirina dilê
wî ya bê hed û hesab ber bi
meriyan ve, sidqê wî yê qenc,
dilêşa wî ya ber bi wetenê dê,
Kurdistana zêrandî û pîrepî-
rekî ku destê wî nagihîje we-
tenê wî yê mezin û gulvedayî.
Tifaqa Sovyetê, li ku çavê
xwe vekir û emrê xwe derbas
kir, hezkirina ber bi tebiyetê,
nexş û nîgarêd wê, evîna dilê
şairê ziyaretî, xwendevana
heyr û hijmekar dike.

¹ Ev gotara Egîtê Xudo ya derbarê
Ûsivê Beko de di sala 1978'an de
wek pêşgotina pirtûka Ûsivê Beko
ya bi navê "Berxvan" hatiye nivî-
sandin û ji aliyê Rêdûr Dîjle ve ji
alfabeya kirilî hatiye latînzekirin.

Her tim wextê belgêd bere-
vokêd efrandinên şairê neşir-
bûyî weldigerînî û îlahî wexta
şîrêd şairê vekirî dixwînî,
hesînekî, teherekî meriya
hildigere. Texmîn dikî wekî tu
jî bi hesîneke wusa jiyayî, di
dilê te re jî derbasbûyî.

Xwendevanêd ku bi efrandî-
nêd şair re nenase, dema
ewil ji zimanê wî yê sade di-
kare şikber be, lê tenê dema
ewil. Gotinên şairê kûrfikir,
nazikaya wan fikra xwen-
devana mecbûr dikin heta
kutasiya wî bixûnin.

Çetin e em bêjin Ûsivê Beko,
berê ewil şair e yan nivîskar
e. Di prozayêda jî ew şair e.
Şîrovekirina wî, ekla zimanê
wî yê şîrin, bi xwendevanan

xweş tê. Badilhewa nîne
ku şîrêd şair ê vekirî wusa
bi hewaskarî û kûrfikir in û
di nava lîteratura kurdên
Sovyetê de cerbandinêd ewil
in û di wextê de jî rind hatine
qîmetkirinê.

Berevokêd efrandinêd Ûsivê
Bekoyî "Bilûr", "Keskesor",
"Hisreta Min", "Mêvanê Roê",
"Efrandinêd Teze", "Payîzra"
xwendevan nasin. Derheqa
serhatiya emrê wî de jî zanin
ku di rêyeke çetin û siyanet
re derbas bûye. Şair bi dilekî
şewat û êşeke kûr çawa di
serhatiya xwe de, wusa jî di
efrandînen xwe de derheqa
zarotî û cahiltiya xwe ya tehl
de dinivîse û heyfa xwe pê
tîne, wekî salêd çi qas çetin

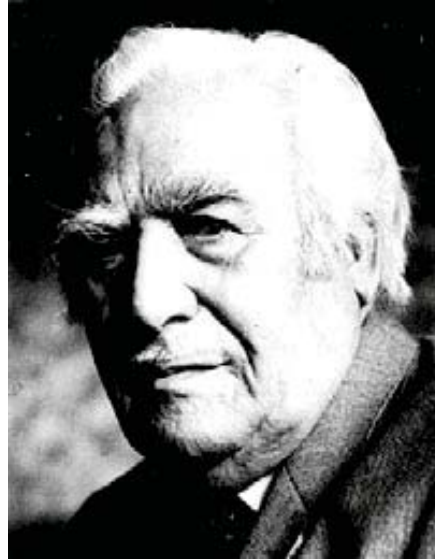

Û giran para wî û bi hezaran merivêd silsileta wî ketine. Rev, kuştin, xelayî, nexweşî rêberêd şair bûne heta wî çaxî, wextê ji pareke cimae-ta me re serqurneke emir û jiyana teze vebû.

Bajarvan û şairê dewra teze, bi temamiya heyatiya xwe ve xwe pêşkêşî emrê teze kir, hîn bû, di emir de cî girt, pesnê emrê teze da, bona xweyîkirina wî emrî û wetenê xwe yê Sovyetê xûn rêt.

Çawa di emir de wusa jî di efrandinêd xwe da Ûsivê Beko çiqas nazik û dilrehm e; bona kirin û tiştêd qenc. Ji vêya zêdetir berk û înce miqabilî nerastiyê, zordestiyê. Ew di şîira xwe ya "Xeysetê Dilê Min" de bi xwe ser dilê xwe ecêbmayî dimîne, wekî ew carina qey bêjî "brûsk û bager" e wextê oxirmê giran dil û xîreta wî rehetiyê nade wî, lê carina jî ew ji "gulê naziktir e", weke dilê xortê bengî dinyayek dikare têde cî bibe.

Heyf, gelek gelek nêt û meremê şairê kurd rûyê mirina bêwededa nîvcî man. Hisreta dilê wî ew bû, wekî cimae-ta xwe dê aza û serbest bibîne, mîna para wê ye vêderê.

Agirê evîndarî

Şev tev çûye îdî ma tu hew tê lo
Ez ranazim, kengî bê te xew tê lo
Xanî bûye zindan tê de ranazim
Ta sipîdê qîr û nal û tew tê lo

Te j' min dil bir carek mi j' te r' nego na,
Te rû kul kir carek mi j' te r' nego na
Ma ji bo çi, îro tu j' min xeyîdye?
Te j' min çidkir, carek mi j' te r' nego na

Ay dil, ay dil, ma kes nîn e mîna wî?
Bo çi her dem wer dil xwazê dîna wî?
Ahî dema destê wî l'bin serê min!
Bi min xweş tê gelek hilm û bîna wî

Tenê hiştim ay dil îşev çima çû?
Wî ez kuştim, ay dil îşev çima çû?
Rabe peykev ay dil zû wî werîne
Tev biriştim ay dil îşev çima çû?

Cegerxwîn (1903-1984)

dosya tartışma

▶ Hasankeyf'ten Sur'a...

TARİHSEL MEKÂN-KÜLTÜREL MİRAS YIKIMI!

Necati Pirinçoğlu (Mimar, Kent Aktivisti)

Emin Bulut (Batman Doğal Yaşam ve Çevre Kurulu Başkanı)

Büşra Cizrelioğlu Sadak (Şehir Plancısı-Sur Platformu Sözcüsü)

Moderatör: Şeyhmus Diken

Dosya sayfalarımızda döne döne üzerinde durulması gereken bir konuyu, 'Tarihi-Kültürel miras'ın bölgedeki akıbetini irdelemeye çalıştık.

Eyyubiler'den Artuklular'a, değerli birikimiyle sular altında bırakılan Hasankeyf...

Çatışmalar fırsat bilinip dümdüz edilerek aç gözlü bir rantiyer tezgâhın içine yuvarlanan, 'çakma' bir mimarının kuşatmasına alınıp 'tanınmaz' hale getirilen Sur...

Bu iki örnekten yansıyan sistematik gerçeklik, peşinden onlarca soruyu sürüklemekte.

Her soru ve verilecek her yanıt, 'betondan' bir yalan sarmalıyla üzeri örtülmeye çalışılan ve ama her tarafından lime lime dökülen o ceberrut çirkinliğe işaret eder.

Sorunlar elbette büyük...

Dosyamızda vurgulanan yanlışlar, acemilikler, duyarsızlıklar...

Ama yalanlarla ne kadar karartılsa da, ne kadar betonlara gömülse de; bütün insanlığa ait olan bu tarihsel miras er geç karanlıktan kurtulacak, gömüldüğü derinliklerden yeniden çıkacaktır.

İçkale boşaltılırken kendisine verilen bilgi üzerine, "Osmanlıya ait bir şey yoksa uğraşmayın" diyerek adeta 'süpürün gitsin' emri veren TOKİ başkanının sözcüsü olduğu bu günübirlik yıkım çarkının, binlerce yılın, yüzlerce uygarlığın süzgecinden süzölmüş insanlık harcına ilelebet hükmetmesi mümkün olabilir mi hiç?!

Deşifreyon: Serpil Berk

Fotoğraflar: İnanç Yıldız

Bugüne kadar envanteri çıkarılmış ya da çıkarılmamış, sular altında kalan ya da başka biçimlerde yok edilmiş tarihi kültürel değerlerin hikâyesini konuşacağız. Tabii ki son birkaç yıldır bölge kentlerinde yaşanan çatışmalı süreci, uzun süreli sokağa çıkma yasakları ve yaşam alanlarının, mekânların yerle bir edilmesiyle 'taçlandırılan' yıkım politikası da tartışma bağlamımıza dahildir. Ayrıca, sadece Hasankeyf'i, Munzur'u, Sur'u, Cizre'yi değil, iklim değişikliği de dahil genel olarak bölgenin tarihsel-kültürel birikimini olumsuz etkileyen başka faktörlere de dikkat çekmek gerekiyor herhalde...

Necati Pirinçoğlu: Evet, son yıllarda yaşadığımız iklim değişikliğinde, 90'lı yıllarda karşı çıktığımız barajların etkisinin olduğunu söylemek lâzım mesela. Barajların iklim değişikliğine neden olacağını, ki sadece bu da değil, faunada ve hayvan çeşitliliğinde de değişiklikler e yol açacağını söylemiştik. Sonrasında bunun insan sağlığına da etki edeceğini belirttik. Çünkü insan mevcut doğa ve iklime uyum sağlıyor ama ani iklim değişikliğinde olumsuz etkileri kaçınılmaz oluyor. Diğer yerlerde de aynı şey var ama bölge için daha hızlı ve keskin bir etkileşim oldu diyebiliriz.

Bölgedeki barajlar 1950'lerde planlandı. DSI'nin kuruluşu 1954'tür. Bunlar planlanırken ne iklim değişikliği ne Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) düşünülmüş. Barajların hepsini ÇED'den muaf yaptılar. Ilisu Barajına karşı çok mücadele ettik. Uluslararası kuruluşların kredi vermemesinin nedeni ÇED raporu alamamasıdır. 1954'lerde yapılan barajlar modaydı. Dünyanın terk ettiği teknolojileri, Türkiye yeniymiş gibi sunuyordu.

İsrail damla sulama üzerinden teknoloji sunup satıyor. Türkiye'de ise salma sulama denilen toprakta tuzlanmaya neden olan sulama hâlâ revaçta...

Necati Pirinçoğlu: GAP, bölge kalkınma projesi diye sunuldu. Her gelen devlet yetkilisi GAP üzerinden bölgeye yapılan yatırımları anlattı. GAP projesi iki aşamalıdır. Birincisi; Hidroelektrik santrallerin sitelerine girdiğinizde enerjide yüzde 97 başarıya ulaşılmıştır ama sulama yüzde 17'dir. Yani bu toplumu kandırmaktır. İkincisi ise politiktir. Barajların çoğu, özellikle DSI'nin barajları, 'güvenlik barajı' olarak ihale edildi. Bu barajların çoğunda ısrar edilmesinin nedeni politiktir. Ilisu Ba-

raji'yla ilgili görüşmeler yaptığımızda Alman bir gazeteci vardı. "1999'da Suriye'yi tehdit etmek için vanaları kapattı ve Öcalan'ı istedi, şu anda da Irak'ı tehdit ediyor" diyordu. Su anlaşmasında belli bir miktarı vermesi gerekiyor ama vanayı kapatıyor! 2005'te Erdoğan, Batman'da "Hasankeyf'in baraj projesini iptal edip kaldıracacağız" demişti. 2006'da ise Millî Güvenlik Kurulu kararıyla Ilısu Barajı'nı yapıyorsa bunun altındaki nedenleri anlatmaya gerek yok herhalde. Atatürk, Karakaya, Devegeçidi, Dicle barajlarının altında kalan bir kültürel miras var. Çünkü bahsettiğimiz yıllarda kültürel miras konusunda bu kadar bilinç yoktu, bir iki kişi karşı çıkıyordu. Zeugma'da aslında nelerin sular altında kaldığının büyük resmini gördük.

İsterseniz tam da bu noktada Emin Bey Hasankeyf sular altında kaldığında neleri kaybettiğimizin hikâyesini anlatsın...

Emin Bulut: Ilısu Barajı tahribat açısından ikinci Nuh Tufanı'dır. Fırat ve Dicle, tüm kutsal kitaplarda ve hikâyelerde önemli nehirlerdir. Tevrat, İncil ve Kur'an'da Rabia peygamberin mucizesi olarak geçiyor. Ne yazık ki muhafa-

zakâr kimlikli bir iktidar tarafından bu barajın yapılması ise ayrı bir trajedidir. İnançsal anlamda Müslüman kültürünü alıp götürüyor. Sadece Müslümanlığın değil elbette, birçok din için önemli bir yer. Ama araştırması yapılmadığı için birçok şeyi de bilmiyoruz.

Batman-Bismil sınırında Oymataş köyünde 1997 ila 2000'li yıllarda Prof. Dr. Harun Taşkiran'ın Ilısu Barajı ile ilgili bir araştırması var: Kortik Tepe'den başlayıp Botan Vadisi'ne kadar. Japonlar Hasankeyf'in Kori köyünün altında, 12 bin yıllık tarihi olan Kortik Tepe'den daha eski bir tapınak ortaya çıkardılar fakat bunun açığa çıkarılması, bilinmesi istenmedi. Bilinen tarih MÖ 12 bin yıl, yeni bulunan yerleşim yeriyle bu 12 bin 500 yıl olacaktı. Kazıları bitirdiler ve orayı da yok ediyorlar. Taşkiran'ın raporunda, Kalkolitik Dönem denilen ve 1 milyon yıl önceye uzayan tarih var.

Daha iki yıl önce Batman Üniversitesi'nin bahçesinde ağaç ekimi yapılırken oyulmuş taş balta bulundu, müzeye kaldırdılar. Bu havzada arkeolojik anlamda hiçbir araştırma yapılmadı.

Necati Pirinçoğlu: Sorun neyi kaybedeceğimizi bilmemektir. Her bir höyükte ne olduğunu

► Necati Pirinçoğlu

Emin Bulut

bilemeyeceğiz. Kortik Tepe 12 bin yıl önceye götürdü. Yapılan her araştırmada insanlık tarihi değişiyor. 90'lı yıllarda yasaklı bölgelerde Amerikalıların yaptığı araştırmalar 300 höyük olduğunu söylüyor. Şu anda bazı arkadaşlar Dicle Vadisi'nde dolaşıyorlar; her köyün aslında bir höyük olduğunu görüyorlar ve bu miraslar kayıt altına alınmadı.

Neden bu politikalarda ısrar ediliyor peki? Çoklu bir kültürle yaşamak yerine, örneğin geçmişte bu kadar kavmin geçtiği bir coğrafyanın hikâyesini dünyaya anlatmak mümkünken, neden tekçilik dayatılıyor? 30'lu yıllarda bir arkeolog geliyor buraya ve bakıyor ki surları vali patlatıyor; "Sur içine hava gelmiyor, hastalık oluyor" diye. Gördüğüne şaşırarak arkeolog bunu Ankara'ya rapor ediyor. Sonra yıkım durduruluyor ama birkaç burç da yıkılmış oluyor böylece.

Büşra Cizrelioğlu Sadak: Devletin, özellikle son dönemlerde, toplumu dönüştürmek için giriştiği çabayı mekân politikaları üzerinden şekillendirdiğini görüyoruz ve aslında bunun da yeni tanığı değiliz. 1925'lerde Şark Islahat Planı dönemi yaşandı, 30'larda Zorunlu İskân Kanunu ile beraber bir süreç gelişti, 90'larda

köy boşaltmalar, 2000'lerde güvenli bölge uygulamaları oldu. Çözüm süreci dediğimiz dönem en fazla barajın ve kalekolların yapıldığı dönemdi. Bunların hepsi güvenlik odaklı toplumu dönüştürmek için kullandığı aygıtlar. Bu noktada plan ve projelerin hepsi ideolojik. Toplum ve devlet arasında ilişki bir şekilde sınıra dayandığı zaman devlet bütün argümanlarıyla saldırıya geçiyor bu alanda. Sur'da da benzer şekilde belki en ağırını 2015-2017 tarihinde yaşadık. Örneklerle tarihte çok daha eskiye gidebiliyoruz ama Dicle Vadisi ve Sur'a bütünsel olarak yaklaştığımızda almış olduğu yaralar hiç de yeni değil.

Bu noktada, hendek ve barikat meselesine atıfta bulunularak şöyle bir tartışma da yapılmakta: Madem devlet tarihi ve kültürel değerlere bu denli hoyrat davranıyor, neden Sur'da ve diğer yerleşkelerde bu öngörü hesaba katılmadı gibi...

Necati Pirinçoğlu: Sevgili dostumuz Tahir Elçi bütün taraflara bu çağırımı yaptı. Tahir canıyla bedel ödediği için biraz daha cesaretili olmak gerekiyor sanırım.

Büşra Cizrelioğlu Sadak: 9 Mart 2016 tarihinde operasyonlar bittiğinde tespit ettiğimiz uydu görüntüleriyle 2017-18 tarihinde tespit ettiğimiz görüntüler arasında korkunç fark var. Burası çatışmalarda yıkılmadı, evet hasar gördü ama esas yıkım sonrasında oldu.

Necati Pirinçoğlu: Sur'un yıkımı hendek ya da barikatlarla değil bu çok net. Politik tartışmaya girmek istemiyorum. Tahribatın kimden geldiği önemli değil, doğru olmadığını söylemek gerekiyor. Çok rahat tahrip olan yapılar onarılırken, sonrasında ne oldu? Hasankeyf'e en büyük zararı veren, Moğollardan sonra bu devlet akladır. Nusaybin'de çatışmanın olmadığı mahalleler yıkıldı. Uydu görüntülerinde çok net gördüğümüz Sur'da kurşun bile değmeyen evler ve tescilli evler yıkıldı. Çünkü güvenlik endeksli koruma amaçlı imar planının gerekçesinde yazıyor, bunu ben söylemiyorum. Planları mimar, restoratör, şehir plancısı yapar değil mi? Planı getirip savunan emniyet amiriye, "o operasyonu ben yönettim" dıyorsa, şu anki plan yıkım ve güvenlik endekslidir. Kayımlar ne yapıyor? Kaldırımı söküp yeniden yapıyor. Suriçi'nin çok dilli, çok kültürlü katmanlarından bahsediyoruz değil mi? Kaz-

dığı zaman görüyorsun, mimarisine baktığında görüyorsun. Peki şu an ne yapıyor; tek tip Osmanlı mimarisini!

Peki, madem bunlar önceden yapılmış planlardıysa bu kadar çok arka planı olan bir coğrafyada böylesi bir yıkıma karşı eşzamanlı olarak kitle destekli bir karşı koyuş neden gerçekleşmedi?

Büşra Cizrelioğlu Sadak: Topluma çok yönlü müdahalenin olduğu bir dönemden bahsediyoruz. Sıkıyönetimden daha ağır yaşanan ve her birimizin her gün öldüğü bir süreçti. Biz çatışmalar dursun diye her gün sokaktaydık. Her eylemde biri öldü, bunları görmek gerek. Sonrasında ise OHAL ve KHK'ler... Yüzlerce insan işinden, ekmeğinden oldu. Hepimiz bu süreçlerde işlerinden olmuş insanlarız. Topluma müdahale bu kadar üst seviyedeysen, Tahir Elçi'nin söylediği hepimizin yüreğinden gelen bir sestir. Toplumsal olarak travma yaşadılar insanlar.

Necati Pirinçoğlu: Dört Ayaklı Minare'nin bir ayağına kurşun değmişti, gittik, bilinçli yapıldığını söylediler. Sonra TMMOB ile görüştük ve bununla ilgili açıklama yapacaklarını

► Büşra Cizrelioğlu Sadak

► Hasankeyf

söylediler. Tahir Elçi'den sonra bütün olayları terörize etti devlet. Sivil toplum kuruluşları Valilik'le, Emniyet'le sürekli görüşmeye gidip bu iş akliselim bir şekilde nasıl sonlanır diye çaba harcadı. Ne olursa olsun devletin bu kadar orantısız bir şekilde tank ve topla müdahale etmesi doğru değil. Gerekçesi ne olursa olsun, Dört Ayaklı Minare'nin ayaklarından güvenlik güçlerinin mermisi çıktı. "Saat Kulesi'ni, Kurşunlu Camii'yi teröristler yaktı" deniliyor ama basından çok net görüyoruz ki helikopterden Kurşunlu Camii'ye ateş ediliyor ve kapısı alev alıyor.

Bölgenin tarihi kültürel mirasının zenginliği konusunda hepimiz hem fikiriz. Kendi tarihinin tanıkları olan insanlar sokakta çok var. Böylesi zengin tarihi kültürel mirasın üzerinde yaşamamıza rağmen kültür politikaları konusunda yeterince çaba gösteriyor muyuz? Siyasetten azade, kültürel ve tarihi miras üzerinden bir okuma yapsaydık, bunu dünyaya farklı şekilde anlatabilseydik acaba sonuçlar nasıl olurdu?

Emin Bulut: Hasankeyf'i en fazla HDP sahiplendi ama keşke uluslararası aktivistler, çevreciler 1 milyon insanla Hasankeyf ma-

ğalarında eylem yapsaydık da siyasi partiler bizimle olmasaydı! Hasankeyf, Dicle medeniyetinin en gizemli, en derin tarihine sahip kenttir. Beş büyük medeniyet geçmiş buradan. Mısır piramitlerinde beş bereket tanrısının resmi varken, Hasankeyf'te Japonların bulunduğu höyükte heykeli bulunuyor. Mezopotamya, Anadolu, Urartu, Sümer, Roma, Mısır tarihi var. 12 bin 500 yıllık tarih maalesef sulara gömülecek. 12 kültür buradan geçmiş. Sümerler, Süryaniler, Keldaniler, Bizanslılar, Osmanlılar...

Hasankeyf'e tarihin ve kültürün birleşme noktası olarak baktığımızda, 135 tarihi eserden sadece beş tanesi taşıyor. Bu beşi de yakın tarih ama 12 bin yıllık tarih sular altına gömülecek. Eyyubiler tarihi yapmış, Artuklular onarmış, Yeni Hasankeyf'i beton yapıyorlar!

Büşra Cizrelioğlu Sadak: Sur'da, Ali Paşa'da tekrar yıkım başlatıldığında, yıkılan evlerin yerine yapılan evlere batığımızda, yıkılan da beton, yapılan da. Tek farkı dış cepheye bazalt taş giydirme. Madem beton ev yapacaktınız vatandaşın evini yıkmadan iyileştirme yapabiliydiniz, koruyabiliydiniz. O yüzden biz

diyoruz ki başka bir politika var bu yıkımlarda. El koyma var, başka bir mülkiyetin gasp edilmesi var.

Necati Pirinçoğlu: Bir ülkede kültürel miras mücadelesini yürütmek için siyasete dokunmak gerekiyor. Kültürel miras için sivil toplum örgütlerinin mücadele etmesi gerekiyor. Sadece bölge de değil, batıdaki Alliano antik kenti de sulara gömüldü. AKP hükümetinin kültürel mirasa bakışı bambaşka.

Almanya'ya kaçırılan tarihi eserler için Bergama Müzesi "taştr götürsünler" demişti. Bu resmi yaklaşım insanların algılarına ve ruhlarına da nüfuz ettirilmiş aslında.

Büşra Cizrelioğlu Sadak: Ben Paris örneğini çokça dile getiririm, algımızda şekillenmesi açısından. Paris sokakları dardı. Napolyon, savaş sonrası Haussmann isimli ünlü şehir plancısına yeni bir kent inşası planlaması yaptırıyor. Öyle bir şey yap ki halk saraya yürüyemesin diyor. İktidarlar da birbirine benziyor. Burada da 50'lerde başladı koruma planları, 90'larda da yapıldı ama hiçbiri kenti korumak için yeterli teknik teoriye sahip değildi. 2012'deki plan görece mimari yapı-

yı ve sokak dokusunu korumaya yönelik bir plandır. Çatışmalar bittikten hemen sonra, 18 Aralık 2016'da Sur'un koruma planı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca değiştirildi. Sur içinde altı karakol ve bunları birbirine bağlayan yollar yapılıyor. Olası bir müdahalede kontrol altına almak, "garnizon kent" haline getirmek istiyorlar Sur'u. Sen bu mekâna müdahale ederek kendi açımdan güvenli hale getiriyorsun ama burada yaşayan toplumun sosyolojik yapısını, tarihsel mirasını tamamen yok ediyorsun. Yani yıkım temelli bir yaklaşım söz konusu.

Acele kamulaştırma kapsamına alınması ne demek? Büyük bir nüfus göçü demek. 30 bine yakın insan göç etti ama daha bir o kadar insan da göç edecek. Bir yandan da insansızlaştırma ve demografik yapıyı değiştirme çabasıdır bu. Bunun mekânla ilişkisini kurmak önemli. Acele kamulaştırmayla mülklere el konuldu, vatandaşın rızası olmadan.

Altı mahallede yasak devam ediyor, peki bunun bir gerekçesi var mı? Yok. İlkbaharda dediler ki patlayıcı olabilir; ama biz biliyoruz ki bizi sokmadıkları yerlerde faşizan klipler çektiler. Her gün merkezi yönetimin çalışan-

Fotoğraf: İnanç Yıldız

ları girip çıkıyor, restorasyon yapılıyor ama bize yasak! Çünkü insanların gerçeklikle yüzleşmesini istemiyorlar. İnsanlar evlerinin enkazıyla yüzleşemedi. Sur'u peyderpey açtı. Sokağa çıkma yasaklarını peyderpey kaldırmasının nedeni de bu. Nabzını ölçüyor bir taraftan; Sur'u bize açtığı 7 katlı bir binanın damından göstermesinin nedeni de bu. Bu olmuş dedi gösterdi ve o binaya girişi kapattı.

Emin Bulut: Hasankeyf'te Arap nüfusu var, Araplar Yeni Hasankeyf'e yerleştiriliyorlar ve yerleştikleri Yeni Hasankeyf'in köyleri Kürt. Devlet Kürtlerin yüz binlerce dönüm arazisini (Zorunlu İstimlak Yasası'yla) 1 milyardan dönümünü alıyor ve şimdi Hasankeyflilere 500 metrekaresini, eviyle beraber, 550 milyara satacak. Kürt köyelerine de şunu diyor: "Hasankeyf merkez sizi istemiyor"! Bölücülük yaparak Arapların ve Kürtlerin bir arada yaşamasını istemiyorlar aslında. Son yüzyıldır nüfusun 3/2'si Arap diğeri Kürt. Bu ayrımcılık gündeme gelmese de toplum arasında soruna neden olacak. İlerde Hasankeyf Belediyesi'ni sağ-muhafazakâr bir yönetim alırsa, Kürt köyleri de burada kalırsa, HDP gibi muhalif güçlerin tabanını oluşturur diye bakılıyor. Bu insanların ideolojik, kültürel, yaşamsal anlayışını görmezlikten geliyor, böyle bir devlet

aklı var. Benim ekolojik yaşam bahçemi yıktılar, sırf uluslararası aktivistler yanıma geliyor diye. Hasankeyf'te inanılmaz bir devlet gücü var. Hasankeyflileri dünyanın en sessiz ve uysal bir toplum anlayışına getirmiş noktadalar. Dünyanın en zengin kültürel mirasına sahip kenti Hasankeyf, TÜİK verilerine göre ikinci yoksul kenttir.

Necati Pirinçoğlu: 90'lı yıllarda da bazı insanlar, "insanlar ölüyor, bu Kürtlerin miras mücadelesidir" diye sözler ediyorlardı. Kültürel soykırımın sadece insanlar üzerinden değil mekân üzerinden yapıldığını buralardan biliyoruz. Yerel yönetimlerin kültüre bakış açısıyla yerel kültürün bu kadar görünür kılınması politik bakış açısıyla oldu. Örneğin, yerel yönetimlerin Sur diplerini açmasıyla yüzü gözü açıldı kentin. UNESCO dosyası örneğin. Sivil toplum örgütlerinin başlattığı mücadele sayesinde listeye alındı. Normalde herkes gözü kapalı Efes'in kültürel miras listesine girmesi gerektiğini söyler değil mi? Devlet 7 yılda dosyayı hazırlayamadı. Devletin kültürel mirasa bakış açısıyla Kürt politikasının bakış açısını söyleyeyim. Kültür Bakanı "dosyanızı çekin yetişmeyecek" deyip destek sunmadı, yerel yönetimler direndi ve birikimi vardı bu konuda. Politiktir diyoruz ya tam da bu nok-

tada güçlü bir sivil toplum örgüt geleneği olduğu için UNESCO'ya hızlı girdi.

Şunu sormak istiyorum; bu yıkımların yaşandığı son 2-3 yıl içerisinde neden Türkiye'nin birçok yerinde örgütlenmesi, izi olan, hatta yönetiminde Diyarbakır Belediyesi'nin eş başkanlarından birinin görev aldığı Tarihi Kentler Birliği, ÇEKÜL Vakfı, UNESCO'nun Türkiye Temsilciliği, vb kurumlardan; Magma, Atlas, National Geographic gibi çok satışlı dergilerden de çok az duyarlılık oluştu. Bu kadar önemli, dünyaya hikâyesi anlatılacak, dünyada bir algı oluşturabilecek bir mekânsal manzumen bahsediyoruz. Alabildiğine kurumsal, toplumsal bu duyarsızlık üzerinde biraz daha duralım diyorum...

Necati Pirinçoğlu: Sesi duyurmaya çalışanlardan biriydim. Mimarlar Odası Genel Merkezi'ni buraya getirmek 1,5 yıl sürdü. Çatışmalar bitip de Ali Paşa'ya yıkımın sıçradığı süreçte gelebildiler. Genel başkanımız çatışmalar devam ederken geldi. Devlet OHAL'le birlikte yürüttüğü politikalarla 80 darbesinden daha ağır biçimde STK'ların üzerinden geçti. Mimarlar Odası'nın Genel Merkezine de söyledim. AKP hükümeti çok başarılı bir kamuoyunu yanıltma, manipüle etme örgütüdür. Kültürel miras yasalarını burada deniyor, karşı çıkanlara "terör örgütü yandaşları", "terör örgütlerini mi savunuyorsun?" diyor ve hepsi birden susuyor. Surlar sadece bana mı ait, Hasankeyf sadece benim mi derdim? Sadece orada yaşayanın mı derdi? Bu bize ait bir kültür. Bu coğrafya hepimizin. "PKK kamplarının sular altında kalmasına mı karşı duruyorsunuz?" diyorlar. Oradaki mühendis, mimar böyle düşünüyor, devlet o bilgiyi veriyor çünkü. Burada da turizm olacak, su altı turizmi yapalım diyorlar. Bu mücadeleyi yalnızlaştırmaya çalıştılar ve bunu becerdiler. İnsanların sessiz kalması biraz da bununla ilgili.

UNESCO BM'nin bir kurumu. Hasankeyf'i korumak için listesine almaya çalıştık. Hasankeyf 10 kriterden 9'unu taşıyor. Bunu yapabilmesi için Kültür Bakanlığı'nı, devleti esas alıyor. Çatışmalar yaşandığında da tahribatları raporlamaya çalıştık. *Benim muhatabım devlettir, bilgi için teşekkürler ama muhatabım devlet diyor.* ICOFORT temsilcisi

en son yazı yazdı. UNESCO Başkanı da "bazı duyularımız var ve kaygılı bilgiler alıyoruz" diye devlete soruyor, devlet de "terör örgütü buraları yıktı biz de ihya edeceğiz" diye yanıtıyor. İstanbul'da toplantı oldu, gittik toplantıya almadılar. 21 devlet yetkilisiyle randevu aldık. "Türkiye'nin ev sahipliğinde nasıl Türkiye'yi yargıyorsunuz, Polonya'ya gelin" dediler! Zorla randevu aldık Kültür Bakanlığı'ndan, "ne bekliyorsunuz bizden" dediler, beklentimiz yok bırakın gidin, yaralarımızı iyileştirme gücüne sahibiz dedik. Nabi Avcı "haberim yok" dedi; buradaki taşın bile haberi vardı ama onun yoktu!

Büşra Cizreliloğlu Sadak: Devletlerarası kuruluşlar yereli baz almadı bu süreçte. Devletin bu alana yönelik gizli tutma çabasının sebepleri vardı, çünkü savaş suçu işlenmişti. İnsanlık suçu işlendi. Yasaklı alan içerisinde kaldığını zannediyorlar ama tarihi yapıların kalıntıları Dicle Nehri'nin kıyısına atıldı, taşlar satıldı. Devletin asli görevi bunları korumak, restorasyonda kullanmaktır. O dönem Koruma Bölge Kurulu bu suçun ortağı oldu, izni olmadan çivi bile çakılamaz surlara. Beton bloklarla kapatıldı surların kapıları. Bunların kararını güvenlik gerekçesiyle Kurul imzaladı. Mesleki etikten yoksun bir karara imza attılar. Surun üzerine tuvaletler yapıldı. Molozlar taşınırken kayıt altına alınması gerekirken, taşındıktan sonra bunların kararı alındı. Hepsini biz kayıt altına aldık. Bunların açığa çıkması demek bu insanların da yargılanması demek.

Emin Bulut: Bize en iyi destek veren Zülfü Livaneli'ydi. UNESCO'nun Türkiye'deki gönüllü elçiliğinden çekildi. Sanatçı Tarkan Hasankeyf'e sahip çıktı, bir gece ansızın uyuşturucudan gözaltına alındı. Birkaç sanatçının mesajları dışında pek bir şey olmadı. Mesajla kaldı. Bir gönül kırıklığı var. TEMA Vakfı'yla bu konuyu görüştük. Hasankeyf için hükümetle bir kapı açamadık. Terörize edilen bir gündem vardı Hasankeyf üzerinden. Tamamen rant üzerine kurulu bir projeydi bu. Ne güvenlik ne enerji, hiçbir ilgisi yoktu. Tarih, kültür, doğa ikinci plandaydı. Sadece Ilısu Barajı'yla Nuroğlu ve Cengiz firmalarına 1 katrilyon gitmiştir. Hasankeyf'e müdahale etmek isteyen uluslararası ölçekteki doğaseverlerin

ülkeye girişine izin verilmiyor. Şahsen AB'den çok büyük beklentim vardı. AHİM dünyada ilk defa hem insanları hem de doğayı ve kültürü zarar göreceği için gündemine aldı ama o da bizi oyalıyor. TEMA Vakfı'na Ülker'in genel müdürünü tayin ettiler! İnanılmaz siyasi ve psikolojik baskı var ve bu baskı STK'ların elini ayağını bağıyor.

1998 yılında GAP İdaresi, GAP'ın yeniden yapılandırılması üzerine birkaç günlük çalıştay düzenlenmişti. GAP'ın o programında bölgenin kalkınma planında sanayiden çok turizm ve kültür yatırımıyla bölge kendini anlatacak diye bir sunum vardı. 20 yıl sonra yeniden bu projesiyonu ortaya yatırdığımızda, çok karanlık bir tablo çıktı. Biz buradan geleceğe dair nasıl bir tasarım çıkaracağız? Yeni bir hayat başlayacaksa yeniden ne yapacağız?

Büşra Cizrelioğlu Sadak: Bu süreci tüm şeffaflığıyla ortaya koymak gerekiyor. Bölgede çatışmaların olduğu tüm kentlerde bağımsız heyetlerin teknik, bilimsel yaklaşımla araştırma yapıp ne olup bittiğini ortaya koyması lazım. Daha sonrasında buradaki toplumun yaşam dinamiklerini, kültürel mirasını, hakikatini yok sayan projelerden vazgeçilmesi gerekiyor. 'Yeniden inşa süreçleri', kente uygun yaşam alanlarını tartışmaya hazır olduğumuzu söylediğimiz halde, katılımçılığa kapalı, şeffaf olmayan bir şekilde yürütülüyor.

Halkın katılımına açık olmalı. Burada yaşayan halka aittir buralar. Sur Surluların, Cizre Cizrelilerin, Nusaybin Nusaybinlilerindir. Bu halkı dönüştürecek, zorunlu göçe tabi tutacak mülksüzleştirme politikalarından vazgeçilmesi gerekiyor. Bunlardan vazgeçilirse kent zaten ayağa kalkacaktır. Bin yıllardır yaşamın devam ettiği Sur'dan bahsediyoruz. Her zaman kendini var edebilmiş bir alandır burası, benzer şekilde diğer kentler de. Sivil toplum örgütleri olarak bu süreçleri kayımlar atanmadan tartışmaya başlamıştık. Büyük Şehir Belediyesi öncülüğünde çalıştaylar düzenleniyordu. Hem ulusal hem uluslararası anlamda bilim insanlarının katılımıyla; bu süreç tarihi koruyarak, sosyolojik yapıyı değiştirmeden, korumacı bir yaklaşımla ileriye yönelik nasıl evrilebiliriz? Dünya örnekleri nasıl olmuştur? Çatışmalı süreç sonrası kentler nasıl inşa edildi? Bunların hepsinin tartışmasını yürütüyorduk fakat ağır bir darbeye dağıtılan bu mekanizmaların yeniden oluşturulması gerekiyor.

Emin Bulut: 12 sene Batman Turizm ve Tanıtım Derneği Başkanlığı yaptım. Devletin sürekli söylediği şey; biz sizi turizmle kalkındıracağız, Hasankeyf barajdan sonra büyük bir turizm potansiyeline sahip olacak! Şu an baktığımızda GAP kapsamının Batman, Siirt,

Şırnak, Mardin, Diyarbakır turizm eylem planı yok.

Hasankeyf'te tarihi eserler taşınıyor. Bu tarihi eserlerin kavşak, ulaşım, yeni yapılacak yollardan, Hasankeyf'in yeni yerleşim yerlerinden uzaklığı, büyüklüğü, ulaşım alanı bile değil. Zeynel Bey Türbesi'ni öylesine bir tepenin üzerine yerleştirdiler. Ucube bir restorasyon çalışması yapılıyor.

Ürdün'den bir örnek vereyim; petrolü yok, ticareti yok ama Arap yarımadasında en fazla turist gittiği yerdir. Hasankeyf, 15-20 tane Ürdün tarihine sahip, Mezopotamya uygarlığının ilk beşiği, kültürlerin, inançların merkezidir. STK'ların ciddi bir şekilde devreye girmesi ve yerel halkların gerek AB'den gerekse devletin kalkınma kurumlarından yararlanması gerekir. Turizm işletmeciliğini yerelden desteklemek, yerel yönetimleri bu anlamda kaldırmak gerekiyor. Günübürlük gelip giden çok fazla insan var. İstimlak bedellerini alıp Batman merkezde ev alanların, küçük işletmelerin sürece dahil olması lazım. Yoksa büyük firmalar gelecek; Hilton, Dedeman gibi. Onlar birçok şeyi alacak ve siz yoksul kalacaksınız.

Van'a 1 milyon İranlı turist geldi Newroz'da ve Van'ın da turizm eylem planı yok. Gelen turistleri Diyarbakır'a, Mardin'e getirebilecek daha geniş bir turizm destinasyonu oluşturmak gerek. Bu da hem yerel yönetimlerin

hem de merkezi hükümetin ciddi şekilde turizm eylem planını hazırlamasından geçiyor.

Necati Pirinçoğlu: Sürekli başka bir yerden medet umma halinden sıyrılmamız lazım. Biz ne yapabiliriz? Kendimizle baş başa olduğumuzu son yaşadıklarımızla dile getiriyoruz ama hâlâ dile getirirken AB'den UNESCO'dan beklentimiz var. Kimse gelip burada bizim adımıza Sur'u, Hasankeyf'i, Munzur'u korumayacak. Kendimizi komşumuza bile anlatamıyoruz. İklim değişecek diye üstenci bir şey söylüyoruz, halk bizi anlamıyor. İlisu Barajı'nın yapım aşamasında 2000'lerde biz burada Hasankeyf'i Yaşatma Platformu oluşturduk, etkinlikler yaptık. Esnaf bize tepki gösterdi, *"Siz geliyorsunuz buraya, devletimiz bizi ihya edecek, zengin olacağız niye karşı çıkıyorsunuz"* dediler. İlisu'nun Germak köyüne gittik. Muhtar bizi jandarmaya şikâyet etti ve köyden kovdu. *"Devlet kuşu başımıza konmuş, siz izin vermiyorsunuz"* dedi. Sonra bizi arayıp *"hukuki destek sunabilir misiniz?"* dediler. Çünkü devlet hazine arazilerine, tapusuz arazilerine para vermiyor. Bu arazileri tarımda kullanıyorlardı.

Halka üst ölçekten şeyler söylüyoruz ve anlaşılmıyoruz. Koruyacak olan halktır. O amcaya, köy muhtarına anlatamamışsak bu bizim eksikliğimiz. Bir Ortadoğu hastalığı var; aklımız gözümüzdedir, görmemiz, yaşamamız gerekiyor. Biz de süslü cümle-

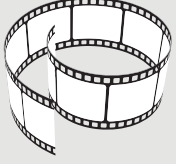
ler kullanıp “şöyle olacak böyle olacak” diyoruz. Topluma inemedik. En son ne oldu? Esnaf yolu kapattı, o bahsettiğimiz bizi bölücülükle suçlayıp şikâyet eden esnaf yolu kapattı. Çünkü ona dokundu, canı acıdı. Biz onlara bu felaketi anlayacakları dilde anlatamadık. Biz rapor hazırlayıp uluslararası kuruluşlardan medet umduk. Başardık da. Ama uluslararası güçler çekildiği gibi buradaki eserlere düşman malı gibi davranıldı. İç baskı yollarının hiç birisini kullanamadık. İç kamuoyunu iknâ edemedik. Kültür ve sanat bilincini ortaya koyamadık.

Hasankeyf'ten çıkaracağımız dersler var. Halep'e gittik inceleme yaptık. Antep'e, Urfa'ya giden ustalar Halep'ten gidiyormuş, sınır çizildikten sonra ustalıklar da bitmiş. Sınır bir zanaatı, ustalığı bitirebiliyor. Bu tür birbirini etkileyen, besleyen kültürler yavaş yavaş çekildi. İçkale'yi boşalttığımızda TOKİ başkanına bilgi veriyoruz, “Osmanlıya ait bir şey var mı? Yoksa çıkarmayalım ne uğraşacağız” dedi. Tarihi sadece bir menşeye ait olduğunda önemsiyorlar. Orada bir sürü medeniyet var ve bu umurlarında değil. Muhalefet ederken yeni bir dil oluşturmamız lazım, halkın anlayacağı bir dil.

Emin Bulut: Caferilerin, Alevilerin ve Şia'nın yani İran kültürünün en eski yerleşim yeridir Hasankeyf. Hz. Ali ve Hz. Muhammed'in kuzeninin türbesi taşınıyor ama Alevi cenahından da hiçbir ses gelmedi. Bütün derneklerle görüştüm, haber verdim gündem bile olmadı. Yine 360 kilise ve manastır su altında kalıyor ve bunların tescili bile yapılmadı.

'Kültür servisi' isimli internet sitesinin editörü Aslı Uluşahin, HDP Genel Merkezi ve Selahattin Demirtaş'a “seçim vaatlerinizi okudum, kültür ile ilgili hiç bir şey göremedim” diye bir sorusu oldu. Soru üzerine fark ediyorlar ki bu konuda eksik kalmışlar. Demirtaş'ta avukatları aracılığıyla ulaşmış ve ne yapacaklarını anlatmış. Muhalefet de kültür politikalarında yetersiz kalıyor yani.

Halkı yeni bir dille eğitmek, STK'lar tabii ki önemli ama asıl politik karar vericiler üzerinde etki edecek bir dil ve yöntem geliştirmek gerekiyor. Kültür meselesi biraz 'naif' bir meseledir ve iktidar talep eden bir tarafı yoktur, herkese aittir. Kültür talepkârlığında sanki böylesi bir yeni dile ihtiyacımız var diyerek tartışmamızı bitirmiş olalım...

dosya ertesi*

bir tartışmanın ardından...

Kürt 'basınının' ya da 'tebliğinin' serencamı

FEHİM IŞIK

Geçtiğimiz sayının 'Kürt basınının 120 Yıllık İmtihanı' dosyasında konuşan arkadaşlara bir gönderme ile başlayayım... Belki de ilk dikkat çekeceğimiz olgu, 'Kürt basını mı?' yoksa 'Kürt tebliğ organları mı?' sorularına cevap aramak

olmalıdır. Daha açık söyleyeyim: Eğer bir Kürt basınından, gazeteciliğinden söz edeceksek belki 1990'lardan sonra, teknolojinin de gelişmesiyle eksiğiyle gediğiyle ortaya çıkan yayın organlarından, dijital platformlardan söz etmek gerekir. Çünkü

çıkışından neredeyse söz ettiğimiz tarihe kadar, 'Kürt basınının' derdi hep Kürtleri anlatmak olmuştur. Bir diğer anlamda da Kürtlere yönelik uygulamaları duymayanlara duyurmak, duyurmak istemeyenlere de tepki göstermek eksenslidir. Bu durum,

کردستان
۱۳۱۵

(بارده روزاده جبارکی تیت نخبساندن جریدهیا کردی به)
کردری نخبیل علوم و فونه نتوبق ادر صانع و ادبیات کردی به
(اون بش کونده بر نشر اولور کردجه غزنه در)

KURDISTAN

Adresse : Rue de Carouge, n° 7, GENÈVE (Suisse)

مهنهك مسلكه موافق مریجه نرنگه فارسیجه مکتوبه کردجه به بالرحمه نشر او

12 Eylül sonrası Türkiye'de 1990'lara yaklaşırken yeniden kendi topraklarında sahaya çıkan Kürt basını açısından da bir gereklilik olarak kendini dayattı. 1990'lar ile 2000'ler arası da bu anlamda 'Kürt tebliğ organları' dönemidir, denebilir.

Bir yanlış anlamaya mahal vermemek için açmak gerekir.

Bu tespitler, bir küçümseme değil. Tam aksine, ihtiyaçların ortaya çıkardığı bir sonuca dikkat çekmek istiyorum.

Mikdad Mithat Bedirxan, Kürdistan gazetesinin ilk sayısında, *"Kürtler gazetelerden yoksundurlar. Yüce Allah'ın izniyle bundan böyle her 15 günde bir gazete yazacağım. Adını Kürdistan koydum. Bu gazetede bilimin ve bilgilenmenin iyiliklerini anlatacağım. Şimdiye dek kimse böyle bir gazete yazmamıştır; benim gazetem, ilktir"* sözleriyle başlıyor yayına. Ardından sıralıyor, Kürtlerin niçin bir gazete ihtiyacının olduğunu anlatmaya. Bedirxan, kimşenin Kürtlerin dertlerinden söz etmediğini, Kürtlerin eğitimden yoksun olduğunu ve okuyup yazamadıklarını, bölgelerindeki gelişmelerden haberdâr olmadıklarını anlatıyor. İşin özü, Kürtlere yönelik bir 'tebliğ organı' yayınlayacağına vurgu yapıyor.

Elbet Mikdad Mithat Bedirxan'ın sürgünlüğe ilişkin gerekçeleri de var ki arkadaşlarımız bir önceki sayıda yer alan dosyada buna yeterince yer vermişler zaten.

“Son 15-20 yılda Kürt gazeteciliği de değişmeye, etki alanını genişletmeye, siyasal rekabetten uzaklaşıp gazetecilik kriterlerinin öne çıktığı rekabet alanına kaymaya başladı.”

Bu olumsuz bir durum değil elbette. Giderek geliştirici bir rol de oynamaya başladı. Ancak bunun öncesinde Kürtler, olguya örgütsel temelde yaklaştılar ve bu sınırlar içinde 'Kürt gazeteciliği' yaptılar.

Arkadaşlarımızın söz konusu dosyada dikkat çektikleri noktaya birlikte düşünerek ilerlemeye çalışayım. 'Sürgün gazeteciliğini' değerlendirirken konuşan arkadaşların ortak paydaları şöyle: Kürtler baskılar nedeniyle kendi topraklarında değil uzak diyarlarda gazete çıkarmak zorunda kalıyorlar. Tespit doğru. Kürtler kendi topraklarında gazete çıkaramıyorlar, çünkü egemen zihniyet Kürtlerin dert olarak gündeme getirdiklerini kendi kazanımı olarak görüyor. Bu Osmanlı döneminde de Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra da ve hâlen de devam eden bir durum. Kürtler kendi sorunlarını anlatamadıkça, kazanan egemenler, kaybeden Kürtler oluyor. Mikdad Mithat Bedirxan'dan günümüze Kürtler bunu aşmak yani Kürtlere kendi dertlerini tebliğ etmek için yayıncılığa başlıyorlar. Bu bir ihtiyaç ve kabul etmek

gerekir ki Kürtler açısından milli bir ihtiyaç. Bunu yerine getirirken de yapabilecekleri tek şey var ve o da 'tebliğ dilini' benimsemek olarak açıklanabilir.

'Tebliğ'den evrensel kriterlere...

Tekrar başa dönerek söyleyeyim. Kürt gazeteciliğinin 120. yılında değerlendirdiğimiz 'Kürt basını', 'Kürt gazeteciliği' aslolarak Kürtlere dayatılan yok oluşun önüne geçmek için Kürtlerin 'tebliğ ihtiyacının' sonucu olarak çıkmıştır.

Bu durum 1990'lardan itibaren adım adım değişim göstermeye, 2000'lerden sonra ise büyük oranda yerini ağırlıkla gazeteciliğin evrensel kriterlerine bırakmaya başladı. Biraz da bunun nedenlerinden söz ederek daha sonra Kürt gazeteciliğinin tarihi ile günümüzü kıyaslamakta yarar var.

Türkiye internet teknolojisi ile 1990'ların ortalarından sonra tanışmaya başladı. Dijital yayıncılığı da kapsayan teknolojik olanaklar 2000'lerden sonra giderek yaygınlaşmaya, 2000'lerin ortalarından itibaren ise neredeyse her eve girmeye başladı. Bilgi bu kadar rahat ulaşılabilen bir noktaya geldikten sonra Kürt gazeteciliği de gazeteciliğin kriterlerini önemseyen bakış açılara açılmak zorunda kaldı. Çok daha somut diyeyim, 5N1K bu yıllardan sonra önemsenmeye, gazeteciliğin esasını oluşturan yaklaşımlar Kürt gazeteciliği dünyasında da yerini almaya başladı.

Bunun en temel nedeni, tüm baskılara rağmen toplumun geniş bir kesiminin artık istediği bilgiye ulaşabilecek olanaklara sahip olmasıdır. Haliyle, bilgi veren, objektif kriterleri önemseyen, olguyu olduğu gibi aktaran habercilik daha çok ilgi görmeye başladı.

Belki sosyal medya platformlarının yaygınlaşmasıyla son 3-5 yılda ortaya çıkan farklılıkları ya da Kürtler arasında giderek yaygınlaşan yurttaş gazeteciliğini de değerlendirmek gerekir ama esasen konumuz gazetecilik olduğu için bu etkeni daha sonraya bırakalım. 'Kürt basınının 120 Yıllık İmtihani' içinde kalarak haberciliğe ilginin artmasıyla bunun gazeteciliğe etkisine bakalım.

İşin özeti şu; son 15-20 yılda Kürt gazeteciliği de değişmeye, etki alanını genişletmeye, siyasal rekabetten uzaklaşp gazetecilik kriterlerinin öne

çıktığı rekabet alanına kaymaya başladı.

Bu olumsuz bir durum değil elbette. Giderek geliştirici bir rol de oynamaya başladı. Ancak bunun öncesinde Kürtler, olguya örgütsel temelde yaklaştılar ve bu sınırlar içinde 'Kürt gazeteciliği' yaptılar.

Bu tespitlerden sonra bizat neferi olduğum ve halen sürdürdüğüm 1980'lerin sonlarında başlayan Kürt gazeteciliği serüvenine göz atıp bunu 120 yıl öncesiyle de kıyaslayabilmek mümkün.

Örgütlü yapıların belirleyiciliği

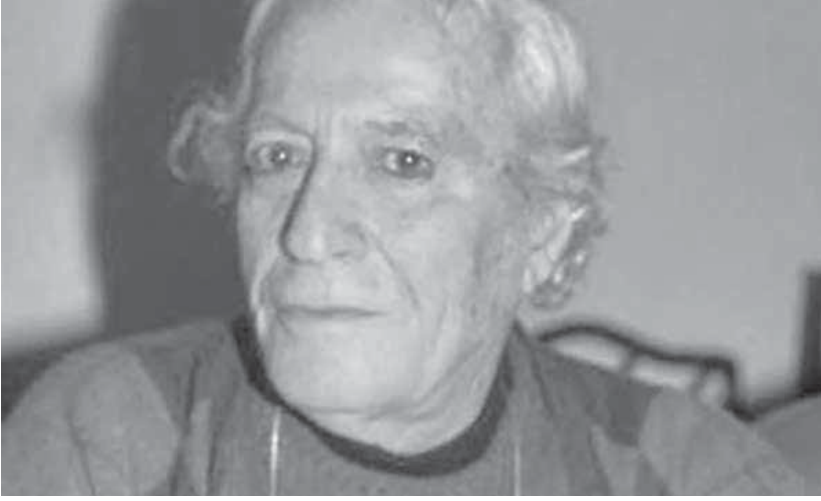
Cumhuriyet'in etkilerinin kırılıp Kürtlerin yayıncılık anlamında yeniden sahneye çıktığı 1960'lı yılların ortalarında da, 12 Mart'tan sonraki dönemde de, 12 Eylül'den sonra da Kürtler yaklaşık aynı duygularla yayıncılığa başladılar. Bu duygular, öznel fark-

lılıklara sahip olsa da esasen Kürdistan gazetesini çıkaran Mikdad Mithat Bedirxan'ın duygularından farklı değil. Aradaki en önemli fark 12 Mart ve 12 Eylül sonrasında bu çalışmalarını yürütenlerin genellikle örgütlü Kürt yapıları olmasıdır. Elbet bu yapıların neredeyse tamamının illegal olduğunu da unutmamak gerekir.

Kimse Kürtleri yazmıyor, Kürtlerin derdini kimse anlatmıyor, Kürtler iş başa düştü diyerek kendi ihtiyaçlarını kendileri karşılamaya başlıyor. Bu işe sermayesini ayıracak kimse olmadığı için de örgütler kendi olanakları ile yapmak zorunda kalıyor.

Bu yanlış mı?

Niye yanlış olsun! Mikdad Mithat Bedirxan, olanakları kısıtlı olsa da zorlayarak bir gazete çıkarabilecek güce sahipti ve bunu başarıyordu. Musa Anter'ler, Yaşar Kaya'lar, Kemal Burkay'lar

bunu 1960'ların ortalarından itibaren yapabilecek olanakları yakalayabiliyorlar. Ancak 12 Mart'tan sonra bu işi yapabilecek kudrete sahip olanlar yalnızca örgütlerdir. 12 Eylül'den sonra da böyle. Yayıncılığın tamamıyla olmasa da örgüt ekseninden çıkıp farklı aidiyetlerle, kişisel çabalarla buluşması ise 2000'li yıllardan sonradır.

İşin maddi boyutu üzerinden bakarak 'örgütler bu işi başlattı' demek de doğru olmaz. İşin bir de baskılara karşı önlem alınması gibi önemli bir boyutu da var. Bazen paranız olsa bile yapamıyordunuz, bu işi fedakârca yapacak insan ihtiyacınız vardı ve bunu sadece örgütsel bir işleyiş içinde yapabilir, egemenlerin baskılarını ancak böyle aşabilirdiniz.

Düşünsenize, 1988'de Medya Güneşi ile Türkiye'de bir kez daha Kürt yayıncılığın kapısını aralayıp gedikten içeri geçenlerin açıp kapattıkları gazete ve dergileri, bu yayın organlarında görev alan meslektaşlarımızı saysak, gazete ve dergilerin sayıları yüzlerle, bu kurumlarda görev alan ve bir-

çoğu da ağır bedeller ödeyen (70'i katledilen) arkadaşlarımızın sayısı ise binlerle ifade edilir. Bu kadar ağır bedel gerektiren bir işi sadece parayla yapamazdınız. Bunun için örgüt olmalıydı, organizasyon olmalıydı. Kürtlerin derdini de örgütün kendi ihtiyaçlarını da giderecek bir yayıncılık anlayışı benimsenmeliydi. Nihayetinde öyle de oldu.

Bu nedenle, 'Kürt tebliğ organları mı?' sorusunun yanıtını da tartışalım diyerek başladım. Arkadaşlarımız

İşin maddi boyutu üzerinden bakarak 'örgütler bu işi başlattı' demek de doğru olmaz. İşin bir de baskılara karşı önlem alınması gibi önemli bir boyutu da var. Bazen paranız olsa bile yapamıyordunuz, bu işi fedakârca yapacak insan ihtiyacınız vardı ve bunu sadece örgütsel bir işleyiş içinde yapabilir, egemenlerin baskılarını ancak böyle aşabilirdiniz.

dosyada bu yılların gazeteciliğini dolu dolu, kendi deneyimleri üzerinden de anlatıyorlar. Tekrar etmeye gerek yok. Sadece dikkat çekilmesi gereken nokta, Kürtlerin 'tebliğe' ihtiyacını ve bunun ancak örgütlü güç olarak yapılabileceğini vurgulamaktır. Dediğim gibi, bunun yanlış olduğunu savunanlardan da değilim.

Artık 'sürgün' halinden bahsedemeyiz

Kısaca işin dil boyutundan da söz edelim.

Bu durum, dosyada da tartışılıyor ama kanımca bu anlamda en önemli sorun tanımlamadır. Kürt basını derken eğer sadece yayın organının dilinden söz edersek yaptığımız tanımlama sınıfta kalır. Daha geniş anlamda, dilden bağımsız olarak içerik ve etki alanı olarak bakarsak, Kürt basını kavramını genişletebiliriz ki dosyada da bu bağlamda ele alınmış, bu yazıda da bakış açısı bu bağlamda ele alındı.

Bu durumun zararı olmadı mı?

Kabul etmek gerekir ki Kürtlerin kendi dillerini sahiplenmeleri, yaygınlaştırmaları, geliştirmeleri noktasında menfi etkileri olan bir realiteden söz ediyoruz.

Kürtler, yayıncılığı ağırlıkla Türkçe yapmak zorundaydılar. Cumhuriyet'in tekçi yaklaşımı Kürtlere dillerini kullanmaları konusunda hem engeller getirmiş, hem de asimilasyonunun etkileri

nedeniyle birçok Kürt kendi dilini kullanamaz duruma gelmişti. Kürtler, bu badireyi atlatabilmek için politizasyonu öne çıkardılar ve açık demek gerekirse, politizasyon ile dili de korudular. Nihayetinde Türkiye'deki ilk günlük Kürtçe gazete Welat, bu politizasyonun ürünü olarak yayıncılık alanında yerini aldı. Bugün eğer sayıları yüzlere varan Kürtçe internet sayfasından, çok sayıda Kürtçe televizyondan, dergiden, gazeteden söz ediyorsak, bunu yapan en önemli etken basın faaliyetlerinin mücadelenin bir parçası olarak görülmesidir. Yani mücadele, bu durumun ortaya çıkardığı politizasyon ile birlikte sürdürülmüştür.

Hem dosyada arkadaşlarımızın dile getirdiklerini, hem de bu yazıyla dosyaya katkı boyutunda kaleme aldıklarını birlikte düşündüğümüzde, şunu belirterek bitirebiliriz: 120 yıl önce Mikdad Mithat Bedirxan'ın başlattığı yürüyüş bugün de devam ediyor. Teknoloji, sınırları da kaldırmış durumda. Artık bir sürgün durumundan, sürgünlüğün sınırlarından söz etmek mümkün değil. En önemlisi ise tüm baskılara rağmen geri adım atmayan, bedelini ödeyerek direnen ve geri dönüşsüz bir noktaya gelen Kürt basın geleneği ülkede de tabanını oluşturmuştur artık. Hiç kuşkusuz, bu gelenek dümenini gazeteciliğin evrensel boyutlarına da kırmıştır ki bunun Kürt gazeteciliğine kattıklarını göz ardı etmek de olanaksızdır. ♪

Şevên payî

Hizûra kevir bi heriyê herimî

Çend dilop xwe ji ewrê berdan

Ecacê aciz kirin

Pel devê xwe li ber payîzê xwar kir

Xwe bi hemaîla kewê ve kişkişand

Şingeşinga qeşayê kete dilê axê

Xalxala kaboka tenik lerizî

Girêsa keftar gulên dawî xeniqand

Hêviya xewa şeveqê pêça li dara hêviyê

Tirûskeyekê xwe tev da li binê xemê

Şevê xwe wekî kevirê aşê berda ser min

Min cût û hêra hezar xwezî bi arvan

Li ser dîwarê rihê min rêçên kûr

Hirehira şeveke dijwar

Li hafa min diranê xwe dike qirçeqirç

Îskeîska keziyên li ber bayî

Fûrandina xemsariyeke tîr

Min diqelişîne bêhna fireh

Xişexişa pelên spîndarê

Xwe berdan dawa bahozê

Xew şeliqî şev xeyidî

Weysel Tirpan

Analîza xewnekê

REHMÎ KURDZIMAN

– Bi xêr hatî R.
– Nav xêrê de bî.
– Tu çawan î?
– Baş bêjim bila çê be. Tu çawan î?
– Spas, zor baş im. Tu dermanên xwe di roj û wextê de dixwî?

– Belê, bele.
– Baş e naxwe. De ka bêje heftaya te çawan borî?
– Mîna her heftayê, dikarim bêjim ji rêzê.

Piştî vê bersiva bêdil û mîna ku R. jî gotî, 'ji rêzê', derûnnas têgihîşt ku dîsa hin tiştan hişê nexweşê wê tevlihev kirine. R. beyî ku li rûyê derûnnasa xweşik û levhatî binêre di ber xwe de diponijî. Derûnnas ji tecrubeyên xwe dizanîbû ku ev bêdengî wê dirêj nedome û axir wê R. dest bi vegotina pirs û girêkên di serê xwe de bike. Loma hebek bêdeng ma. Deqeyek, du deqe û sê deqe... Bêdengî... Derûnnas nihêrî wê R. mîna bûka teze bûktiyê bike û wê demeke dirêj bêdeng bimîne, a rast hebek ji ber mereqa xwe, xwe negirt û got:

– Heke tu li vir jî nikaribî hest û ramanên xwe binî ziman, heke tu xwe ji min jî veşêrî wê çî feyda terapiyê ji te re çêbibe?

Mîna ku nebihîstibe, R. hebek din jî ramiya û mîna ku ewr li ber çavêd wî bin, bêwate li derdora xwe nihêrî. Heçkû ev ne seansa dehan, lê ya yekan e tê vê derê. Û mîna ku cara yekem be ku vê odê, vê jina xweşik ku ne ji nijada wî ye, dibîne. Bi dengê kûr, kûr mîna ku ji bireke bêbinî olan bide got:

– Te dît me di destpêka seansan de qewl kiribû, wekî ku her tiştê ku em li vir diaxivin wê di navbeyna min û te de bimîne û her wiha, ji ber ramana min tu yê min nedarizînî û bê şert û merc ez çawan bim tu yê min wiha qebul bikî.

Derûnnas kêfxweş dibe, lewre ev yek dide nîşan li gel ku hinek gumanên R. ji wê hebin jî, ev gumanin ewqas ne xurt in û wê bihêlin ku R. dilê xwe ji wê re veke. Bi dengê mişt razîbûn got:

– Belê, eyn mîna ku me qewl kiribû. Fermo, li te guhdar im.

R. dîsa bêdeng dibe lê vê carê zehf dom nake û dibêje 'ez ê xewna xwe ji te re bibêjim, lê tika ye heta ku min dawî lê neanî gotina min nebire.'

Derûnnas erê dike, li katjimêra bi dîwêr ve dardakirî dinihêre û bi baldarî li benda R. dimîne.

R. çavêd xwe dide ser hev, dişidîne, mîna ku bixwaze xewna wî niha wek kurtefilmekê were ber çavêd wî yêd girtî. Çavêd xwe hebek din jî dişidîne mîna ku nexwaze derûnnas betana çavêd wî derbas bike û bûyera ku li pişt perda çavêd wî ji nû ve diqewime bibîne, dest bi qisedanê dike:

– Gujjjjj, erê gujjjjjjj... Gujîneke wisan e erd ji ber diheje. Tiştêkî ji asoya dûr, ber bi me tê. Ez dizanim ji asîmanan de tê. Nizanim bê çawan dizanim. Belkî ji ber dengê ku mîna şivanan, hemû hewayayê li esmên wek keriyêke pez dabû pêşiya xwe û bi ser me de bi lez diajot, min tê der-

dixist ku ji asîmanan dihê. Ev ne girîng in û ji ber ku di ser re dem jî derbas bûye baş nayê bîra min. Ev teze çend roj bûn şerê li dijî qewmê min, ku êrişkar qewmê te bûn, dest pê kiribû. Her roj dîmenên mirovên min, ên ku balafirên şer ew perçeperçe kiribûn li ber çavên min bûn. Ez dibêjim qey van dîmenan bandorê li xewna min kirin. Ha ez ji meseleyê dûr nekevim. Min got deng. Çaxa ew deng ket kerika guhêd min, ez yekser ji ciyê xwe qiloz bûm (pengizîm). Min hew dît di nava demeke kurt de -ku ez dikarim bêjim ji salîseyan jî kurttir bû- jetekî we ji nav ewran pozê xwe berjêr kir û bombe li zeviyêke beyar reşand. Min bi van herdu çavêd xwe dîtî. Çaxa bombe li erdê ket -xwelî çî ye... xwelî... xwelî ha xwelî!- xwelî û kevir tev şewitî. Zinarekî piçûk, her wiha bi qasê ku xweyiyê zeviyê nikaribe wê ji ciyê wê bileqîne jî giran, bi ketina bombeyê re wekî gurzek gîha, mîna qûçek pûş... Pûş lo... Hema bêje ka, kaya ceh... Ew zinar mîna gurzek gîha di ciyê xwe de, di nav demekî ji salîseyan jî kurttir de, şewitî, bû arî. Na, ez ne bawer im ku arî jî jê mabe; bû tune!

Li vir qirika R. zuha dibe û zimanê xwe li dora devê xwe dibe û dihîne. Derûnnas bêdilê xwe radibe qedehek av dadigire û datîne pêşberê wî û dibêje 'kerem bike, av'. R. ku avê vedixwe, bêyî ku li derûnnasa xwe binere, dom dike:

– Di xewnê de, nepirse, nizanim çima lê ez û diya xwe bi tenê li mal bûn. De min

got mepirse. Ez jî nizamim bê çima bavê min û birayê min ne li mal bûn an jî li ku bûn. Tenê ez baş bîr dibim wekî ku ez û diya xwe bûn û diya min li pêjgehê firaqan dişûşt. Çaxa min dît ku jeta we wê beyarê kir dojeheke piçûk, lê bi têra xwe jî mezin, ramanek li min peyda bû. Min got gelo ez hewarê bigihînim diya xwe? Diya min a reben ku bi dilekî şa firaqê ku tê de xwarin dabû min, dişûşt. Erê, erê... Ez zanim; niha tu dibêjî 'ev seetekê ye tu qala demên ji salîseyan jî kurttir dikî lê maşala çîroka te, xewneçîroka te mîna berhema salan e'. Guh medê! Ez te dibexşînim ji ber vê ramana te ya çewt. Min tu efû kirî. Axir ez werim ser xewnê. Dîsa di nav demeke ku pîvana wê ne gengaz de min ji xwe re got: Kuro heya tu ji vê odayê birevî pêjgehê, jixwe wê jet li vir bixe û wê toza me tenê bimîne. Hadê em bejin ez gihîştîm pêjgehê, wê çi be? Berî ku ez hewarê bidim diya xwe wê jet lêxe. Na, na, em bêjin Xwedê, ku navê wî dilovan û mihîrban e, destê xwe da ber pozê jetê û nehişt ku bombe li me bireşîne wê çi bibe? Wele destê Xwedê jî piştê çend saniyeyan, de bila deqeyek be, wê bişewite û neçar wê destê xwe ji ber pozê jetê hilde û wê jet me bike xwelî. Min ji xwe re evê got. Min dîsa got, êja çi hewce ye ez diya xwe berî çend saniyeyan, ew saniyeyên ku bi dilovaniya Xwedê belbî bi dest me bikeve, bi mirina wê bihesînim, tew bi ser de jî, di heman demê de jî bi mirina xwe? Min got ne hewce ye ev dilovanî, ey yezdanê ku nikare ji heqê

navê xwe jî derkeve. Axir... Axir min nexwest ez ji diya xwe re bêjim. Min xwest ew wek Xwedayekî ji kirinên xwe razî, xweşhal û bi hebûna me zarokên xwe serbilind bimire. Jixwe wê ewqas zû bimiriya ku... Gelo em dikarin jê re bêjin mirin? Lewre Xwedê bi xwe jî li gor baweriya min wê li dinyaya din nikaribûya perçeyên me bianiya ser hev. Ev tunebûn bû. Ev xwelîbûn bû. Bi gotineke din; min hewl neda ku ji diya xwe re xebera mirina xwe û wê bibim. Ez mîna beranê ku çavên wî bi xêliya sor girêdidin û dû re serî jêdikin, li benda mirina xwe û diya xwe mam. Tenê tiştê ku tirsê min hindiktir dikir jî mirineke zû, zû bi qasê ku nayê pîvan bû. Zû; biqasê ku melkemotê Xwedê jî di standina reh de ewqas ne xwedanhuner bû. Ha, xewna min ev bû! Vê xewnê çend roj in malik li min xirab kir. De kerem bike, şîroveya cenabê te çi ye? Dora te ye. Derûnnas hebek ponijî. Di temamiya xeberdana R. de li ser lînûska xwe hin nîşe tomar kiribûn. Bi lez çavên xwe li ser pera lînûskê gerand û mîna ku Freûd şagirt û suxteyê wê be, peyivî: – Şer ne baş e. Ez te fêm dikim. Ez li ser kesayetiya xwe dikarim bejim ku her çi dibe bila bibe, jiyîn mafêke însanî ye û bi ti awayî nabe ku were binpêkirin. Hiç kesek kuştinê heq nake. Lêê... Beriya vê 'lêêê'ya derûnnasê, R. bala xwe baş dabû wê. Meriv dikaribû di nêrîned wî de rêzgirtinek, hetta hezkirinek jî bidîta. Piştê ku derûnnasê got 'lêê' R. di ber xwe de

keniya û mîna ku bi vê kena xwe xwest bibêje 'xem nîn e, hêviya min ewqas ne xurt bû, lê dîsa jî hêvî bû û te jî hêviya min şikand. Te neşikandibe jî wa ye tu yê niha bişikînî.'

– Lêêêê, tu jî hebek neheq î, te rasterast ez kirim dijminê xwe, te tev qewmê min kir kujer û hov. Her wiha te miletê xwe jî kir sitembar. Ma em dikarin xwe ji vê rastiye bidizin?

R. mîna ku van gotinan hiç seh nekiribe got:

Ji dewleta we ya berê heya ya niha, ev 300 sal in we li hember ti dewletê, ti şerekî qezenc nekiriye. Hûn her tîk çûne. Hûn her bi me karibûne. Em ên bêjet û bêdewlet. Dîsa ji dewleta we ya berê heya niha, gelê we şer nedîtiye. Şerên ku we kirine û di piraniya wan de jî tîk çûne tev li derveyî erdnîgariya ku hûn lê dijîn qewimîne. Ango eskerên we şer kirine û şer dîrê malên we bûye. Loma hûn mîna min û miletê min xewnên bi vî rengî nabînin, loma şer bi we xweş e. Ne bedilhewa negotine: 'dengê daholê ji dîr ve xweş tê'. Êja heya hûn tev milet ji van xewnên me yên tijî xof nebînin hûn nayên rayê. Rewş dide nîşan ku ev jî vatiniya me ye. Van xewnan divê em bi we bidin dîtin. Ha, roja ku we jî van xewnan dît, hûn dê ji şer birevin û hûn dê bibin aştxwaz wekî her mirovekî xwediyê derûniyeke pak... Ez dinihêrim çavên te li ser demjimêrê ye, erê, erê, dem qediya. Ne xem e. Jixwe ez êdî nayê. Ev cara dawî bû. 🌙

► Zorla göçün yüz yılı! -3-

Malatya, Sivas ve Maraş'ta saldırılar Alevi-Kızılbaşların yaşadığı mahallelerde yoğunlaşmıştı. Bu üç vilayet özel seçimdi. Hedeflenen, kentin demografik ve siyasal yapısının değiştirilmesiydi. Bunun yolu da Alevi-Kızılbaşları tasfiye etmekten geçiyordu; böylece kırdan-kente gidiş-gelişin yolu kesilecek, insanlar İstanbul, Ankara gibi uzak kentlere gidecek, demografik bütünlük parçalanacaktı.

Amerikan emperyalizminin komünizme karşı Yeşil Kuşak Teorisi icraatında, kontrgerilla yapılanmasıyla beslenip eğitilen faşistlerin sokağa salındığı 1970'lerde saldırılar kent merkezlerinde yoğunlaştı. Mahallede, işyerinde ve okulda, 70'ler boyunca *kitleysel can güvenliği* sorunu yaşandı.

Türkiye, Ortadoğu ve Orta Asya'daki Sünni İslâmcılar açısından Yeşil Kuşak Teorisi icraatı, komünizme karşı

beslenme alanıydı. Sünni İslâmcılar, solu tırpanlayan 12 Eylül'le güçlendi. Darbenin lideri Kenan Evren, meydanlarda Kuran ayetleriyle komünizme karşı mücadele etti. Kenan Evren'in teknokratı Turgut Özal'ın resmi makamlarda dini formasyonu etkin-görünür kılmasıyla ve merkez-çevre analiziyle mağdur gösterilen Sünni İslâmcılar, devlette ve sokakta hâkimiyetini perçinledi. Özellikle 2000'li yıllarda "*ben-den başkası asla*" düsturunu

NEVZAT ONARAN

► Şarkışla Kavak Köyü Anıtı, Fotoğraf: Ömer Yurdaözer

egemen kıldı. Bu sürecin yıldızı, bugünün tukaka edileni Fethullah Gülen ve tarikatıydı. AKP, Fethullah Gülen'le iktidar ortaklığı yaptı, ta ki post kavgasına kadar. AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan bu ortaklığı pek çok kez itiraf etti ve başbakanken, "Cemaati hiç geri göndermedim. Buna rabbim şahittir" dedi.¹ Bugün değişen tarikat adı; Fethullah'ın yerini Menzil ve Süleymancılar aldı... Sünni İslâmcıların eğitimden sokağa egemenleşmesiyle resmen Şeyhülislâm hazretlerinin fetvasına bir tık kaldı!..

Maraş'tan Gazi'ye süren yangın

Kısa girizgâhtan sonra 70'lerde ve daha sonraki kitlesel katliamlar üzerinde duracağım. Yakın dönem itibarıyla Alevi-Kızılbaşların kitlesel zorla göçünün ilk pratiği

1938'de Dersim'de icra edildi. Gerçi 1921'deki *Koçgiri* katliamına da bu yönden bakılabilir; o dönemin Sivas valisi Ebubekir Hazım Tepeyran'ın yazdıkları ortadadır. Dersim'de binlerce insan öldürüldü, binlercesi de sürüldü. 1990'lara kadar yoğun asimilasyon-imha programına tabi tutulan Dersim'in sosyal yarasını kendi kendine sarma gayretinde olduğu anlaşılıyor. Tunçeli Belediye Reisi Mazlum Aslan, 1990'larda kırsalın yüzde 70-80'inin zorla boşaltıldığını söyledi. Aslında bu, 1938'den sonra bir kez daha doğrudan demografik yapıyı değiştirmenin icraatıydı.

Alevi-Kızılbaşlar açısından *kitlesel zorla göçün* yoğunlaşması 1970'lerde kentlerdeki katliamlar sonrasında yaşandı. Bireysel siyasal cinayetlerin sıradanlaştığı bu yıllarda, Lütfi Kaleli, H. Nedim

Şahhüseyinoğlu, Aziz Tunç, Tamaşa F. Dural, Hüseyin Karababa ve avukat Rezmi Kazmaz'ın çalışmasından özetleyerek aktarıyorum.²

Malatya (1978): 17 Nisan 1978'de Malatya Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu'nun Ankara'dan gelen bir paketi açtığı sırada patlamayla kendisi, gelini ve iki torunu öldü. Sonrasında Alevi-Kızılbaşların yaşadığı mahallelere saldırıldı ve 8 kişi katledildi, yüzlerce kişi yaralandı, ev-işyerleri tahrip edildi.

Sivas (1978): 4 Eylül 1978'de camiye saldırıldı söylemiyle Sivas'ta Alevi-Kızılbaşların yaşadığı Alibaba Mahallesine saldırıldı, 12 kişi öldü, ev ve işyerleri tahrip edildi.

Maraş (1978): 19 Aralık 1978'de Çiçek sinemasını bombalayanlar, "*solcular-bombaladı*" diyerek, seyircileri "*Müslüman Türkiye, Milliyetçi Türkiye, Başbuğ Türkeş, Komünistler Moskova'ya*" sloganlarıyla yönlendirdi ve provoke etti. 21 Aralık'ta demokrat-devrimci iki öğretmeni Hacı Çolak ve Mustafa Yüzbaşıoğlu öldürüldü. Cenazelerin kaldırılacağı 22 Aralık'ta, Maraş merkezine yakın köy ve ilçelerde yeni bir provokasyon hazırlığına girişildi ve "*Komünistler, Aleviler cuma namazında camileri bombalayacak*" propagandasıyla kitle harekete geçirildi. Cenazenin geçeceği güzergâhta toplananlar saldırdı. Maraş valisi ve emniyet müdürüyle yapılan görüşmelere rağmen, saldırı önlenmedi. 23-24 Aralık'ta saldırılar Alevi-Kızılbaşların

yoğunlukla yaşadığı Yörükselim, Mağaralı, Serintepe, Yusufkar, Dumrupınar, Yenimahalle, Sakarya, İsadıvanlı, Duraklı ve Namık Kemal mahallelerinde devam etti; çocuk-çocuk, yaşlı-geç insanlar evlerinde öldürüldü. Evleri önceden işaretlenen Alevi-Kızılbaşlar özel hedef olarak seçildi [NO:Bugün de Adıyaman, İstanbul, daha pek çok kentte ev işaretlemeye devam ediliyor]. Evlerin işaretlenmesi ve MHP, ÜGD ile üç hilal yazılı işyerlerine dokunulmaması, davayla ilgili mahkeme kararının gerekçesinde de yer aldı. Bilindiği kadarıyla 111 kişi öldürüldü ve 1000 kişi yaralandı, 552 ev ve 289 işyeri talan edilip yakıldı. Polis-asker, 19-24 Aralık tarihleri arasında süren saldırıyı önlemedi... Türk-Kürt Alevi-Kızılbaşların yanı sıra, Maraş Çingeneleri de katledildi. Ne tesadüf ki, katliam sırasında vali yardımcısı, 12 Eylül sonrasında poliste dinci-cemaatçi örgütlenmeye yol veren Abdülkadir Aksu idi. Katliamın ardından Alevi-Kızılbaşların yaşadığı mahalleler boşaldı, Maraş terk edildi. Başbakan Ecevit hükümeti, seyirci durumunda olup, etkin soruşturma yapmadı. 12 Eylül zindanlarında tüm işkenceye rağmen, katliamı devrimcilerin yaptığı yönündeki plan tutmadı. Ama devletle bağlantısını ortaya koyan ve failleri cezalandıran bir yargılama da yapılmadı.

Çorum (1980): 1980 yılının 28 Mayıs-20 Haziran ve 30 Haziran-4 Temmuz tarihleri arasında Çorum'da, yine "camiye saldıracaklar" provokas-

yonuyla Alevi-Kızılbaşların mahallelerine ve işyerlerine saldırdılar. Bilinen 50'ye yakın insan öldü ve yüzlerce insan yaralandı.

Sivas (1993): 2 Temmuz 1993'te dinci faşist grup, tekbir getirerek Pir Sultan Abdal etkinliği yapılan mekânlara saldırdı ve davetlilerin kaldığı Madımak otelini yaktı, devletin askeri-polisi seyretti. İkisi otel görevlisi 35 kişi yakıldı-öldü. Saldırı öncesinde 'Müslüman kamuoyuna' diye başlayan ve 'Müslümanlar' imzalı bildirimler dağıtıldı. 1993'teki yangın, 1978'deki hesabı asker-polis seyirciliğinde tamamlama operas-

yonuydu... Yargılama resmen bitti, ama toplumsal vicdanın talebi adalettir!

İstanbul (Gazi-1 Mayıs 1995): İstanbul'da Türk-Kürt Alevi-Kızılbaşların yoğunlukla yaşadığı Gazi Mahallesi'nde 12 Mart 1995'te bir kahvenin silahla taranmasıyla bir kişinin öldürülmesi sonrasında, 12-13 Mart'ta halkın protestosuna polis saldırdı, 18 kişi öldürüldü ve yüzlerce kişi yaralandı. 15 Mart'ta Gazi katliamı Ümraniye-1 Mayıs Mahallesi'nde protesto edildi ve polis göstericilere saldırdı, 5 kişi katledildi. Yargılama da gerçek suçlular ortaya

çıkartılmadı, adalet talebi karşılanmadı!

1970'lerden bugüne: Yakın dönem itibarıyla Türk-Kürt Alevi-Kızılbaşların kitlesel zorla göçü, kent merkezlerine saldırı sonrasında can güvenliği kalmadığı için gerçekleşti. Sosyal mücadelenin yükseldiği 1970'lerin ikinci yarısında 1978'de, Malatya, Sivas ve Maraş'ta saldırılar Alevi-Kızılbaşların yaşadığı mahallelerde yoğunlaşmıştı. Bu üç vilayet özel seçimdi. Çünkü kırında yaşayan Alevi-Kızılbaşlar, bir gerekçeyle kent merkezine göç etmiş, tutunmuş ve mahalleleri de demokrat ve devrimcilerin yaşam alanlarıydı. Hedeflenen, kentin demografik ve siyasal yapısının değiştirilmesiydi. Bunun yolu da Alevi-Kızılbaşları tasfiye etmekten geçiyordu; böylece kırdan-kente gidiş-gelişin yolu kesilecek, insanlar İstanbul, Ankara gibi uzak kentlere gidecek, demografik bütünlük parçalanacaktı. Öyle de oldu. Bugünden geçmişe baktığımızda Malatya, Sivas ve Maraş'ta ne ekildiğini, demografik yapıya ve siyasal hasada bakarak görüyoruz.

Çorum'daki katliamın da gerekçesi de aynıydı! Gazi ve 1 Mayıs mahallelerindeki katliamın da, Türkiye dışına göç arayışını güçlendirdiği kanısındayım. İstanbul'a gelen Ermenilerin dışarıya gitmek arayışında olması gibi...

Bu kentlerin her biriyle ilgili tarihi değerlendirmelerde bulunmak mümkündür. Daha öncesinde 1915'lerde Maraş Ermenilerden temizlenmiş-

ti, demek ki sıra 1970'lerde Türk-Kürt Alevi-Kızılbaşlarda idi ve 1980'lerde devam edildi... 1909'da da Maraş'ın komşu vilayeti Adana'da 20 bin Ermeni kırığa uğramıştı. Son birkaç yıla kadar Adana'da ne olduğunu anlamadan Maraş katliamının değerlendirilemeyeceğini bilemedik!

1977 seçimleri: Katliam ve 12 Eylül darbesi sonrasında pek çok kentin sağ-sol siyasi kimliği yüzde yüz değişti. CHP'nin sosyal demokratlığını tartışmak bir yana, 1970'lerin yükselen sınıf mücadelesi ortamında, bugünkü sağcı çizgisinden hayli soldaydı. 12 Eylül öncesi 5 Haziran 1977 milletvekili seçimlerinde dönemin iki büyük partisi, solda CHP ve sağda AP'nin (Adalet Partisi) oy oranı siyasal resmi gösteriyor. Oyların dağılımı Maraş'ta CHP yüzde 34,4 ve AP yüzde 26,5; Malatya'da CHP yüzde 52,3 ve AP yüzde 17,0; Sivas'ta CHP yüzde 42,9 ve AP yüzde 23,5; Çorum'da CHP yüzde 36,1 ve AP yüzde 37,57 şeklindeydi. Ek birkaç vilayet daha, İstanbul'da CHP yüzde 58,2 ve AP yüzde 28,4; Adana'da CHP yüzde 46,5 ve AP yüzde 32; Elazığ'da CHP yüzde 28,8 ve AP yüzde 20,1; Erzincan'da CHP yüzde 45,4 ve AP yüzde 27,9'du.³ 1977 seçimlerinde Maraş, Malatya, Sivas seçmeni o günün solcu bilineni CHP dedi ama katliamlar CHP hükümeti döneminde yapıldı, hiçbirinin soruşturmasında failer ortaya çıkartılmadı. 12 Eylül sonrasında bu vilayetlerde sağ-sol seçmen dağılımın-

da sağa olan yoğunlaşma, AKP-Fethullah ortaklığında AKP-MHP'de odaklandı.

Van'dan Maraş'a: 1978 katliamı ve 12 Eylül icraatıyla Maraş, 1930'larda Kürtlerin asimilasyonu politikasıyla belirlenen *Elazığ-Van Türkçü hattına* eklemelendi. Böylece parçalanmanın derinliği arttırıldı ve Maraş özelinde Türkleştirme ile Sünnileştirme politikası birleştirildi.⁴ Erzincan ve Sivas da, Maraş gibi eklemelendi... Geçmiş yıllara kıyasla, 2015 konseptinde Sur ve Cizre'dekine benzer icraatla eklemleme ve tasfiye daha da derinleşecektir.

Maraş'a Suriyeli mülteci kampı: 1978 katliamını yaşayan Maraş Türk-Kürt Alevi-Kızılbaşlarının derdi bitmedi. Kent ve ülke dışına göç etmeyip köyünde kalanlar bu sefer de Suriyeli mültecilerle hedeflendi. AKP hükümeti Suriyeli mültecileri, Alevi-Kızılbaşların yaşadığı bölgede, Dulkadiroğlu ilçesi Sivricehüyük mahallesine yerleştirdi. Protestolar yasaklandı. Kamp 2016 yılı sonunda faaliyete geçti, 25 bin Suriyeli iskân edildi. Suriyelilerin kamp çevresindeki Terolar köyünden '78 katliamında iki kişi öldürülmüştü.⁵ Yine Alevi-Kızılbaşların yaşadığı Divriği'de köylerin çevresine Suriyeli mültecilerin yerleştirileceği Sivas Vali Yardımcısı Alim Barut'un Divriği Belediyesine gönderdiği yazıyla gündeme geldi.⁶ Şimdilik öyle kaldığı anlaşılıyor.

Dirisine de, ölüsüne de: Hayatını kaybeden askerlerin cenazesinin cemeviden

kaldırılması halinde resmi devlet töreni yapılmayarak cami dayatılıyor. 2015'te HDP İstanbul Mebusu Ali Kenanoğlu tarafından konu Meclis gündemine getirilse de uygulama değişmedi. Devletin cenazeyi camiye götürme ısrarını Kenanoğlu, *"Alevilerin dirisine de ölüsüne de asimilasyon uygulanıyor"* şeklinde değerlendirdi. Geçen Şubat ayı başında sosyal medyada Alevi-Kızılbaş asker cenazesinde resmi tören yapılmadığıyla ilgili tartışmanın yeniden gündeme gelmesi üzerine, eski CHP Milletvekili ve Halk Müziği Sanatçısı Sabahat Akkiraz, bunun yaygın bir uygulama olduğunu Sivas'ta, Tokat'ta Maraş'ta, Erzincan'da, Malatya'da onlarca kez yaşandığını açıkladı.⁷ Bu, vatan için öleni Sünnileştirmede ısrar eden devlet politikasının diriye daha neler yapabileceğinin de ifadesidir!

'Yerli ve millî' ırkçılık

Tarihte göçün rolü çok yönlü bir değerlendirme konusudur; bunun üzerinde durmadım. Türk milliyetçiliğinin ekonomi politikasında göçün rolünü kısaca değerlendirme gayretinde oldum. Türk milliyetçiliğinin iki öznesi vardır; biri *millettaş*, diğeri *dindaştır*, yani milleten Türk ve dinen Sünni İslâm olandır. Zorla göç, bu iki öznenin siyasal-ekonomik talebine göre gerçekleştirildi ve gerçekleştiriliyor.

Kırın zorla insansızlaştırılması, can ve mal güvenliğinin ihlaliyle gerçekleşti. Nitekim kırdan zorla göçenlerle sınır-

lıymış gibi görünen kitlesel can ve mal güvenliği talebinin kenti de kapsaması aslında varlık-yokluk düzeyidir. 1915'te Ermenilerin yaşadığı böyle bir durumdu... 2015 konseptinde özellikle kentlerin hedeflenmesi de 1915 konseptini hatırlatıyor!

Aslında zorla veya gönüllü kente göçle de tasfiye ve asimilasyon makinesinden kurtulmak mümkün değildir. Osmanlı ve mirasçısı Türkiye kentlere, salt medeniyet ve saire açısından değil, aslında 'öteki'nin tasfiyesi ve asimilasyonu açısından baktı. Kentlerin bu fonksiyonu, 1944'te, CHP Umumi İdare Heyeti Azası Kars Mebusu Cevat Dursunoğlu tarafından Kürtlerin temsilinde yani asimilasyonunda şöyle ifade edilmiştir:

*"Şark vilayetlerinde şehirler öteden beri büyük bir temsil [asimilasyon] makinesi rolünü oynamışlardır. Serveti, içtimai hüviyeti, bilgi seviyesi ne olursa olsun yayladan şehre nakleden ailelerin bir nesil sonra tamamen Türkleştiklerini her vakit görmekteyiz. Bu bölgede adlarını saymağa lüzum görmediğim birçok kasaba ve şehirlerin birer Türk adası halinde kalabilmeleri sırf bu şehir topluluğunun temsil kuvvetinden ileri gelmektedir. Binaenaleyh ilk yapılacak işlerden biri bu havalideki şehir ve kasabaların kuvvetlendirilmesidir."*⁸

Böylesi Türkçü bakışla, kır-kent ikileminde devlet, askeri harekât ve operasyonlarla kırın tasfiyesine öncelik vermiştir!

Kırdan zorla göç ettirilen Ermeniler, can ve mal güvenliği riskini birlikte yaşadı. Mülksüzleştirilen Ermenilerin bu güvenlik talebi çözümlenmeden 1908 Devrimi'ne gelindi. Taşnaklar, can ve mal güvenliği talebini, İttihatçılarla/Osmanlı hükümetiyle müzakeresinde gündeme getirse de bir sonuç alamadı. 1915'te Ermenilerin, malı-mülkü gasp edildi ve tarihi-kültür varlığı da talan edildi. İttihatçıların temellendirdiği bu Türkçü ekonomi politik, 1920'ler ve sonrasının asıl programı olarak yapısallaştırıldı!

Kürtlerin asimilasyonunda zorla göç, 1990'larda yoğunlukla yaşandı. Devletin *güvenlik konsepti* icrasında faili meçhuller yaygınlaştığı gibi binlerce köyde-mezrada yaşayan milyonlar toprağından kopartıldı. Hiçbir meri kanun dikkate alınmadan uygulanan bu durumu, 1998'de bizzat TBMM Araştırma Komisyonu da tespit etti. Can derdine düşen Kürtler *terki vatan* etti. Kentlerde tutunmak önemli bir sorundu, ama kitlesel yığılmayla kentlerin mevcut sosyal-ekonomik sorunları katlandı. Böylesi bir ortamda birçoğu için daha uzak kentlere ikinci göç dalgası yaşandı. Zorla göç, can ve mal güvenliği riskini kitleselleştirdi. Kürt kimliğinin tanınmasını öneren Meclis komisyonun, 1- Sivil iradenin öne çıkarılması, 2- Barış projesi, 3- Demokratikleşme projesi ve 4- Bölgesel sosyo-ekonomik projesini kapsayan barış paketi, 20 yıldır uygulanmadan öyle duruyor. Oslo sürecini başlatan eski *MIT Müsteşarı*

Emre Taner, çözüm sürecinin önemi üzerinde durmakla birlikte, görüşmenin devamında yol haritasının olmadığını da açıkladı. Aslında bu, 2015'te Dolmabahçe müzakere masasının niye devrildiğinin net ifadesidir. Devamında, 1990'ların kirdakinin benzeri, kentlerde yaşandı... Devletin Sur, Cizre ve Nusaybin özelindeki icraatı ve ardından milyonların tercihini yok sayıp belediyelere kayyum atanması, kentlerde tasfiyenin yoğunlaşacağını, diğer bir deyişle mevcut can ve mal güvenliği talebinin daha da kitleselleşeceğini göstermektedir.

Hulâsa: Can ve mal güvenliği Ermenilerin, Kürtlerin ve Alevi-Kızılbaşların, aslında milleten Türk ve dinen Sünni İslâm olmayanın ortak talebidir! Bunun için insanlar, Hrant Dink'in yazdığı⁹ gibi güvercin tedirginliğinde yaşıyor... Eşit TC vatandaşı olmanın birinci maddesi, can ve mal güvenliğinin sağlanmasıdır! Böylesi bir atmosferde, 1930'ların 'yerli ve millî'si resmi zevatın dilden düşmez oluyor. 'Yerli ve millî' söylemiyle TC vatan-

daşları resmen 'yerli-yabancı' ve 'millî-gayrimillî' olarak parçalanmaktadır. TC vatan-daşlarının bir kısmı 'yabancı' ve 'gayrimillî' olarak damgalanıp, hedef gösterilmekte ve bunlara, devlet ağzıyla "ya Türkleşeceksin-Sünnileşeceksin ya da..." denilerek, resmen iç düşman ilân edilmektedir.¹⁰ Bu, 1930 model Türkçü vatandaşlık pratiğidir. 1910'larda İttihatçıların 'Türkiye Türklerindir' söylemi, 1930'larda 'yerli ve millî' oldu. Patenti CHP'nin olan 'yerli ve millî' ayrımcılığı, yakın dönemde 7 Haziran 2015 seçimi sonrasında yeniden tedavüle sokuldu. Recep Tayyip Erdoğan, 550 yerli ve millî mebusun seçilmesini istedi.¹¹ Ardından 'yerli ve millî' ırkçılığında yarış başladı! Toplumsal ve ekonomik her konuda dolgu malzemesi olarak kullanıldı! Bu dahi, en basit izahla İttihatçılardan AKP'ye Türkçü ve merkezietçi programın aynen uygulandığının karinesidir!

KAYNAKÇA

- 1 23.11.2013, sitesi: <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/serpil-cevik-can/-bu-konuyu-daha-fazla-kokutmaya-gerek-yok--1796916/>
- 2 Lütfi Kaleli, *Osmanlı'dan Günümüze Vurgunlar-Kırımlar, İftiralar-İhanetler*, Can Yayınları, İstanbul-2002; H. Nedim Şahhüseyinoğlu, *Yakın Tarihimizde Kitlesel Katliamlar*, İtalik Kitaplar, Ankara-1999; Aziz Tunç, *Maraş Kıyımı*, Belge Yayınları, İstanbul-2011; Tamaşa F. Dural, *Aleviler... Ve Gazi Olayları*, Ant Yayınları, İstanbul-1995; Hüseyin Karababa, *Sivas Davası*, İllkim, Ankara-2008; Rezmî Kazmaz, *Gereği Düşünüldü Gazi Davası*, Argos, İstanbul-2003.
- 3 DiE, *Milletvekili Genel Seçimi So-*

nuçları (15.10.1961-5.6.1977), Yayın No: 2178, Ankara-1998, sf. 6, 96, 116, 120, 162, 220, 232, 282.

- 4 Nevzat Onaran, *Türk Nüfus Mühendisliği (1914-1940)*, Kor Kitap, İstanbul-2017, sf. 358-368.
- 5 11.4.2016, <http://t24.com.tr/haber/kahramanmarasta-19-gundur-multeci-kampina-karsi-eylem-yapan-aleviler-derdimiz-suriyeliler-degil,335786>; 2.6.2016, <https://www.evrensel.net/haber/281529/valilik-marasta-multeci-kampina-karsi-eylemleri-yasakladi>; 17.12.2016, <http://www.aile.gov.tr/haberler/kahramanmarastaki-konteyner-kente-ziyaret>; 31.1.2017, <http://gazetekarınca.com/2017/01/terolara-simdilik-iyi-haber/>
- 6 11.4.2016, <https://www.birgun.net/haber-detay/maras-tan-sonra-sirada-sivas-a-multeci-kampi-var-108771.html>; 12.5.2016, <http://www.diken.com.tr/maras-tan-sonra-sivas-divrigi-alevi-nufusu-yogun-ilceye-multeci-kampi-hazirligi/>
- 7 10.8.2012, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/2175/alevi-askerin-cemevindeki-cenazesine-devlet-katilmadi>; 27.8.2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/kose-yazisi/353495/Genelkurmay_in_yolu_cemeviden_gecmiyor.html; 28.8.2015, <https://www.evrensel.net/haber/259314/alevi-askerlere-cemevinde-toren-duzenlenmemesi-meclis-gundeminde>; 12.2.2018, <https://www.toplumsal.com.tr/gundem/seyhit-alevi-olunca-resm-toren-yok-h15449.html>
- 8 Hasan Saltık Arşivi, CHP Umumi İdare Heyeti Azası Kars Mebusu Cevat Dursunoğlu'nun 27.3.1944 tarihli raporu, sf. 31.
- 9 Hrant Dink, Ruh Halimin Güvercin Tedirginliği, AGOS, 19 Ocak.2007.
- 10 Nevzat Onaran, *Türk Nüfus Mühendisliği (1914-1940)*, Kor Kitap, İstanbul-2017, sf. 482-497.
- 11 20.9.2015, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/35408/bu-millieti-bin-yillik-yuruyusunden-kimse-alikoyamaz.html>

► Çarlıktan Sovyetlere Kürtlerin kısa tarihçesi -2-

OKAY DEPREM

▲ Molla Mustafa Barzani, 20 Nisan 1947'de 500 silahlı adamı ile Godar Nehri havzasından Sovyetler Birliği'ne geçti.

1917 Büyük Sosyalist Ekim Devrimi'nin olduğu sıralarda Rusya'da Kürtler temel olarak Güney Kafkasya'da ve biraz da Türkmenistan'da yaşamaktadır. Eski Rus Çarlığı topraklarının çalkalandığı yıllarda bu geniş bölgedeki Kürt nüfusun yeni siyasal ve sosyal şartlara nispeten çabuk adapte olduğunu görüyoruz. 1921-

22 yılları arasındaki İç Savaş sona erdiğinde özellikle Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan hudutları içerisinde ikamet etmekte olan Kürt nüfusun hatırı sayılır bir kesiminin yaşam koşulları neredeyse açlık sınırına yakın derecede kötüleşmiştir. Bundan dolayı, 1921'den itibaren Güney Kafkaslara tam olarak

- - Kurdistan Uyezd (Red Kurdistan, Kurdistan Autonomous Province), part of Azerbaijanian SSR from 1923 to 1929
- - autonomous territories of Azerbaijanian SSR
- - other territories of Azerbaijanian SSR
- - Armenian SSR

▲ Ortadaki yeşil bölge 1923 ile '29 yılları arasında varlık gösteren Sovyet Kürdistanı, Kürdistan Özerk Bölgesi, nam-ı değer 'Kızıl Kürdistan'

egemen olan Sovyet idaresinin aldığı acil önlemlerden ilki, yöredeki Kürt kitlelere yoğun olarak insani-maddi yardım sağlamak olur. İhtilale kadar hemen hemen tamamı göçebe ya da yarı göçebe bir hayat tarzına sahip Güney Kafkas Kürt kabileleri, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin 1922 yılında kesin

sınırlarıyla kurulmasıyla birlikte yavaş yavaş yerleşik yaşamaya geçmeye sevk edilir, bu konudaki önlem ve yönlendirmelerle yüzleşir.

İlk kez kendi dilinde okuma-yazma olanağı

Sovyet Yönetimi 1920'li yıllarda bölgedeki diğer halklara

olduğu gibi Kafkas Kürtlerine yönelik de topyekûn bir eğitim ve kültür seferberliği başlatır. Değil yıllardır, yüzyıllardır geri kalmışlık ve cehalet cenderesinde yaşamak zorunda kalan Kürt halkı içerisinde, kitlesel eğitim ile kendi dili ve kültürünü kurumsal çerçevede geliştirme olanağına ilk olarak Sovyet Kürtleri sahip olacaktır. Söz konusu yıllarda Güney Kafkas Cumhuriyetlerinde açılan sayısız okul, teknik okulun (Teknikum) yanı sıra, hastane ve acil servis gibi sağlık hizmetlerinden Kürtler de sonuna kadar faydalanırken; tarihte ilk kez Kürt lisanında eğitim-öğretim materyalleri, kitap ve gazeteler basılmaya, yayımlanmaya ve dağıtılmaya başlanır. Örneğin *Sovyetler Kürdistanı* (Sovyet Kürdistanı) Gazetesi süreli yayınlar içinde en bilinenidir. Gene, Kürtçe yayın yapan radyo programları başlatılırken, Kürt halkına yönelik bunların dışında da çok çeşitli kültür ve eğitim kurumunun da tesis edildiğine şahit olunur. Öte yandan, ülkenin en güneyi ve görece taşrası sayılabilecek

1926 yılında Sovyetler Birliği'ndeki ilk kitlesel resmi nüfus sayımı düzenlenir. Buna göre Sovyet Kürtlerinin kayıtlı toplam nüfusu 69,1 bin olarak tespit edilir. 66,7 bin ile bunun ezici ağırlığı Güney Kafkasya'da hayatını sürdürmektedir.

bölgede dağınık ve heterojen şekilde yaşayan Kürt azınlığın genç kuşaklarının, Moskova ve Leningrad başta olmak üzere büyük Sovyet metropollerinde yüksek öğrenim görebilmelerine dönük burs programları oluşturulur. Burarlardan mezun olacak Kürt gençleri, Güney Kafkasya'nın pek çok bölgesinin yerel idari organlarında görev almaya başlayacak, buraların entelijansiyası içerisinde yerlerini alacaktır zaman içerisinde.

Savaşlar, devrim ve Kürt nüfusu

1926 yılında Sovyetler Birliği'ndeki ilk kitlesel resmi nüfus sayımı düzenlenir. Buna göre Sovyet Kürtlerinin kayıtlı toplam nüfusu 69,1 bin olarak tespit edilir. 66,7 bin ile bunun ezici ağırlığı Güney Kafkasya'da hayatını sürdürmektedir. Geriye kalan 2 bin dört yüz kişi ise Orta Asya'daki resmi nüfustur. Rus Çarlığı'nda 19. Yüzyıl sonundaki Kürt nüfusa kıyasla bu rakamların son derece düşük olmasının başat sebebi ise; Kars, Ağrı, Erzurum Vilayetlerinin 1918'den sonra yeniden Osmanlı İdaresine geçmesidir. Bunun dışında da, Çarlık devrinde orduda ve mülki amirliklerde çalışmış olup da yeni Sovyet Rejimi'ni tanımayı kabul etmeyen birçok Kürdün de aileleriyle beraber Türkiye ve İran'a göç etmeyi yeğlemesi de diğer temel nedendir. Bu arada, adı geçen dönemde bazı Kürtlerin aynı nedenden kaynaklı olarak, ulusal kimliklerini gizleyerek nüfus kaydına Ermeni, Gürcü, Azeri, Türkmen,

▲ Büyük Anayurt Savaşı'na (1941-45) katılmış bir Sovyet Kürdünün anısına hazırlanmış afiş.

vs. olarak kaydolmayı tercih etmesi de bu bağlamdaki üçüncül ana sebebi oluşturur.

Kürdistan artık bir idari birim adıdır

1923'te Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin (SSC) Ermenistan SSC ile olan sınırı üzerindeki bölgede yer alan "Abdalyar" adındaki yerleşim biriminde bir Kürdistan Yerel İdaresi kurulur. Sonradan bu ilçenin ismi "Laçın" olarak değiştirilecektir. Laçın lokal idari birimi zamanla "Kızıl Kürdistan" lakabıyla geniş kesimlerce tanınacaktır. Diğer yandan, tam da Azeri ve Ermeni sınırları arasında çok da büyük sayılamayacak bir alanda bu şekilde bir Kürt Otonom Bölgesi tesis edilmesinin arka planındaki dolaylı nedenlerin başında ise, özellikle o sıralarda Azerbaycan'ın içerisinde özerk bir bölge niteliğinde olan Dağlık

Karabağ ile Ermenistan arasında bir nevi tampon saha yaratmak suretiyle muhtemel sınır ihtilaflarının, hudutsal gerginlik ve olası çatışmaların önüne geçebilmek geliyordu. Sovyet Kürdistan'ı resmen 1923'te kurulsa bile, adı geçen bölgeye Kürdistan denmeye başlanması ise 1921 senesine kadar gidiyor. Kürt Otonom İdaresi toplam altı alt birime/bölgeye ayrılırken, bunların isimleri ise şu şekildedir: Karakışlak, Kelbacar, Koturlu, Kubatlı, Kürd-Gaci ve Murathanlı.

Kürtçe okullar ve Kürt Kültür Ocakları

Nüfusu 51 bini bulan Kürt Özerk Yönetimi'nde az da olsa Türk ve Ermeniler de yaşasa, ezici ağırlık Kürtlerdedir. 1925 yılına ait verilere göre, özerk yönetimi oluşturan 6 bölgede; 330 kasaba ve 63 de köy bulunmaktadır. Kürtle-

▲ Kazakistan SSC'ye yollanan Kürtler.

ri yerleşik hayata geçirmeye dönük tedbirler alınıyor, mekanizmalar ortaya çıkarılıyor olsa da, halen sosyal hiyerarşisi önemli nispette aşiret düzenine dayanan Kürtlerde birçok aile daha uzun yıllar çadır ve mağaralarda yaşamını sürdürmeyi yeğleyecektir. Bu dönemde Kürt dilinde eğitim veren okulların yanı sıra, Kürt Kültür Ocakları da yerel halkın yetişkin kuşaklarının kitlesel eğitiminde öncü rol oynar. Kürt azınlıkların yaşadığı Ermenistan, Gürcistan ve Türkmenistan SSC'lerde de aynı kurumlar oluşturulur. Bu da gösteriyor ki sosyalist Sovyet ülkesinde, top topu birkaç bin nüfusa sahip ufak azınlıklara dahi okullarda kendi dillerini öğrenme olanağı tanınıyor; kendi kültürlerini geliştirebilecekleri mahalli kültür kurumları meydana getiriliyordu. 1920'li yıllarda

Sovyet hükümetinin bölgenin Kürtlerine, bir ulus olarak kendilerini var etme, gerçekleştirme koşullarını yaratma noktasında verdiği güçlü desteğin ardından 20'lerin sonundan itibaren Kafkas cumhuriyetlerinin politikalarında birtakım farklılaşmalar görülmeye başlanır...

Orta Asya'ya yerleştirilme

1930'lu yıllarda, yaşadıkları bölgenin hâkim etnik yapısı ve dilleri baz alınarak Kürtlerin soy isimlerinin sonlarına "-oğlu", "-yev", "-ov", "-yan", "-şvili", "-ce" gibi son eklerin getirilmesi zorunluluğu getirilir. 1929'da Tüm Azerbaycan Sovyeti'nin 6. Kongresi'nde alınan bir kararla Kürdistan Otonom Bölgesi feshedilir. SSCB Merkez Yürütme Komitesi ile Halk Komiserler Kon-

seyi de bu kararı ertesi yıl onaylar. Kısacası yöredeki Kürt özekliği böylelikle topu topu 6 sene sürmüş olur. 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Kafkas Kürtlerinden Sünni Müslüman olanlarının çok önemli bir bölümü Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'ın yaşamak açısından çok da elverişli olmayan özel yerleşim muhitlerine yerleştirilir. Geride ise; daha çok Ermenistan ve Gürcistan'da yaşamakta olan Kürt-Ezidiler bırakılır. 1956 yılından itibaren ise Orta Asya'ya sürülen pek çok halk gibi Kürtler de "rehabilite edilmeye" başlanacak, ancak daha uzun yıllar kendilerine eski yurtlarına dönme izni verilmeyecektir. 1979 yılı nüfus sayımına göre Sovyetler'de kayıtlı Kürt yurttaşı sayısı 116 bine yaklaşmış gözükse de, fiili nüfusun ise 200 ile 300 bin

arasında olduğu değerlendirilmeleri ağırlıktadır.

Güney Kafkas yönetimlerinin tavrı

SSCB'nin son dönemlerine gelindiğine, özellikle de Perestroika zamanında Güney Kafkas cumhuriyetleri yönetimlerinin elitleri (Nomenklatura), bölgede yaşayan halklar arasında ulusal-etnik ve mezhepsel farklılıkları kullanmak suretiyle önyargıları körükleyerek düşmanlık tohumları ekmeye başlar. İşte bu devirde yani 1980'lerin ikinci yarısında Güney Kafkaslarda milliyetçi ve aşırı milliyetçi yanlısı gruplar örgütlenmeye başlar ve bunlar etnik temizlik yapılmasını kışkırtmak için provokasyonlar çıkartmaya girişir. Sovyetlerdeki tabirle "rehabilite edilen", yani hakları olabildiğince ve en azından kâğıt üzerinde geri verilen ve mağduriyetleri nispeten giderilmeye başlanan Kürtleri bu sefer de döndüklerinde hiç beklemedikleri bir manzara beklemektedir. O zamanın Azerbaycan SSC idaresi Sovyet Kürtlerinin, ASSC topraklarına bilhassa da Nahçıvan ve Laçin yörelerine dönmelerini engellemeye çabalar. Kısa bir süre içinde ise, Dağlık Karabağ'ın statüsü nedeniyle Azeri ve Ermeni tarafları arasında çatışmalar çıkması sonucunda Kürt topraklarının bir kısmı Ermeni silahlı güçlerinin kontrolü altına girecektir. Gürcistan SSC Yönetimi'nin de aynı biçimde, Orta Asya'dan dönen Sünni Müslüman Kürtleri fazla bir

1923'te Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin (SSC) Ermenistan SSC ile olan sınırı üzerindeki bölgede yer alan "Abdalyar" adındaki yerleşim biriminde bir Kürdistan Yerel İdaresi kurulur. Sonradan bu ilçenin ismi "Laçin" olarak değiştirilecektir. Laçin lokal idari birimi zamanla "Kızıl Kürdistan" lakabıyla geniş kesimlerce tanınacaktır.

ilgiyle ve sempatiyle karşılaştığı söylenemez.

Güney Kafkas cumhuriyetlerinin giderayak milliyetçi ve dışlayıcı bir politik çizgiye geçmelerinden dolayı, Kürtlerin henüz geriye göç etmemiş olanları Orta Asya'da kalmaya devam kararı alırken, binlercesi de başta birliğin en büyük cumhuriyeti olan Rusya'nın değişik eyalet ve krayları olmak üzere, ülke çapında çok farklı noktalara dağılır. 1989 nüfus sayımında ülkedeki Kürtlerin resmi / kayıtlı sayısı bu sefer 153 bin olarak kayıtlara geçer. Ne var ki, zorla asimile edilmiş bulunan Kürtler ve Kürt-Ezidiler hesaba katıldığında bu rakamın fiilen 300 ila 500 binler arasını bulduğu tahmin edilmektedir. Sovyetler'deki Glasnost devrinde çeşitli Kürt toplumsal hareketleri ile Kürt entelektüelleri; Kürt Otonom İdaresi'nin tekrar kurulması, en azından tarihsel ikametlerinin bulunduğu yerlere dönmelelerinin temin edilmesi talebiyle

hem SSCB'nin hem de ASSR'nin yüksek yasama ve yürütme organlarına başvurular fakat tüm bu girişimlerden bir netice alınamaz. Bu sıralarda Orta Asya cumhuriyetleri yönetimlerinin kendilerini Güney Kafkasya ve Krasnodar İli'ne sürme tehdidine karşı Kürt toplulukları arasında ayaklanmalar baş gösterir. Ne de olsa o sıralarda Güney Kafkas cumhuriyetlerinin idareleri Kürtlere ikametgâh ve formel çalışma izni vermeyi reddetmektedir.

Hazar kıyısında tarım ve hayvancılık teklifi

1989'un Temmuz ayında, önde gelen bir grup Kürt kanaat önderi, Kürtlerin karşı karşıya kaldıkları tecrit, sürülme gibi acil konularla alakalı olarak SSCB Yüksek Sovyeti Milliyetler Konseyi Başkanına resmi bir dilekçeyle başvuruda bulunur. Kürtler bu dilekçede Azerbaycan sınırları içerisinde kendilerine otonom bir bölge yaratılmasını talep ederler. Hatta; kendilerine Hazar Denizi kıyıları boyunca keşif yapma izni verilmesini; burada tespit edecekleri insansız ve susuz bir bölgeyi uzun vadeli devletten kiralamak suretiyle burayı sulama yapıp tarıma açarak, ürün yetiştirmek ve hayvancılık yapmak için kullanabileceklerine dair makro bir plan sunarlar... Bu yazımızın bir sonraki ve son bölümünde Sovyet Kürtlerinin Sovyetler Birliği'nin dağıtılış yıllarında ve yeni Rusya'daki yaşam şartlarına ve statülerine mercek tutacağız. 🌙

► M.I.A yan jî tamîliyeke navdar

CEMIL OGUZ

‘

M.I.A. her çiqas navdar bûbe jî qet ji koka xwe neqetiya. Ew li Londonê lê dilê wê li Srî Lankayê, ligel tamîliyan bû û li ser dikê, di hevpeyvînan de qala tamîliyan, tiştên ku hikumet tîne serê wî gelî dikir.

Welatê Srî Lankayê di nav okyanûsê de ye, 35 kîlometre li başûrê Hindistanê ye. Di sala 1948an de ji bin dagirkeriya Îngilistanê derdikeve û dibe welatekî serbixwe. Heta sala 1972yan navê "Seylan" lê ye, piştî wê nav diguherîne. Niha navê wê yê dirêj Komara Sosyalîst a Demokratîk a Srî Lankayê ye. Di warê berhevkirin û firotina çayê de

li dinyayê li pêş e. Hê jî çaya "Seylan" wekî çayeke baş li gelek welatan navdar e. Srî Lanka bi pergala "Super Serokdewletî" tê bi rê ve birin; ev "super serokdewlet" serokê dewletê, meclisê û serokê artêşê ye. Ew her şeş salan carekî tê hilibjartin.

Serjimara Srî Lankayê derdora 21 mîlyonî ye. Zimanê wan ê fermî sinhayî, tamîlî û îngilîzî ye.

Tamîlî dest bi têkoşînê dikin

Tê gotin ku li Srî Lankayê sedî 70 sînhayî, sedî 18 tamîlî dijîn. Li wir mafê kêmneteweyan nîn bû, bi taybetî yê tamîliyan. Gelê Tamîlê di salên 1970yan de ketin nava tevgerê. Bayê têkoşînê neteweyî yên li dinyayê, yên salên 70yî li wir jî xwe nîşan da û di sala 1975an de rêxistina "Pilingên Tamîlê"

ava kirin. Her ku çû tamîlan li nav gel kok veda; di salên 1980'yan xurt bûn. Di sala 1987an de dewletê ji bo mafên tamîliyan rayeya rêveberiyên herêmî zêdetir kir. Konseyên eyaletan di warê perwerdehî, tenduristî, avahîsazî, şaredarî, plan-saziya bajêr, ragihandin û xizmetên civakî de bûn xwedî biryar; zagonê destûr dida ku li eyaletan xwedî hêzên ewlehiyê bin lê hikumetê ev yek qebûl nekir.

Di nav tamîliyan de şervanên jin û mêr hebûn. Dem bi dem hejmara wan digihîşt 10 hezarî. Şerê di navbera Pilingên Tamîlê û artêşa Srî Lankayê de, ku di navbera salên 1981 û 2009an de berdewam bû, tê texmînkirin ku bû sedema mirina 100 hezar kesî.

Di sala 2002yan de, hikumeta Norwecê di navbera Pilingên Tamîlê û hikumeta Srî Lankayê de navbeynkarî kir û bo rawestandina şer peyman hat îmzekirin. Di ser re salek û tiştê derbas nebibû ku di sala 2004an de careke din şer dest pê kir. Di 2009an de artêşa Srî Lankayê li hemberî tamîliyan şerê eniyê da dest pê kirin û rêxistina Tamîlê têk bir. Di vî şerî de bêyî ku binêre ka kî çekdar kî sivîl e, hema her tamîlî bû hedefa êrîşa hikumetê û bi deh hezaran kes ketin bin bandora vê. Her çiqas hin welatan ji bo parastina sivîlan hişyarî dida jî encam neguherî. Rêxistina Tamîlê têk çû lê pirsgirêka tamîliyan bi dawî nebû.

M.I.A bi navê xwe yê dirêj "Mathangi 'Maya' Arulpragasam di 18ê tîrmeha 1975an

de li Londonê hatiye dinê, lê bi eslê xwe ji Srî Lankayê ye û ji tamîliyan e. Ew hunermend e. Gotinên stranên dinivîse, muzîka rap, hîp-hopê çêdike. Ne tenê muzîk, bi beşên din ên hünere yên wekî resm û dîzaynê re jî eleqedar e.

Dikeve nava muzîkê

Bavê wê, ku yek ji avakarên rêxistina tamîliyan e, zarokên xwe şandine Îngilistanê. M.I.A. jî li wê derê hatiye dinê. Dema hê şeş mehî ye, malbata wê vedigere Srî Lankayê, bajarê Jaffina ku gelê Tamîlê li wê herêmê dijî. Çend sal derbas nabe ku diya wê ligel zarokan vedigere başûrê Londonê.

M.I.A. di 10 saliya xwe de, ligel tilyakêşan, li varoşan jiya ku li ser wê demê wisa dibêje: "Rojê bi 2 sterlînan ez dixebitim. Çawa mirov li ber çavên min dihatin gulebaran-kirin ev rewşa vir jî bi qasî wê xirab bû."

M.I.A. piştî gelek tiştên din bi salên 2000î re dest avêt muzîkê û serketina wê li vir dest pê kir. Albûma xwe ya yekemîn di sala 2005an de bi

navê "Arular" derdixe. Navê bavê xwe li albumê kiribû; di albumê de jî rîtmên wekî yên fîtingan jî bikar anîbûn, ev yek tiştêk nû bû li Îngilistanê û li dinyaya ku ew têde dijiya. Ev yek ne bes bû M.I.A. Bush rexne dikir, qala rêxistinên azadîxwaz dikir, peyamên li ser mijarên civakî diweşand. Ew bi temamî kesek cuda bû.

Di sala 2007an de albûma xwe ya duyemîn "Kala" derxist û ev album ji ya din zêdetir deng da. Dûre bi albûma "Paper Plane" di warê albûma herî serketî, bi strana "Swagga Like Us" di warê stranbêja jin a Rapê ya herî serketî de ji bo xelatên Grammy wekî berendam hat nîşandayîn.

M.I.A. her çiqas navdar bûbe jî qet ji koka xwe neqetiya. Ew li Londonê lê dilê wê li Srî Lankayê, ligel tamîliyan bû û li ser dikê, di hevpeyvînan de qala tamîliyan, tiştên ku hikumet tîne serê wî gelî dikir.

M.I.A bû belgefilm

Niha Srî Lanka û M.I.A ji ku derket? Ji vir derket: Bi navê "MATANGI / MAYA / M.I.A"

belgefîlmekî li ser jiyana wê hat kişandin û ev belgefilm di çarçoveya Festîvala Fîlman a Stenbolê ya 37emîn de, li Stenbolê bû mêvan. Derhêner Steve Loveridge berê kameraya xwe daye wê, ketiye nava jiyana wê; muzîka wê derdistiye pêş, dem bi dem ber bi jiyana wê ya li Srî Lankayê ve çûye, bal kişandiye ser wir jî. M.I.A ku qet ji wê koka xwe ve neqetiyaye di belgefilm de dem bi dem qala vegera wir jî dike. Û wisa dibêje: "Li wir demokrasî nîn bû, bînpêkirinên mafên mirovan dom dikir. Wisa zordarî hebû, em li otobusê siwar bûn, leşker jî li dora me ne. Her ku otobus li çalek diket leşkeran xwe diavêt ser me, me tacîz dikirin. Em newêrîn tişteke bibêjin. Kes jî newêre. Min li çiyayan dinêrî, min dinazî ku li wê derê hin ji bo azadiya me têdikoşin."

Ew di hevpeyvînan de jî qala tamîliyan dike, qala bînpêkirinên mafên mirovan dike û di hevpeyvînek CNNê de dîsa qal dike lê CNN van gotinên wê naweşîne, tenê qala albûma wê ya nû ku derketiye dike. Di belgefilm de ev not, notên bi vî rengî û hê gelek agahiyên din tene pêşkêşkirin. Ligel van, vîdyoyên taybet ên li ser jiyana M.I.A jî tene pêşkêşkirin. Bi kurt û kurmancî di belgefilm de, navdarek û jiyana du welatan li ber çavan e. Em bêjin ger we belgefilm bi dest xist lê temaşe bikin û dawî li nivîsê binin. ♪

Şikeştim

Wa bayê kevn ji zû ve ez hilgirtim
Min wêneyek danî ser şopa bîra kevokan
Ew xewnên zarokiyê mezin dibûn
Min hez ji rûye xwe yî herî nexweşik jî dikir

Evîne çavên xwe digirt ji
sûnce min ê herî xayîn re
Şikestim, ba ez hilgirtim

Ew berbanga dûr û bi şewq
Şîna min digirt bi straneke kelogirî

Zû dişikem bi min bigire
Careke din nayem cîhanê

Nagihem jiyanê
Şikestim

Muslum Aslan

Gêjevang

ÎSMAÎL DÎNDAR

“Gêjevang bi lehengê xwe, weke gerokekî/ê me li dîrok û erdnigariyê digerîne. Me di nav têkilî û bûyerên mirovan de dibe û tîne, me gêj dike, bi gêjkirinê dihêle ku em rastiyan bibinin, ewrên rexneyan pêk tîne û bi ser me de dibarîne ku her kesekî/ê civakê pê şil bibe.

Nivîskar Omer Dilsoz, meha borî bi romana xwe yî heftem derkete pêşberî xwîneran. Dilsoz şeweya vegotina xwe di romana xwe ya bi navê “Ez û Min” de ku “Gêjevang” piştaka wê ye, guherandibû. Di berhemên xwe yên berê de şeweya ‘bûyerî’ lê di romanên navborî de, şeweya vegotina ‘rewşî’ bikar aniye. Xuya ye Dilsoz şeweya ku di “Ez û Min”ê de ceribandibû, di “Gêjevang”ê de geş kiriye.

Berî çend salan dîsa min berhemeke Dilsoz nixandibû, bi qasî ku di bîra min de ye, min gotibû kesê ku dixwaze fêrî kurdî bibe, divê berhemên Dilsoz bixwîne. Bi rastî jî, di “Gêjevang”ê de ev yek bêhtir derketiye pêş û wisa ku mîna melevanekî ku aveke bi dile xwe dîtibe û têhna avjeniya xwe tê de bişkîne û her diçe ev av kûr û fireh dibe, bêyî raweste, bêyî ku jê têr bibe avjeniyê bike, wisa tête xwendin.

Wisa ku bi şayesandina xweza û mirovan, bi vegotina herikbar û zindî, xwîneran bi yek carî zêft dike, derûnî û ramana xwîneran dagir dike, ligel ku di heyamên bere de, bi şeweya dengbêjiyê xwe dirêjî bûyer û têkiliya ligel hêzên dagirker dike, tîne bi rûdanên îroyîn ve girêdide, seqayeke wisa ava dike ku nêzikî tevahiya romanê, li ser kursiyekî derbas dibe.

Li ser kursiya biçûk rûniştî, geh bi kevokan, geh bi pelên weşiyayî, geh bi mirovan me di nav dîrok û erdnigariyêke fireh de dibe û tîne.

Peyvin herikbariyê xera kirine

Di berhemên xwe yên bere de jî Dilsoz devoka herêma xwe Culemêrgê bikar dianî. Berî “Gêjevang” çap bibe, Dilsoz bi raya giştî re parve kiribû ku êdî di nivîsên xwe de dê bi tenê devoka xwe bikar bîne. Bi vê berhemê re jî derkete holê ku - ligel hin peyvîkên ku bi dîtina min him herikbariya vegotinê xera kirine, him jî weke sipiya di nav pora reş de beloq dibe, beloq bûne; mîna zeman, mekan, sakîn, normal û hwd- devok û şeweya axavtina Culemêrgê jî bo kurmanciyê avzêmeke herî xurt e ku dikare hemû deşt û beyarên welêt av bide û jî nû ve şîn bike.

Bi vê kirûyê jî hezkiriyên kurdî bextewer in ku ligel çêjeke wêjeyî, em dibînin ku ewrên tarî hîna bi ser hemû erdnigariya me venegirtine. Hîna giravên serbixwe, bisteh yên ku xwe radestî zimanê dagirkeriya bişavtina mêtin-geran nekirine, hene. Ku ew jî koberzên Culemêrg-Botan ên berxwedêr in û bi navgîniya pênuşa Dilsozî û yên mîna wî derdikewine ber tava rojê.

Tiştêkî dî ku dile min pê xweş kiriye, hin peyvikên soranî –mîna êsta, belam– ku li bakur nayên bikaranîn jî bikar anîne. Ev yek jî ji bo dahatûya zimanê kurdî xebera xêrê ye.

Dema em ji hêla huner û hunandina wêjeyî ve “Gêjevang”ê hildin dest, em dibînin ku di qetedemeke dîrokê de ku bûye bablîsok, di warekî kurdan de ku bûye navenda pêvajoya siyaseta, huner, wêje û hwd. Gêjevang bi lehengê xwe, weke gerokêkî/ê me li dîrok û erdnigariyê digerîne. Me di nav têkilî û bûyerên mirovan de dibe û tîne, me gêj dike, bi gêjkirinê dihêle ku em rastiyan bibînin, ewrên rexneyan pêk tîne û bi ser me de dibarîne ku her kesekî/ê civakê pê şil bibe. Her wiha di nav vê gerê de, veçirînên rewîşt û sinc jî dike. Weke ku di rûpela 262an de hatiye nivîsîn; “Rabe, bi derzîya ruhê xwe derz û dirwara dilê xwe bidrû û xwe berde nav gelî û kaşên jiyane. Jiyane çi carê, ji bo çi tiştî dereng nîne. Askê, jiyane hindî hêvî venemirî bit her geş e. Ji bîr neke Askê...” ligel gelek êş û kovanên kesane û civakî, hêviyê dide pêş û her weha riya berxwedanê. Ku risteke wêjeyê ew e ku rastiyan civakê li ber çavan raxe û her weha rexne bike, bi vê re jî civakeke nû, jiyaneke nû û rast ava bike.

Dilsoz, di bin kirasê kesekî/ê de rabirdû û îroyîna wela-tekî-gelekî, bi jiyane û serpêhatiyên çend lehengan hunandiyê û raxistiyê ber çavan. Her weha rewşa dawî ya vî welatî û vîna gelen vê erdnigariyê, di hevokên dawî yê romanê de, mîna mohr li kaxezê xe, mohr kiriye: Ku bêwar û bêwelat e, bi taya evîne li war û welatê azadiyê digere. ♪

Kilama qîza kurda

Bin vê tava geş da ez
Xwezil bibûma kewekê
Min bida baska bi lez
Bigeryama dinyalikê

Bikira qîrîn û bistira
Kilamêd edlayê

Ba dengê min bela kira
Hercar qulbê dinyayê

Yan bibûma mîxekî pire
Li ser riya edlayê
Qewîn kira pira edlayê
Boy temamya merivayê

Yan bibûma pelê kaxez
“Edlayî” ser min bihata nivîsar
Yan bibûma dareke çinar ez
Tim bidîta edlayî û bihar...

Casimê Celîl (1908-1998)

Li Mêrdînê rastî û huner di nav hev de*

MELÎS ALPHAN

Werger: Reşo Ronahî

* Vê nivîsê di 27ê gulana 2018an de, di pêveka roja yekşemê ya Cumhuriyetê de hatiye weşandin.

Di mercên OHALê de, li bajarekî ku bi dîwareke çors ji Sûriyeya ku di nav şer de ye, hatiye veqetandin ango li Mêrdînê, Bîenala Mêrdînê ya 4. hate lidarxistin û bo vê bîenalê serenaveke ji vêya çêtir jî nedihate peydekirin: **'Ji gotinê wêde'**.

Li vê bîenalê gotin bi dawî dibin û huner dest pê dike, ez ji bo wê bîenalê li vî bajarê qedîm im.

Bo Mêrdînê dibêjin; 'bi rojê seyrangeh e, bi şevê gerdenî'

Roj têrî me nakin ku em li deverên tarîxî bigerin, bi şev em li şaneşînekê rûdinin ku ber bi abadîniya **Mezopotamyayê** ve ye. **Lokman Açil** ê rêberê me qala efsaneya Şahmaranê dike, ya ku bi nîvê xwe insan û bi nîvê xwe jî mar e û bo me helbestên **Murathan Mungan** dixwîne. Gava ez ji beriyê li Mêrdînê dinêrim ku roniyê bajarê kevn, li derdora çiyayê ku bajar li serê ye weke gerdeniyeke bîrçok diçûrise.

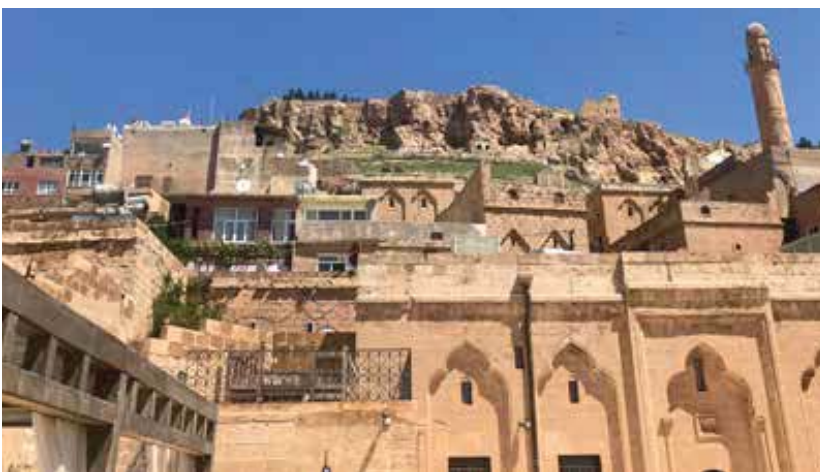
Em di ber deriyên hin qonaxan re derbas dibin ku

doqikên xemilandî bi wan ve ne. Gava em di ber wan re dibihurin Lokman Beg qala xwediyên wan ên berê dike. Bi piranî Ermen bûne. Di sala 1900î de ji sedî 53ê nifûsa navenda Mêrdînê Ermen bûne lê îro hema bibêje Ermen nemane.

Ne tenê Ermen jî; hîn 100 sal berê jî li navenda bajêr Tirk, Kurd, Ereb, Suryan, Ermen, Cihû, Macar, Çeçen hebûne lê îro ji xelkên xeyrî muslim bi tenê Suryan mane.

Hunermendên ku beşdarî bîenalê bûne di berhemên xwe de gelekî cî dane mijarên koç û derçikirinê. Qey em bi vê yekê şaşwaz nabin, hela ku bîenal li Mêrdînê be.

Mursel Argunaga, berhema xwe li **Qonaxa Atamyan** a ku paşê veguhestiye **'Biryargeha Alemanan'** pêşkêş dike. Di berhema xwe ya bi navê **'Bênnav'** (2015) de, bi xalîçeyekê qala çîroka koçberiya xwe dike. Di vî çaxî de koçberiyê

Fotoğraf: Melis Alphan

şûna dêmatiyê girtiye û di heman demê de insan ji cî û warên xwe hatine derçûkirin. Xalîçe, li erdnîgariya rohilat 'sînoren gelemperiyê' yê nav malê û warên taybet diyar dike. Ma ji wê çêtir çi tişt dikare cî û warên ku insan jê hatine, erdnîgariyê, aîdiyetê, war û welat vebêje?

Li vê erdnîgariyê xalîçe bûye niçekeke bedenê û bedenên ferdên malbatê pê ve hatine danîn. Û vegotina **Nazli Gurlek** a yek ji kuratoran, vêyarave dike:

"Gava her tişt ji dest me hat stendin an gava hewce bike ku em zû zûka birevin, tişt a ku em dikarin bi xwe re bibin

bi tenê bedena me ye. Di ser bedenên re siyaset tê kirin, sînor, heq û hâkimiyet tene diyarkirin. Ji bedenên ku di şer de tene şewitandin heta yê ku tene fırotan; ji bedenên ku tene qedexekirin, tene marastin, kêm tene dîtin heta bedenên ku di dema koçberiyê de, di behran de winda dibin; dinya li dora bedenên digere. Zanist bedenên klon dike; şerên azadiyê di bedenên de dest pê dikin û di bedenên de bi dawî dibin."

Yên ku nekarîne ji sînoran derbas bikin

Xebata **Sara Kostic** a bi navê **'Nexşekirin'** ji xwe re li **Keşîxaneyê Mor Efrêm** cî

dîtiye. Vê xebatê tene difikire ku gava gotin xilas bibe meriv dikare çi bibêje û dipirse:

"Halê hazir ma em wekî din bi çi tiştî dikarin bidin dû şopa yê ku xuya ne û yê ku tune bûne?"

Hidûd tenegeha siyasî ya sînore. Li herêmê, li ser wî şerek berdewam e û vê xebatê rexneyeke giran lê wî tiştî dike. Piştî ku me ev dît, me bi erebeya xwe, berê xwe da sînorê Sûriyeyê. Di navbera me û Amûdê de bi qasî çend sed metreyan erdeke mayînkirî, hema li pişt wî dîwareke bi teldiryan xemilandî û heta tu bibêjî nexweşik heye. Tam di vê kêliyê de, xebata **Merkezkaç** a bi navê 'Kêliyên Sermestiyê' di mejiyê min de cî girt. 1000 heb dûpişkên polyester di odeyekê de ne û ew dûpişk bixwazin derkevin jî nikarin. Li Mêrdînê bo ku dûpişk nekevin nava malan, şênîyên bajêr boyaxa şîn li dora şibakeyan û deriyan dixin. Çimkî dûpişk xwe ji rengê şîn dûr didin. Lê di vê berhemê de dûpişkên ku nikarin bikevin hundir na, yê ku nikarin derkevin derve hene. Di dinyaya îroyîn de girtin û ragirtin jî tevli pêvajoyên çandî-civakî ne, ev jî van pratîkan vedibêje.

Gava em di ber re derbas dibin ez di panceya arabeyê re li Amûdê dinêrim. Ewan dûpişkên polyester ên ku li dora 'pencere'yê digeriyan, li sivderan û li nêzî sînoran digeriyan lê nekarîne jê wê de herin, tene ber çavên min.

Eynî wekî ew kesên ku insan bi dîwaran, mayînan û teldiryan li derekî radigirin û ew weke tehdît dibînin, bêne ber çavê min...

Fotoğraf: Melis Alphan

Tenduristî û kelepore

Gava zimanê civakê hate qedexekirin jixwe ev zanîn û azmûn jî derbasî nifşên nû nabin. Ji ber vê kapîtalîzm bi tenê zimanê xwe, yanî yekzimanî esas digire. Naxwaze civak ji heqê xwe derkeve, dixwaze her tim ji sîstemê re bibe muhtac.

Ji bo mijar baş were fêmkirin hewce ye peyva çandê were pênasekirin. Tiştên ku bi domana demê re ji hêla civakê ve hatine afirandin û li xwezayê hatine zêdekirin wekî çandên binavkirin. Çand karaktera civakê ye û di nava demê de gelek caran wekî xwe namîne, li gorî hewcedariyên civakê vediguhere. Civak bi çanda xwe li ser piyan dimîne, xwe bi pêş dixê û dahatûya xwe ava dike. Ji bona civakbûnê çand nasnameyê sereke ye. Di nav çandê de hem tiştên madî û hem jî tiştên manewî hene. Ji wan yek jî çanda tenduristiyê ye. Ji mêj ve insan ji bo ku êş û nexweşî xwe derman bikin, ketine nav lêgerînan. Bi gelek rê û rêbazên cuda xwestine ji heqê nexweşîyan derkevin. Bi taybetî ji giya sûde wergirtine û gelek tiştên cuda ceribandine. Bi domana demê re, bi awayekî xwezayî, di nav civakê de gelek azmûn derketine holê. Lê bi ti awayî kesî dest nedaye ser vê

kelepore. Ji ber ku ev tiştên ku derketine holê wekî yên civakê hatine dîtin bi taybetî ji hêla jinan ve lê xwedî hatiye derketin. Ji aliyê jinan ve derman bi awayekî xwezayî hatine amadekirin û birîn hatine tedawîkirin. Bi vî rengî civakê xwe bi xwe nexweşî xwe derman kiriye û li kelepore tenduristiyê xwedî derketiye.

Têkiliya tenduristiyê û ziman

Kapîtalîzm her tiştî wekî meta dibîne. Tiştên ku nikaribe bike meta jî dike bin kontrola dewletan. Wekî her qadê dawî dest avêtiye qada tenduristiyê jî. Bi polîtîka û sepanên xwe xwestiye di vî warî de jî bibe desthilatdar û bi tenê gotina wê derbas bûye. Ji bo bigihîje armanca xwe, feraseta tenduristiyê ya gel berovajî kiriye û feraseta xwe afirandiyê. Ev feraseteke kambax e, dûrî rastiya civakê û xwezayê ye. Ji bo feraseta xwe bi cih bike çand û kelepore civakê ya tenduristiyê tune dihesibîne û bi rê û rêbazên

teknîkî dixwaze nexweşînan sax bike. Ev kelepore wekî tê zanîn bi zimanê wê civakê tê veguhestin. Gava zimanê civakê hate qedexekirin jixwe ev zanîn û azmûn jî derbasî nifşên nû nabin. Ji ber vê kapîtalîzm bi tenê zimanê xwe, yanî yekzimanî esas digire. Naxwaze civak ji heqê xwe derkeve, dixwaze her tim ji sîstemê re bibe muhtac. Kesên ku ji zimanê xwe

yê zikmakî bêpar dimînin ji gelek aliyan ve qels û lawaz dimînin, nikarin xwe baş îfade bikin. Beriya her tiştî xwe-baweriya wan kesan şikestî ye û mêjî ne zelal e.

Ji bo ku civak li hemberî van polîtîka û sepanên kapîtalîzmê karibin li ber xwe bidin divê li çand û zimanê xwe xwedî derkevin. Kelepore tenduristiyê ya ku di demeke dirêj de dapaliye û hatiye

vê rojê divê were parastin û wekî dewlemendiyek were dîtin. Ji bona vê ked û xebateke mezin divê. Exlebe xebatkarên tenduristiyê divê vî barî hilgirin ser milên xwe û pêşengiyê bikin. Her wiha lêxwedîderketina ziman wê bibe bersiveke xurt. Wekî civak lazim e tenduristiya xwe ji kapîtalîzmê biparêzin û feraseteke xweser û têra xwe heyî ava bikin. ♪

► Kapanmaz bir yanık iziyle yaşayanlar

FATİME TEKİN

90'lı yıllar boyunca devlet ile Kürtler arasındaki en belirleyici ilişki zor ve şiddet oldu. Bu zor ve şiddet sarmalı içerisinde yer alan konulardan biri de köy boşaltmaları ve/veya yakmalarıdır. Köylüler koruculuğa zorlandı, kabul etmeyenler yerlerinden yurtlarından edildi. İşkenceye uğrayanlar,

öldürülenler... Binlerce köy ve mezra boşaltıldı...

Zorunlu göçe maruz kalan köylülerin büyük çoğunluğu Türkiye'nin büyük metropollerinde yaşam mücadelesi veriyor.

O yıllara dair, herkesin anlatacak bir hikâyesi var. Bu yazıda İstanbul, İzmir ve Ankara'ya göç ettirilenlerin

anlattıklarına yer vereceğiz. Geçmişte yaşadıklarını ve şu anda verdikleri yaşam mücadelesini onlardan dinleyeceğiz.

Aslında büyük şehirlere gidince, Kürtlerin yaşadıkları yerleri tahmin etmek pek de zor olmuyor. Hangi metropol kente giderseniz gidin, Kürt mahalleleri kolayca anlaşıl-

lıyor. Birbirine yakın ve arka arkaya dizilmiş evler görürseniz (ve tabii ki 'rakım' yüksekse!), bilin ki orada yaşayanlar büyük oranda Kürt'tür. İzmir, İstanbul ve Ankara'da da gözümüze çarpan ortak bir detaydı bu. Yine '90'larda göçler çok yoğun yaşandığı için bazı mahalleler tamamen doksanlı yıllarda oluşmuş ve öylece günümüze kadar korunmuş. Buralara bir göç olduğunu ve bu evlerin alalecele, bir an önce sığınma kaygısıyla inşa edildiğini hissedebilirsiniz. Birbirine yakın, küçük ve birçoğu yıkık dökük...

'O kadar şeye rağmen dilimizi koruduk'

Ankara'da, Kürtlerin yoğun yaşadığı bir mahalledeyiz... Yaklaşık bir milyon Kürdün yaşadığı bir şehir Ankara. Mahallede tesadüfen bir işletmeye giriyoruz. İçeride birlikte 'şırdan' yapan iki kadın ile tanışıyoruz. Geçimlerini bu işten sağlıyorlar. Ayşe isimli kadınla sohbet ediyoruz.

Nasıl ve ne zaman göç ettiniz, neler yaşadınız?

20 yıl önce Nusaybin'den çıktık. Beş yaşlarındaydım. İlk olarak Adana'ya gittik. Orada 10 yıl kaldık ve son 10 yıldır da Ankara'da yaşıyoruz. Köyden çıkmamızın nedeni köyleri yakmalarıydı. Adana ve Ankara'da zorlandığımız dönemler oldu. Çünkü Kürtleri sevmiyorlardı. Dilimizi sevmiyorlardı. Bize 'Teröristler geldi, teröristler mahalleyi bastı' gibi şeyler söylüyorlardı. Çocuklarımızın

Bir gün artık dayanamadım ve komşulara siz bize bölücü diyorsunuz ama bölücülük yapan sizsiniz diye yüksek sesle bağırdım. Böyle tartışmalarımız oldu. Tabi zamanla tanıştıkça hata yaptıklarının farkına varıp geliyorlardı ve 'Kürtleri yanlış tanımissiz' diyorlardı.

dışarıda oynamasına izin vermiyorlardı. Bir gün artık dayanamadım ve komşulara siz bize bölücü diyorsunuz ama bölücülük yapan sizsiniz diye yüksek sesle bağırdım. Böyle tartışmalarımız oldu. Tabi zamanla tanıştıkça hata yaptıklarının farkına varıp geliyorlardı ve 'Kürtleri yanlış tanımissiz' diyorlardı. Yaşadığımız o kadar şeye rağmen dilimizi koruduk, annemiz babamız hep Kürtçe konuşurlar bizimle.

Ayşe'nin arkadaşı Selma çok konuşmak istemiyor, sadece bir iki cümleyle, hüzünlü gözlerle şöyle diyor: "Burada Kürtler için oldukça zor bir yaşam var." Yetiyor da aslında bu sözler...

'90 göçlerinden önce de Kürt göçü alan bir şehir Ankara. Bala'da daha Osmanlı döneminde Abdülhamid tarafından Kürdistan'dan göç ettirilen ailelerle sohbet etme şansım oldu. Yüzlerce yıl önce göç etmiş ve dillerini koruyabilmişlerdi. Hep duyardık İç Anadolu Kürtlerini ama ilk kez bu kadar yakın temas kurabildim. Dil ve kültürün korunduğu burada oldukça

rahat ve iyi bir yaşam kurabilmişlerdi. Yaşadıkları yere "küçük Kürdistan" diyenler bile var...

'Oraya gidince köklerime dönüyorum'

Ankara Bala'da yaşayan Osman dayının hikâyesini kısaca paylaşmak istiyorum.

Sizler uzun yıllar önce buraya göç ettirilmişsiniz; o dönem ile ilgili neler anlatıldı size, paylaşmısınız?

Atalarımızdan bize aktarıldığı kadarıyla şöyle diyorlar; Abdülhamid bizi İç Anadolu'ya sürmüş. 50 bin Kürt beraber sürgün edilmiş. Tabi bu sayı aslında daha fazla ama yolda açlıktan susuzluktan ölen çocuklar, kadınlar da olmuş. Bizim de Suruç'tan geldiğimizi söylüyorlar. Ama bu anlatılanların doğruluğu konusunda elimizde net bilgiler yok. *Bizim bu çevrede 15 tane Kürt köyü var. Bunlar daha çok Diyarbakır, Urfa, Ağrı ve Muş'tan sürülmüş Kürtlerdir.*

Kimliğinizden dolayı ne tür sıkıntılar yaşadınız?

Ben 50 yaşındayım. Bizler de her ne kadar doksanlar gibi olmasa da yine çok sıkıntılar yaşadık. Ortaokulda okurken yaşadığım bir anıyı anlatmak istiyorum; Ben altıncı sınıfa gidiyordum. Tabi biz evde Kürtçe konuşuyorduk, o dönemde rahattık ama bir gün öğretmen geldi ve Kürtçe konuşmayacaksınız artık dedi, bizleri tehdit etti. Öğretmen köyden birini tutuyordu ve o kişi akşam gelip pencereden bizi dinliyordu, Kürtçe konu-

şuyor muyuz diye. Bir gün okula gittiğimde öğretmen avuçlarını aç dedi ve bir güzel dayak yedim. Evde anne ve babamla kendi dilimi konuştum diye... Benimle beraber birçok kişi aynı durumu yaşadı. Ama buna rağmen dilimizi konuştuk ve konuşacağız da.

Uzun yıllar burada yaşamanıza rağmen hâlâ bir baskı hissediyormusunuz?

Bizler burada tarım ve hayvancılık ile uğraşyoruz. Atalarımız geçmişte de bu işleri yapıyordu. Burada dilimizi kültürümüzü korumaya çalışıyoruz. Hepimiz Kürtçe konuşuyoruz. Benim annem 80 yaşında ve tek kelime

Türkçe bilmez. Bizim burada yaşamımız şimdi iyi ama aklımız, gönülümüz bölgede. Ben bazen bölgeye gidiyorum, mesela Adana'yı geçtim mi kendimi özgür hissediyorum ve Kürdistan'da olduğumu düşünüyorum.

Burada doğdum büyüdüm ama oraya gittiğimde köklerime inmiş gibi hissediyorum. Her zaman, ben ölürsem beni Kürdistan'a gömün diye vasiyet ediyorum aileme.

'O yanık izi hâlâ duruyor'

İzmir, Kürt nüfusunun en fazla olduğu üçüncü şehir. Kadifekale ve Karabağlar'da

dolaşılıyor. Buralar yüzde 90 Kürtlerden oluşuyor. Hepsi de göç ile buraya yerleşmiş durumda. İzmir'de daha çok Mardin'den göç ettirilen Kürtlere rastlıyoruz. Köyde olduğu gibi hayvan besliyorlar, küçük de olsa bahçe işleri yapıyorlar. Çoğunun evinde tandır var ve birçok kadın tandır ekmeği satarak geçimini sağlamaya çalışıyor. Kent ve köy arasında sıkışmışlık, gözümüze çarpan başka bir durum. Bir tarafta gecekondular diğer tarafta da yüksek binalar...

Mahallede gezinirken Emin Amcaya denk geliyoruz.

Neden İzmir'e geldiniz, neler yaşadınız?

Bizden korucu olmamızı istediler, silah alıp savaşmamızı istediler. Kabul etmedik ve köyden çıktık. İzmir'e geldik ve burada yaşam mücadelesi vermeye başladık. Ben 14 yaşlarındaydım. Oldukça zor bir yaşamdı. Bizimle dalga geçiyorlardı, küçük görüyorlardı. Yaşadığım bir durumu anlatmak istiyorum: Bir gün oğlum sokakta oynarken diğer Türk çocukları 'Sen Kürtsün, canın yanıyor mu yanmıyor mu' diye oğlumun bacağının üzerine naylon dö-küp yakıyorlar! Hâlen o yanık izi duruyor...

Bir gün dönmek ister misiniz göç ettirildiğiniz topraklara?

Ben yaklaşık 50 yıldır İzmir'deyim ama hiçbir zaman kendimi buralı gibi hissetmedim. Her zaman dönme hayaliyle yatıp kalktım. Gördüğüm rüyalar bile köyümle ilgili. Burada herhangi bir şey satın almadım. Bir gün dönme umudu ile yaşıyorum.

'Kürtçe konuşanları duyunca ağladım'

Ve İstanbul... Yaklaşık 5 milyon Kürdün yaşadığı tahmin edilen bir şehir. Hatta en kalabalık Kürt şehri de diyebiliriz. Her semtte, her mahallede Kürtlere rastlamak mümkün. Burada da ağır ve zor işler yapıyorlar. Ya tekstil ya da inşaat işlerindeler. Fatih semtinde midyecilikle geçimini sağlayan bir kadın, Şêxa Ana bize yaşam hikâyesini anlatıyor...

Nerden göç ettin ve ne için?

Ben Şırnaklıyım. Şırnak'ı yıkttılar, köyümüzü yıkttılar. O dönem çok kötüydü. Biz de ailecek Manisa'ya geldik. 2000'li yıllarda da İstanbul'a göç ettik. Manisa'da tarlada

Öğretmen köyden birini tutuyordu ve o kişi akşam gelip pencereden bizi dinliyordu, Kürtçe konuşuyor muyuz diye. Bir gün okula gittiğimde öğretmen avuçlarını aç dedi ve bir güzel dayak yedim. Evde anne ve babamla kendi dilimi konuştum diye...

çalışıyorduk. Pamuk ve domates topluyorduk. Oldukça zordu. Kimseyi tanımıyorduk, toprağımızdan uzaktık. Türkçe bilmiyorduk. Biz onları anlamıyorduk, onlar da bizi. Hep işçiydik. Memlekete dönemiyorduk. Memleket yanıyor zaten.

İstanbul'da ne işle uğraşıyorsun, bir kadın olarak nasıl zorlukları var?

5-6 yıldır midye işi yapıyorum. Üç çocuğum var ve eşim de hasta, başka bir işte çalışmıyorum. Her gün midye yapıyorum. Çocuklarım da satıyorlar. Geçimimizi öyle sağlıyoruz. Bu iş sürekli olmuyor ama yaşamak için yapmam gerekiyor. Bir kadın için ekstra zor bir iş, bıçakla midyelerin içini açıyorum ve onları soğuk suya atıyorum. Ellerim parça parça olmuş durumda ama mecburum, başka çarem yok.

Göç ettikten kaç yıl sonra memlekete gittin, neler hissettin?

10 yıl sonra gittim. Urfa'yı geçince baktım ki insanlar Kürtçe konuşuyor. Kürtçe konuşanları duyunca sevinçten ağladım. Dedim hâlen Kürtçe konuşuluyor. Memleket hasretiyle yanıp tutuştum yıllarca, hâlâ da öyle...

Göç hikâyeleri sayısız... Acıklı, yüreğimizi parçalayan hikâyeler. Metropollere göçertilen Kürtler bu ağır yaşanmışlıklarla örülü hafızalarını taze tutup büyük şehirlerin zor koşullarında hayata ve kendi tarihsel gerçekliklerine tutunmaya çalışıyorlar. Bir gözleri ve bir kulakları ise hep 'oraya' bakmakta, 'orayı' duymakta! 🌹

Xwînerên delal,

em cara sêyem bi rûpela xwe ya Best û Helbest li hemberî we ne. Me di vê hejmarê de qismeke helbesta bi nabê Bilûra Min a Celadet Elî Bedirxan da du helbestvanên hêja da ku li ser wê her yek helbestek binivîsin. Vaye em van her sê helbestan bi hev re diweşînin. Bo nezîreyeke din rûpela me bişopînin. ♪

Nazireyek bo Bilûra Min a Celadet Elî Bedirxan

Pênûsa min,
dostê min ê qedîm;
yê di şevên teng û tarî
yê di zindan û xatirxwestina yarê de
her tê hawara min
de bes nazya bike!
va şev wek termê pilingekê razaye li ber min
û bêriya welat şîşa sorkirî
dişixule di singê min

rabe ji kerema xwe re
çend ristan binehwirîne
çend hevokan bilorîne
ji vî dilê xana xemê re.

Pênûsa min
hemderdê bêkesan
xemrevîna bengîyên evîne
hogirê av û rojê
– va tîrêjên nû zayî
û sira sibê
ji xew radikin xwezayê
– tu, ya her bilindtir
û xurt dibezî berbangana
rabe, hilkişe jor î jor
bilîlîne
azayî û serbestiya Kurdistanê.

Pênûsa min,
dengê gurr
yê welatê min!

Berken Bereh

...
Bilûra min tu î
xemrevîna terkeseerên dinyayê
û li rohelatî
dema ko dinya hişyar dibe
ji xew radibe
ji me re
strana azadî û serbestiya Kurdistanê
binehwirîne
û dengê wê stranê, bila
mîna tîrêjên rojê ên pak û zêrîn
bikeve nav dil û guhên me
bilûra min
Tu î xemrevîna dilketiyên welêt
...

Celadet Elî Bedirxan

Bi qir qira Qirangê şiyar dibim ji hembêza şevê
çavên xwe, spî spî dikolim baskên wê û dikevim rê!

Siwarekî Êris, bazara kulêv kir dîsa bo simên hespê
rêbirran rê birrî, li baskên Qirangê
dara zeytûnê tî ma li qeraxê behrê
nalîna bilûra zîvîn hat
nalîna bilûra zîvîn hat ji deştê!

Bi qir qira Qirangê şiyar bûm ji hembêza şevê
çavên xwe, min spî spî kola baskên wê û ketim rê!

Dara tûyê perestgeh e li deştê
şîn û şahiyê bi hev re hildigirê...
dengê bilûra zîvîn tê
dengê bilûra zîvîn tê ji deştê!

Ulku Bîngol

tarihte **0** gün

di **d**îrokê **d**e **w**ê **r**ojê

temmuz.2015.gustos.tirmeh.tebak.

13

Tirmeh

Di vedanên li dora Erxeniya
Amedê de perçeyên cawê yê aîdê
9 hezar sal berê hatin dîtin.
(1993)

Amed'in Ergani ilçesi
yakınlarında yapılan
kazılarda 9 bin yıl öncesine
ait bez parçaları bulundu.

02

Tirmeh

Li Sêwasê, di otelekê de 35
rewşenbîr hatin şewitandin.
(1993).

Pir Sultan etkinlikleri için
Sivas'ta bulunan aydın ve
sanatçıların kaldığı Madımak
oteli kuşatılarak yakıldı.
İkisi otel görevlisi 35 kişi
yanarak can verdi.

30

Tirmeh

33 gundiye
kurd ên gundekî
Qelqeliya Wanê
hatin kuştin
(1943). Ev bûyer wekî "33
Gule" kete dirokê.

Van'ın Özalp ilçesine
bağlı bir köyde 33 köylü
öldürüldü (1943). Bu olay
tarihe '33 kurşun' olarak
geçti.

20

Tirmeh

Ciwanên şoreşger ên kurd û tirk bo ku pêlîstokan bibin
Kobaniyê, çûn Pirsûsa Rihayê. Li hemberî wan êrişê
bombeyî çêbû: 33 kes mirin, zêdetirî 100 kesan birîndan
bûn. (2015)

Kobani'ye gitmek için Urfa'nın Suruç ilçesine gelen
devrimci gençlere IŞİD 'canlı bomba' saldırısı yaptı. 33
genç öldü, 100'ün üzerinde kişi yaralandı.

03

Tebax

Çeteyên DAIŞê êrişê Şengalê kirin, bi hezaran kurdên êzîdî kuştin, bi hezaran keç û jinên wan wekî kole birin li bazaran firotin. (2014)

IŞİD çeteleri Şengal'e saldırdı, binlerce Ezidi Kürdü öldürdüler, binlerce Ezidi kadını köle olarak pazarlarda sattılar.

08

Tebax

Aramê Dîkran ê hunermendê navdar li Atînayê wefat kir. (2009)

Ünlü sanatçı Aram Dîkran Atina'da vefat etti.

09

Tebax

Nivîskar û helbestvan Qedrîcan wefat kir. (1972)

Yazar ve şair Qedrican hayatını kaybetti.

31

Tebax

Rojnameya Îlerî Yurt helbesta Musa Anter a bi navê "Qimil" bi kurdî weşand. (1959)

İleri Yurt gazetesi Musa Anter'in "Kımlı" isimli şiirini Kürtçe yayımladı.

Zêmara partîzaneke

REŞO RONAÎ

We strana Leonard Cohen a bi navê The Partisan godar kiriye yan na? Heke na hema vê keliyê vekin û lê godar bikin. Straneke navdar e di nav stranên Cohen de. Ez ê ewilî qala çîroka vê stranê bikim û paşê wergera wê li jêra vê nivîsê bi cî bikim; bo ew kesên ku ta niha bi sermestî godariya vê stranê kirine û bo ew kesên ku piştî vê deqeyê dê godar bikin û jê hez bikin.

Divê ez di serî de bibêjim ku eslê vê helbestê bi zimanê Frensî ye, bo Îngilîzî hatiye wergerandin û îro bêhtir bi awayê Îngilîzî tê zanîn. Ha, gava we godar kir bala xwe baş bidinê; hûn ê bibihîzin ku Cohen bi xwe jî qismeke wê bi Frensî yanê bi awayê wê yê resen distre.

Ka ez hinekî qala çîroka vê helbestê bikim. Wekî tê zanîn

di herba cîhanê ya duyem de faşîzma Hitler ango Nazîzm li ser serê dinyayê bûbû belayek. Ji ber polîtîka û êrîşên faşîzan û nijadperest, bi destên Naziyan bi milyonan insan hatin qetilkirin. Yazdeh welatên Ewropayê ji aliyê hêzên Hîtler ve hatin dagirkirin. Helbet heya ku Artêşa Sor piştî wê faşîzmê şikeland. Bi tenê Sovyetistanê bi faşîzma Naziyan karî.

Dibe ku welatên dî bi ser neketibin lê wan jî li hember wê faşîzmê li ber xwe dan. Fransa yek ji van e. Frensiyan sekna hukûmeta xwe ya teslîmkar a li hember dagirkirinê qebûl nekirin û bi hezaran jin û mêrên Fransayê bi bangewaziya Charles De Gaulle serî hildan. Yek ji wan serhildêran Emmanuel D'Astier e. Wî di nav Hêzên Fransaya Azad de li ber xwe daye. Îja ev helbest jî ji alî wî

ve wekî zêmarek di nava wî şerî de hatiye nivîsîn. Paşê stranbêj Anna Marly wê kiriye stran.

Têkoşîna Frensiyan a wan rojan bi du stranên bûye nemir. Yek jê Chante des partisans(Strana partîzanan) û yan din jî La complainte du partisan(Zêmara partîzan) e. Şer diqede, çend sal di ser re derbas dibin, Cohen rojekê li ser radyoya BBC a Kanadayê evê strana duyem bi awayê wê yê Îngilîzî dibihîse. Û di albûma xwe ya sala 1969an de cî dide vê stranê jî. Di vê navberê de em wê jî ji bîr nekin; helbest ji alî Hy Zaret ve ji Frensî bo Îngilîzî hatiye wergerandin.

Îja vaye wergera bi destên min a zêmara Emmanuel D'Astier bo kurdî:

Zêmara partîzan

Gava li wî aliyê sînor kom bûn
Bang li min kirin da ku ez teslîm bibim
Min nekarî vê bikim
Min rahişt çekê xwe û ez winda bûm

Min gelek caran navê xwe guherand
Min jina xwe û zarokên xwe winda kirin
Lê min gelek heval hene
Û hinek ji wan, ligel min in

Pîrejinek stareyek da me
Em veşartin li banîje
Paşê leşker hatin
Bêyî his û pis, ew pîrêjin mir

Vê sibehê em sê kes bûn
Vê êvarê ez bi tenê mame
Lê divê ez nesekinim;
Sînor, zindan in bo min

Aleman li malê min bûn
Gotin "Teslîm be"
Min nekarî vê bikim
Min cardin rahişt çekê xwe

Min sed car nav guherand
Min jin û zarok winda kirin
Lê min gelek heval hene
Temamê Fransayê, yê min e

Kalemêrek li banîje
Bi şev em veşartin
Alemanan ew girtin
Go xirp û mir

Heyla ba, ba tê
Ji goristanê ve ba tê
Azayî nêz e, wê bê
Wê çaxê, ji taldeyan derên em ê

Helbest: Emmanuel D'Astier

Werger: Reşo Ronahî

HewaName

ISSN 1234-5679

9 771234 567003